

Ilkka Sirkeoja

LASTENSUOJELUA KOSKEVIEN LAKIEN JA IDEOLOGIOIDEN TULKINTOJEN TUOTTAMIA RISTIRIITOJA LASTENKOTITYÖSSÄ

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Pro gradu tutkielma
kesäkuu 2022

TIIVISTELMÄ

Ilkka Sirkeoja: Lastensuojelua koskevien lakien ja ideologioiden tulkintojen tuottamia ristiriitoja lastenkotityössä
Pro gradu tutkielma
Tampereen yliopisto
Elinikäisen oppimisen ja kasvatuksen tutkinto-ohjelma
kesäkuu 2022

Lastensuojelun perusta on ideologinen: lastensuojelu on olemassa ensisijaisesti sen tähden, että se on yhteinen arvo yhteiskunnassamme. Tutkimuksessani tarkastelen lastensuojelua pyrkien holistiseen näkökulmaan; kun tarkastelemme lastensuojelun yksittäisiä periaatteita, jotka lakeina ja niiden tulkintoina esitetään, meidän tulee tarkastella niitä suhteessa lastensuojelun ideologiseen perustaan. On kyettävä määrittelemään mitä lapsuus on, miksi lastensuojelu lakeineen on syntynyt ja miten lain tulkinnat suhteutuvat lastensuojelun perustaan eli lapsen etuun.

Lasten suojelua ilmenee kaikkialla sivistyneissä kulttuureissa. Virallisen lastensuojelun juuret ovat Suomessa 1800-luvun loppupuolella. Nykyinen lastensuojelu perustuu YK:n lasten oikeuksien yleissopimukseen (1989) ja 3. lastensuojelulakiin (2007.) Lastensuojelu on ongelmakeskeistä ja ratkaisupyrkimykset näkyvät ideologioina lastensuojelulaissa ja sen tulkinnoissa, jotka heijastavat nykyistä ihmiskuvaa, käsitystä oikeasta ja väärästä ja sitä mitä hyväksytään yhteiseksi arvoiksi Suomessa. Lastensuojelun ydin on nimensä mukaisesti ensisijaisesti suojelussa. Lapsia tulee meidän yhteiskuntamme moraalikäsitusten mukaan suojella niin, ettei heidän terveytensä ja kasvunsa vaarannu niitä uhkaavien olosuhteiden johdosta. Lastensuojelulain ensisijainen kriteeri on lapsen etu. Tutkimuskysymyksiäni ovat: miten lastensuojelua koskevien lakien ja ideologioiden tulkinnat vaikuttavat lapsen edun, suojelun ja lastensuojelulain periaatteiden toteutumiseen, sekä minkälaisia jännitteitä ja ristiriitoja lakien tulkintojen soveltamiseen liittyy lastenkodeissa tehtävässä työssä ja miten lastenkodeissa kyetään vaikuttamaan sijoitusperusteena oleviin ongelmiin; lapsen kehitystä ja kasvua uhkaaviin tekijöihin, jos toimintaa koskevien lakien tulkinnat ovat ristiriitaisia tavoitteiden suhteen?

Lakien tulkinta kasvatustyön käytännöissä ja arjessa ei ole yksiselitteistä. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa lastensuojelun lainsäädännön valmistelusta sekä yleisestä ohjauksesta, jonka alaisuudessa toimiva Terveyden ja hyvinvoinnin laitos pyrkii tekemään ohjeistuksia ja tulkintoja käytännön tilanteiden ratkaisemiseksi. Lastenkodin johto ja työntekijät soveltavat näitä lain tulkintoja vielä toimiviksi käytännöiksi yksikkönsä puitteissa. Lapsen itsemääräämisoikeus, osallisuus ja oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ovat lapsen yksilöllisyyttä vahvistavia arvoja, joita 3. lastensuojelulaissa (2007) korostetaan. Liiallisesti korostuneina ne voivat kuitenkin aiheuttaa tarkoituksensa vastaisia ongelmia suhteessa lapsen suojeluun ja huolenpitoon. Lasten rajoittaminen on niin tiukasti säädeltyä lakien tulkinnoissa, että lasten suojeleminen ongelmallistuu. Lasten sijaishuoltolaitosten kyky toimia kriisiytyneiden lasten ja perheiden tukena, varsinkin jos kyseessä ovat käytöshäiriöiset, päihdeongelmaiset tai rajoihin sopeutumattomat lapset, on heikentynyt ja erityishuollon tarve alati kasvanut. Lastensuojelutarve on kasvanut viimeisen 30 vuoden aikana niin, että vuonna 2020 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna yli kaksinkertainen määrä lapsia verrattuna vuoteen 1991. Lastensuojelun kustannukset ovat kasvaneet yli kaksinkertaiseksi vuodesta 2006. Tämä luo osaltaan painetta tarkastella lastensuojelun vaikuttavuutta ja pohtia siihen liittyvää problematiikkaa.

Lastensuojelun eri työntekijäryhmien näkemystä lainsäädännön valmistelun tueksi tulisi tutkimuksen keinoin lisätä ja erityisesti kentällä työskentelevien ääni tulisi saada kuuluviin kartoitettaessa lastensuojelun toimivuutta ja ongelmia. Samoin vaikuttavuuden systemaattista tutkimusta tulisi kehittää lastensuojelun tarpeisiin, sillä tällä hetkellä sellaista ei ole, vaan informaatiota vaikuttavuudesta löytyy ainoastaan hajanaisesti raporteista ja tutkimuksista.

Avainsanat: lapsen etu, -osallisuus, -autonomia, lastensuojelulaki, lastensuojelutarve, rajoitustoimenpiteet

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	4
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	7
2.1	Lapsuus ja yhteiskunta	7
2.2	Lastensuojelu	8
2.3	Lastensuojelulaki	9
2.4	YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista	11
2.5	Lapsen etu	13
2.6	Lapsen osallisuus ja osallistuminen	14
2.7	Lapsen autonomia	16
2.8	Lastensuojelutarpeen kasvu	17
2.9	Lastensuojelututkimus	20
3	METODOLOGIA	25
3.1	Kvalitatiivinen orientaatio, konstruktivistinen prosessi	25
3.2	Kotietnografia metodina	26
3.3	Hiljaisesta tiedosta kokemustiedoksi	28
3.4	Kokemusasiantuntija havainnoijana ja tutkijana	30
3.5	Aineiston keruu ja tutkimusetiikka	33
3.6	Analyysimenetelmä	36
4	ANALYYSI	38
4.1	Lastenkotien arjen problematiikkaa työntekijän näkökulmasta	38
4.2	Lapsen autonomia eli itsemääräämisoikeus	40
4.3	Lapsen osallisuus ja osallistuminen	43
4.4	Rajoitustoimenpiteet	45
4.4.1	<i>Liikkumisvapauden rajoitus</i>	49
4.4.2	<i>Yhteydenpitorajoitus</i>	52
4.5	Yksityistäminen	56
5	POHDINTAA	60
5.1	Yleistä lastensuojelusta	60
5.2	Lapsen etu	62
5.3	Rajoitukset taakkana, mahdollistajana ja välittämisenä	66
5.4	Konsensus ideologioita koskien	68
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	70
	LÄHTEET	77

1 JOHDANTO

Lapsuuden ja nuoruuden hallintaan ja sen myötä lastensuojeluun liittyvät kysymykset nousevat esiin yleensä huolta herättävien tapausten yhteydessä. Uutiset väkivallasta, kiusaamisesta ja lasten mahdollisesta syrjäytymisestä herättävät kysymyksiä lapsuuden hallinnan riittämättömyydestä. Kysymykset ovat alati läsnä kasvatustyön ammattiteissa työskenteleville, mutta laajemmin yhteiskunnassa havahdutaan hallinnan kysymysten äärelle, kun jotain ei-toivottua ja huolta aiheuttavaa käyttäytymistä raportoidaan. Lasten suojelun taustaa Timo Harrikari (2012, s. 61) kuvailee seuraavasti:

”Lasten suojeleminen on yksi ihmisyyden universaaleista ja pysyvistä piirteistä, jonka kysymykset problematisoituvat eri tavoin ajassa ja paikassa. Universaalina ilmiönä se tulee erottaa modernien yhteiskuntien säätelemästä ja organisoimasta lastensuojelusta, jonka historia ulottuu vain parin viimeisen vuosisadan ajalle.”

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsittelen lastensuojelua viranomaisten järjestämänä organisoituna toimintana. Organisoidun lastensuojelun perustana ovat YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (LOS, 1989) ja lastensuojelulaki (LSL 417/2007). Lasten oikeuksien sopimuksen tavoitteet ovat laaditut jäsenvaltioiden lapsia koskevan lainsäädännön yhteiseksi perustaksi ja se on lakia vastaava asiakirja eli osa voimassa olevaa oikeutta (Bardy 2009, s. 30). Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa lastensuojelun lainsäädännön valmistelusta sekä yleisestä ohjauksesta (STM, 2021). Terveystieteiden tutkimus- ja kehittämislaitos (THL) on sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimiva tutkimus- ja kehittämislaitos, joka pyrkii tekemään ohjeistuksia ja tulkintoja käytännön tilanteiden ratkaisemiseksi, joita on koottuna muun muassa lastensuojelun käsikirjaan (THL, 2021). Kuntien vastuulla on toimeenpanna sosiaalihuoltolaissa (SHL 1301/2014) niille määrätyt velvoitteet lastensuojelupalvelujen tuottamiseksi. Kunnat tuottavat palvelut itse tai ostavat ne lastensuojelupalveluita tarjoavilta yrityksiltä. Tämän hierarkian kautta lakien on tarkoitus toteutua tavoitteiden mukaisina käytäntöinä.

Lastenkodeissa ja avotyön palveluissa työskentelevät ammattilaiset pyrkivät työssään toimimaan tavoitteiden mukaisesti, mutta ongelmaksi muodostuu usein eri instanssien tuottamien ideaalien ja tavoitteiden runsaus. Kunnat kilpailuttaessaan lastensuojelupalveluita määrittelevät usein vielä omat ehtonsa toimintaa koskien. Tämän lisäksi lastensuojelua tuottavilla yrityksillä saattaa olla omia toimintaperiaatteita, joilla ne pyrkivät erityisen laadun ja ammattitaidon osoittamiseen erottuakseen kilpailijoistaan. Lastenkodin työntekijän ja lainlaatijan välissä on siten monta toimijaa, jotka kaikki asettavat omia ehtojaan sille, miten lastensuojelulain tulisi käytännössä toteutua. Kaikkien tavoitteiden ja ehtojen toteuttaminen olemassa olevilla resursseilla ei kuitenkaan aina ole mahdollista ja osa tavoitteista tai vaatimuksista saattaa olla tietyissä tilanteissa keskenään ristiriitaisia. Ristiriidat mahdollistuvat, kun lakeja ja niiden taustalla olevia ideologioita joudutaan aina tulkitsemaan ja soveltamaan konteksteissaan, jossa myös ympäristön arvot ja valtasuhteet määrittelevät osaltaan sanojen tulkintaa (Tanskanen 2019, s. 15, 17).

Lastensuojelu on ongelmakeskeistä, sillä lastensuojelutoimien tarve syntyy aina siitä, että kasvatuksessa on ongelmia, joihin perhe tai yhteiskunta kokee avun ja tuen saamisen tarpeellisenä. Lastensuojelun arvot ja ideologia ovat kirjattuna edellä mainittuihin lapsen oikeuksien sopimukseen ja lastensuojelulakiin, ja niistä löytyvät yhteiskunnalliset tavoitteet lasten aseman ja oikeuksien suhteen. Lastensuojelulaitoksissa tehtävässä työssä nousee kuitenkin esiin monia kysymyksiä koskien lain tulkintoja. Usein niiden ratkaiseminen jää yksittäisen työntekijän tehtäväksi jopa siten, että hän joutuu pohtimaan miten lakien periaatteet suhteutuvat toisiinsa ja minkä periaatteen hän kulloinkin priorisoi tärkeimmäksi. Ristiriitatilanteet ovat lastensuojelulaitoksen työntekijälle tuttuja (Eronen & Laakso 2017, s. 154–157). Lapsen etu on lastensuojelulain ensisijainen periaate (LSL 417/2007, 4§), mutta lain oikea tulkinta ei ole yksiselitteistä. Kuka määrittelee edun toteutumisen yksittäisissä tilanteissa? Mikä on aikaperspektiivi, missä edun toteutumista tulisi arvioida?

Tutkimuskysymykseni ovat: 1) miten lastensuojelua koskevien lakien ja ideologioiden tulkinnat vaikuttavat lapsen edun, suojelun ja lastensuojelulain periaatteiden toteutumiseen, sekä 2) minkälaisia jännitteitä ja ristiriitoja lakien tulkintojen

soveltamiseen liittyy lastenkodeissa tehtävässä työssä ja 3) miten lastenkodeissa kyetään vaikuttamaan sijoitusperusteena oleviin ongelmiin; lapsen kehitystä ja kasvua uhkaaviin tekijöihin, jos toimintaa koskevien lakien tulkinnat ovat ristiriitaisia tavoitteiden suhteen?

Tutkimukseni aineisto perustuu havaintoihini kolmessa eteläsuomalaisessa lastenkodissa, joissa työskentelin vuosina 2014–2021 yhteensä 18 kuukautta. Teen havainnoissani näkyväksi lastenkotityön arjessa esiin nousevaa problematiikkaa koskien lasten oikeuksia, suojelua, osallisuutta, osallistumista, autonomiaa ja niiden suhdetta lastensuojelua koskevien lakien lukuisiin tulkintoihin. Analysoin ristiriitoja, jotka tulevat ilmi lastenkotien kasvatustyön käytännöissä suhteessa niihin lakeihin, sopimuksiin ja ohjeistuksiin, jotka lain tulkintoina ohjaavat lastensuojelulaitosten toimintaa ja käytäntöjä.

Tutkimukseni on kotietnografia (Poutanen ym. 2021), joka on organisaatioetnografian yksi muoto ja jolle tyypillisesti aineisto kerätään osallistuvan havainnoinnin keinoin (Kalliola 2019, s. 64). Se mahdollistaa havaintojen tarkastelun suhteessa kokemustietoon tai sisäpiiritietoon, joka ei samalla tavalla aukene organisaation ulkopuolisille (Poutanen ym. 2021, s. 29). Aiheeni on tärkeä, sillä tutkimusta lastensuojelun kentällä työskentelevien näkökulmasta on niukasti ja siksi, että lakien ja ohjeistusten tulkinta lastensuojelulaitoksissa vaikuttaa suoraan lastensuojelulle asetettujen tavoitteiden toteutumiseen.

Tutkimuskohteenani ovat siis lakien tulkintojen ja käytännön välinen jännitteisyys ja ristiriidat, jotka uhkaavat lastensuojelun periaatteiden toteutumista, kuten lapsen etua ja suojeluperiaatetta, sekä sijoituksen tarkoituksen toteutumista. Tutkimukseni kohde eivät ole lapset tai työntekijät, en tutki heidän ominaisuuksiaan tai erityispiirteitään, eivätkä he esiinny tutkimuksessani yksilöinä. En myöskään tutki minkään tietyn lastenkodin toimintaa sinänsä, vaan sitä yleistä problematiikkaa, mikä ilmenee lastenkotien arjessa liittyen tutkimuskysymyksiini.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 *Lapsuus ja yhteiskunta*

Lapsuus on yksilöllinen ja samalla yhteiskunnallinen ilmiö. Lapsuus on lasten iässä olevien ihmisten elämää. Suhteet itseen, toisiin ja yhteiskuntaan rakentuvat vuorovaikutuksessa, jonka keskellä on perheinstituutio, sukupolvien väliset suhteet ja vertaissuhteet. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä esiintyy eri kulttuureissa eri tavoin. Mitä lapsilta odotetaan, mihin heidät veloitetaan osallistumaan ja kuinka arvokkaana lapsuus ylipäättään nähdään, vai onko se vain kasvua kohti aikuisen valmiuksia. Joka tapauksessa lapsuus määritetään suhteessa aikuisuuteen ja aikuiset ovat aikuisia suhteessa lapseen. Lapsuus on suhdekäsite ja erilaisia näkökulmia aukeaa riippuen mistä positioista sitä katsotaan. (Bardy, 2009, s. 17–18.) Marjatta Bardy tarkastelee lapsuutta eräänlaisen nelikentän kautta. Lapsuus määritetään suhteessa aikuisuuteen, kuten aikuisuus suhteessa lapsuuteen. Lapsuuden yksilöllisyys muodostuu lapsen lapsuudesta, jota hän elää ja heissä lapsuus näkyy meille preesensissä, mutta läsnä on myös aikuisen lapsuus. Aikuinen tarkastelee lapsuutta omien lapsuusmuistojensa kautta, jotka kulkevat läpi elämän kokemuksina ja näkemyksinä maailmassa olemisesta. Lapsuuden yhteiskunnallisuus muodostuu lapsen aikuisuudesta ja aikuisen aikuisuudesta. Lapsi kasvaa kohti aikuisuutta, jota hän tarkkailee lapsen perspektiivistä ja aikuinen elää aikuisuuttaan suhteessa lapsuuteen, josta hän on aikuisuuteen kasvanut ja jota vasten hän peilaa omaa aikuisuuttaan. On siis olemassa lasten lapsuus ja aikuisten lapsuus. samoin kuin on olemassa lasten aikuisuus ja aikuisten aikuisuus. (Bardy, 2009, s. 18–19.)

Lapsuuden yksilöllistymisen ja erityisyyden kehitys on alkanut Forsberg, Keskinen & Törrösen (2006) mukaan jopa niinkin kaukaa kuin keskiajan lopulta, jolloin lapsuutta alettiin huomioida erityisen kasvun ja oppimisen elämänvaiheena. Kuitenkin 1800-luvulta alkanut lapsitieteiden ja lapsiammattilaisten kasvu teki lapsuutta näkyväksi yleisemmin. (Forsberg ym. 2006, 5–6.) Institutionalisoituminen alkoi kuitenkin vasta

viime vuosisadan puolella, jossa merkittävinä päätöksinä Suomessa voidaan pitää muun muassa yleisen oppivelvollisuuden alkua 1921 ja ensimmäisen lastensuojelulain syntyä 1936 (Jahnukainen 2012, 16, 33). Sitten lapsen subjektiivista ja oikeuksia ovat korostaneet ensin 1983 uudistettu lastensuojelulainsäädäntö ja hieman myöhemmin YK:n lasten oikeuksien sopimus 1989 (Forsberg ym. 2006, 6). Vuoden 2007 kolmas lastensuojelulaki määrittelee lasten oikeuksia vielä syvemmin, vaikkakaan muutos ei ollut yhtä suuri kuin kahden ensimmäisen lastensuojelulain välillä (Jahnukainen 2012, 40).

Timo Harrikari (2012) puhuu artikkelissaan lapsuuden ongelmallistumisesta laman jälkeisessä Suomessa 1990-luvun jälkipuoliskolta alkaen. Harrikarin mukaan lapsuus nähdään riskinä, jossa lapset ovat monenlaisten uhkien ympäröimiä ja lapsuuteen investoimista perustellaan muun muassa syrjäytymisen – jonka kustannukset ovat merkittäviä – ehkäisyllä. Harrikari puhuu lapsuudesta hallinnan teorian näkökulmasta, johon liittyy lastensuojelun politisoituminen ja sen myötä sääntelyn tarpeen kasvu. On ongelmallista, jos lapsuuden kontrollin tarve kasvaa niin, että resursseja lapsuuden hallintaan tarvitaan jatkuvasti enemmän. (Harrikari 2012, s. 57–60.)

2.2 Lastensuojelu

Lasten suojelu ihmisyhteisöissä esiintyvänä universaalina arvona (Harrikari, 2012, s.61), on luonut perustan viralliselle ja formaalille lastensuojelulle yhteiskunnan kehittyessä ja organisoituessa. Kuitenkin lapsista huolehtiminen on läsnä kaikkialla yhteiskunnassa ja virallinen lastensuojelu on vain osa lasten suojelua. Viranomaistyönä tehty lastensuojelutyö on suppea tulkinta lastensuojelusta. Lastensuojelulain perusteella viranomaistyö kattaa tuki- ja rajoitustoimenpiteet ja näiden toimenpiteiden seurauksena tehdyn ammatillisen lastensuojelutyön. Tämänkaltaisen ammatillisen lastensuojelutyö kohdentuu yksilöihin tai perheeseen. Lastensuojelun laajempi tulkinta sisältää kaiken sellaisen yhteiskunnallisen toimimisen, jonka kohteena on lapsi tai lapsuus. (Jahnukainen ym. 2012, s. 36–38.) Tällaisissa konteksteissa, mitkä koskevat lasten koulunkäyntiä, harrastustoimintaa, leikkiä ja ylipäätään ajanviettoa, tapahtuu paljon sellaisia merkittäviä prosesseja, jotka liittyvät lasten hyvinvointiin ja sen myötä

lastensuojeluun. Tällaisen yhteiskuntakulttuurin vaikuttavuuden arviointi on kuitenkin vaikeaa.

Lastensuojelun kehitystä ei voi tarkastella irrallaan perheen ja sosiaalipoliittisen järjestelmän kehityksestä. Suomalainen lastensuojelun historia on erityisesti organisoidun, virallisen lastensuojelun historiaa. (Jahnukainen ym. 2012, s. 32.) Organisoitu lastensuojelu on määritelty lastensuojelulaissa. Viranomaistyönä tehtävän lastensuojelun tehtävä on toteuttaa samoja tavoitteita, mihin ihmisyhteisöjen luonnostaan toteuttama lasten suojeleminen ja ohjaaminen pyrkii eli lasten elämän turvaamiseen.

Viranomaistyö mahdollistaa puuttumisen perheen yksityisyyteen ohjaamalla, tukemalla ja valvomalla lapsuutta ja perhe-elämää, jos se nähdään ongelmallisena vallitsevien sosiaalisten ja kulttuuristen odotusten näkökulmasta. Valtiolla on velvollisuus huolehtia suojelun tarpeessa olevista lapsista, ja tätä toteuttavat lastensuojelun ammattilaiset. Ammattilaisista sosiaalityöntekijät käyttävät päätösvaltaa. He arvioivat lasten suojelun tarvetta, sekä heidän hyvinvointiaan uhkaavia riskejä. (Kiili & Moilanen, 2019.) Sosiaalityöntekijät ohjaavat lapsia ja perheitä avohuollon toimenpiteinä tehtävän työn piiriin tai tarvittaessa sijaisperheisiin ja sijaishuoltolaitoksiin, joissa työskentelevät ohjaajat tarjoavat tukea ja palveluita. Näiden toimenpiteiden avulla, lasten ja perheiden hyvinvointia pyritään tukemaan tai toimintakyvyn puuttuessa palauttamaan perheelle sellaisia resursseja, joilla heidän toimintakykynsä voisi palautua. Jos tukitoimet eivät riitä, lapsi voidaan ottaa julkisen vallan huostaan ja sijoittaa asumaan myös pidempiaikaisesti muualle kuin kotiinsa, kuten sijaisperheeseen tai sijaishuoltolaitokseen. (Kiili & Moilanen, 2019, s. 35.)

2.3 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (LSL 2007/417, 1§). Edelleen lastensuojelulaki tarkentaa lain tarkoitusta määrittelemällä keskeiset periaatteet, jonka perusteella lapselle tulee taata: 1)

Tasapainoinen kehittyminen ja hyvinvointi, sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. 2) Mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä. 3) Taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. 4) Turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus. 5) Itsenäistyminen ja kasvu vastuullisuuteen. 6) Mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. 7) Kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen. ((LSL 2007/417, 4§.)

Lastensuojelulaissa lapseksi määritellään 0–17-vuotiaat ja nuoreksi 18–24-vuotiaat (LSL 2007/417, 6§). Lastensuojeluasiakkuus päättyy lapsen täyttäessä 18 vuotta, jonka jälkeen kunnalla on jälkihuoltovelvoite huostassa olleen lapsen suhteen. Jälkihuoltovelvoite päättyy 5 vuoden kuluttua asiakkuuden päättymisestä tai viimeistään, kun nuori täyttää 25 vuotta (LSL 2007/417, 47§, 75§). Lastensuojelulaissa ei erotella eri ikäisiä lapsia lain suhteen, kuin mainitsemalla joidenkin toimien kohdalla, että niiden tulee olla oikeassa suhteessa lapsen ikään ja kehitystasoon. Tämä jättää tulkinnan variaatioille paljon tilaa ja on myös hieman hämmentävää, sillä yhteiskunnassamme on yleinen normi, että 13–17-vuotiaita kutsutaan nuoriksi ja heitä koskevat useimmiten erilaiset odotukset ja säännöt, kuten koululaitoksessa. Olen tässä tutkielmassa lakiin mukautuen kirjoittanut lapsista käsitellessäni lastenkoteihin sijoitettuja alaikäisiä, paitsi silloin kun se on kuulostanut kuvattuun aiheeseen nähden liian oudolta, jolloin olen kirjoittanut nuorista tarkoittaen silloin ikäryhmää 13–17-vuotiaat.

Ensimmäisen lastensuojelulain laatimisprosessi kesti pitkään. Sen voidaan katsoa alkaneen 1897, jolloin säätyvaltiopäivät esitti, että köyhäinhoitolainsäädännön lisäksi tulisi ryhtyä toimiin sellaisten alaikäisten hyväksi, joille yhteiskunnan apu ja suojelu ovat tarpeen. Ensimmäinen lakiehdotukseen johti vuonna 1902 senaatin asettaman suojelukasvatuskomitean työ. Suojelukasvatuskomitean tehtävänä oli tutkia miten hankitaan valtion puolesta pahantapaisten ja siveellisessä suhteessa huonosti hoidettujen lapsien sovelias kasvatus. Lastensuojelukomitean – joka perustettiin 1918 – tehtäväksi annettiin tehokkaan lastensuojelun suunnittelu maahan. Ensimmäinen lastensuojelulakiehdotus tehtiin 1925, joka oli kuitenkin kiistanalainen sisällöltään. (Tanskanen 2019, s. 35.) Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki hyväksyttiin vasta

vuonna 1936. Se mahdollisti puuttumisen perheen sisäisiin asioihin, kun lapsi oli turvaton, laiminlyöty, heitteille jätetty tai pahatapainen (Jahnukainen ym. 2012, s. 32–33). Lain myötä lasten ja nuorten suojelu- ja huoltovastuu siirtyi kunnille valtion viranomaisten johtamana ja valvomana. Ensimmäisen lastensuojelulain sisällön ja ilmaisun perusteella, sen ideologiaa voidaan luonnehtia kasvatusideologiaksi (Tanskanen 2019, s. 36, 49).

Toinen lastensuojelulaki hyväksyttiin 1983. Se korosti lapsen etua ja lakiin kirjattiin huomattavasti laajempi yhteiskunnallinen velvoite lasten kasvuun ja kehitykseen vaikuttamisesta. Laki myös korosti avohuoltona toteutettavia tukitoimenpiteitä (Jahnukainen ym. 2012, s. 33). Toisen lastensuojelulain ilmaisutapa muuttui oleellisesti, vaikka joitakin ensimmäisen lastensuojelulain asetuksia säilytettiin ennallaan. Suurelta osin laki kirjoitettiin uudestaan uudenslaisin ilmaisin ja lakiin tuli myös huomattava määrä uutta sisältöä. Lastensuojelu näyttäytyy toisessa lastensuojelulaissa palveluna. Palvelut esitetään keinoina tukea huoltajia kasvatuksessa. Tämä palveluideologia perustuu tukeen ja vuorovaikutukseen viranomaistaholta tulevan ylhäältä ohjatun kontrollin sijaan. (Tanskanen 2019, s. 68–71.)

Kolmas lastensuojelulaki 2007/417 on voimassa oleva lastensuojelulaki ja se korostaa lapsen osallisuutta, sekä oikeutta osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. Se myös ohjeistaa koko lastensuojeluprosessia enemmän kuin aiemmat lait (Jahnukainen ym. 2012, s. 32–34). Kolmannen lastensuojelulain ideologiaa Tanskanen (2019, s. 87) luonnehtii asiakkuusideologiaksi.

2.4 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista

Lapsen oikeuksien julistus esitettiin YK:n yleiskokouksessa jo vuonna 1959. Se ei kuitenkaan sitonut jäsenvaltioita mitenkään. Vuonna 1989 yleiskokouksen hyväksymä lapsen oikeuksien yleissopimus on valtioita sitova ihmisoikeussopimus. Sen on ratifioinut vuoteen 2018 mennessä 192 YK:n jäsenvaltioita ja sopimuksen ulkopuolella on ainoastaan Yhdysvallat. (Unicef, 2021.)

Sopimus tuli kansainvälisesti voimaan 2.9.1990 ja Suomi ratifioi sopimuksen kesällä 1991. Sopimuksen perusteella, lapsen oikeudet eivät ole millään tavoin alisteisia aikuisten tai lasten vanhempien oikeuksille (Jahnukainen ym., 2012, s. 33). Lasten oikeuksien sopimus (LOS) on lakia vastaava asiakirja eli osa voimassa olevaa oikeutta. Sopimuksessa määritellään alaikäisten kansalaisoikeudet koskien taloutta, sivistystä ja sosiaalisia oikeuksia ja se pyrkii lapsen ihmisarvon vahvistamiseen, kuin myös takaamaan suojelun heikoimmassa asemassa oleville. Kaikkia koskeva yhtäläinen ihmisarvo on keskeinen YK:n periaate, ja tämä ihmisarvo, sekä ihmisen perusoikeudet kuuluvat rotuun, ihonväriin, sukupuoleen tai mihinkään muuhun vastaavan katsomatta kaikille ja nyt tämän sopimuksen perusteella vahvistetaan näiden oikeuksien kuulumisen myös lapsille yksilöinä. (Bardy 2009, s. 30–31.)

Miksi lapsille tarvittiin oma erillinen ihmisoikeussopimus? Unicef (United Nations Children Fund) on YK:n lastenjärjestö, joka toimii lasten oikeuksien puolesta ja lasten perustarpeiden tyydyttämiseksi. Unicef perustelee sivuillaan lasten sopimuksen erityisyyttä sillä, että lapset ovat syntyessään täysin riippuvaisia toisista, erityisen haavoittuvaisia olosuhteiden ja politiikan muutosten seuraamuksille, sekä lasten terveydenhuolto ja hyvinvointi määrittelevät yhteiskunnan hyvinvoinnin tulevaisuudessa. Täten epäonnistumisen hinta lasten hyvinvoinnin suhteen on yhteiskunnalle monella tapaa erityisen kallis. (Unicef, 2021.)

Sopimuksessa on 54 artiklaa ja se kattaa kutakuinkin kaiken, mikä lapsen elämää koskettaa oikeudellisessa merkityksessä. Sopimuksessa lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aiemmin (LOS, 1. artikla).

Lastensuojelua ja sen järjestämistä koskevat erityisesti artikkelit 3, 9, 18, 19, 20. Artiklan 3 kohdan 1 perusteella kaikissa sosiaalihuollon toiminnoissa on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Saman artiklan kohdassa 2 edellytetään riittävän suojelun ja huolenpidon takaaminen lapselle ja kohdassa 3 riittävän valvonnan takaamista lasten huolenpidosta vastaavien palveluiden ja laitosten suhteen. (LOS 3. artikla.) Lapsia ei tule erottaa vanhemmistaan, ellei se ole toimivaltaisten viranomaisten päätöksen perusteella lapsen edun mukaista (LOS 9. artikla). Artiklan 18 perusteella lapsen vanhemmilla tai laillisilla

huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Sopimuksen perusteella valtioiden tulee taata tukea vanhemmille ja huoltajille tähän tehtävään, sekä huolehtia lastensuojelupalveluiden kehittämisestä. (LOS 18. Artikla.) Lasta tulee suojella kaikin lainsäädännöllisin ja sosiaalisin toimin fyysiseltä ja henkisesti väkivallalta (LOS 19. artikla). Lapsille, jotka ovat vailla perheen turvaa, tulee taata valtion järjestämä erityinen suojelu, joka voi olla muun muassa adoptio, sijaisperhehoito tai sijoitus lastensuojelulaitokseen (LOS 20. Artikla).

Lastensuojelulaitosten toimintaa koskevat erityisesti artiklat 9, 12, 13, 14, 16 ja 28. Lapsella tulee olla oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa, ellei se ole lapsen edun vastaista (LOS 9. artikla). Lapsella tulee olla oikeus ilmaista mielipiteensä häntä koskevissa asioissa ja häntä tulee kuulla itseään koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimituksissa iän ja kehitystasonsa mukaisesti. (LOS 12. Artikla). Suomessa hallintolain (434/2003) mukaan 12-vuotiaasta lasta tulee kuulla häntä koskevassa lastensuojeluasiassa. Artiklan 13 mukaan lapsella tulee olla oikeus ilmaista mielipiteitensä ja artiklan 14 mukaan hänellä on oikeus tunnustaa uskontoaan tai vakaumustaan, sekä artiklan 15 mukaan oikeus kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen. Edellä mainittuja voidaan rajoittaa vain, jos ne vaarantavat yleisen turvallisuuden tai muiden ihmisten perusoikeudet. Lapsen yksityisyyteen tai kirjeenvaihtoon ei saa puuttua mielivaltaisesti (LOS 16. Artikla). Artiklan 28 mukaan jokaisella lapsella on oikeus saada opetusta niin, että perusopetuksen lisäksi hänellä on mahdollisuus osallistua toisen ja kolmannen asteen koulutukseen.

2.5 Lapsen etu

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artikla määrittelee lastensuojelulain keskeisimmän periaatteen: lastensuojelun on aina ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (LOS 1989 3. artikla ja LSL 2007/417 4§). Samalla kuitenkin tiedämme, että lapsen etua on mahdotonta yleisesti ja tyhjentävästi määrittellä. Kyse on aina tulkinnoista ja vallasta. Kenellä on valta määrittellä totuus lapsen edusta, millaista vuorovaikutteista keskustelua käydään ja kuinka erilaiset näkemykset tulevat näkyviin lapsen etua tulkittaessa. (Räty 2012, 14.)

Lapsen etu on oikeus itsessään, menettelysääntö ja tulkintaperiaate. Oikeus itsessään vahvistaa ensisijaisuuden; päätöksiä tehdessä suurin painoarvo annetaan lapsen edun toteutumiselle. Menettelysääntönä edellytetään tiettyjä menettelytapoja, jotka sisältävät lapsen kuulemisen. Lapsen etua ei voida arvioida kuulematta lasta. (Unicef, 2022.) Nyt kun osittain uudistunut laki lapsen huollosta ja tapaamisesta tuli voimaan 2019, on siinä ilmaistu hyvin korostetusti lapsen näkemys häntä koskevassa päätöksenteossa keskeisenä tekijänä (Lastenhuoltolaki 2019/190). Lain tarkoitus on edistää lapsen osallisuutta ja hyvinvointia. Tampereen kaupungin sivuilla esitetään lain vaikutuksesta lapsen osallistumiseen seuraavasti: *”Lapsen osallisuus paranee etenkin erotilanteissa, kun vanhempien on selvitettävä lapsen oma näkemys huollosta ja tapaamisoikeudesta. Tavoitteena on myös päivittää lain säännökset vastaamaan yhteiskunnan muutoksia, kuten nykyisiä perherakenteita, sekä edistää sovinnollisuutta ja lapselle läheisten ihmisten yhteistyötä.”* (Tampereen kaupunki tiedotteet, 2.12.2019.) Lapsen edun ensisijaisuus tulkintaperiaatteena merkitsee muun muassa sitä, että jos lapsen etu vaatii toimia lapsen hyväksi, ne tulee toteuttaa huolimatta siitä ovatko ne erikseen kirjattu lakiin. Kunnan taloustilanne tai henkilöressurssien rajallisuus ovat myös alisteisia lapsen edulle, eivätkä ne voi olla lapsen edun mukaisten päätösten esteenä. (Unicef, 2022.) Lapsen edun määrittely on vaikeaa. Lastensuojelussa työntekijöiden ja asiakkaiden käsitykset lapsen edusta voivat poiketa paljonkin toisistaan. Lapsen etu ei myöskään aina ole se, mikä on lapsen näkemys. Viranomaisen tehtävä on viimekädessä määritellä lapsen etu kokonaisvaltaisesti punniten eri muuttujia. (Lastensuojelun keskusliitto, 2022.)

2.6 Lapsen osallisuus ja osallistuminen

Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) on kiteytetty kolmen P:n liitoksi: Provision (osuus), protection (suojaus) ja participation (osallistuminen). (Bardy, 2000.) Aiheesta löytyy satoja artikkeleita ja tutkimuksia. YK:n julkilausumiin ja sopimukseen, sekä niiden puitteissa tehtyihin tutkimuksiin perehtyminen on käytännössä lähes mahdoton tehtävä. Kuitenkin YK:n eri kielisiltä sivuilta löytyy tiivistelmiä ja kiteytyksiä, joissa periaatteiden sisältöä selvitetään.

Suojelun toteutuminen on edellytys lasten oikeuksien toteutumiselle ja luonnollisesti koko lastensuojelun lähtökohta. Lastensuojelua on määritelty Suomessa virallisissa konteksteissa edellisen vuosisadan alusta lähtien, jota käsiteltiin edellisissä kappaleissa. Osallisuuden ja osallistumisen teemat ovat tulleet enenevästi esiin vasta toisesta lastensuojelulaista (LSL 683/1983) ja lasten oikeuksien sopimuksesta (LOS 1989) lähtien. Lastensuojelun suomalaisessa tutkimuksessa osallisuuden käsite sisältää molemmat käsitteet: provision (osuus) ja participation (osallistuminen). Painotus on useimmiten kuitenkin osallistumisessa ja sen arvioimisessa, kuinka lapsi saa osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon (Hotari ym. 2009, s. 117–132). Osallistuminen (participation) edellyttää, että lapsella on mahdollisuus toimintaan, itsensä ilmaisemiseen ja lapsilla yhteisenä ryhmänä tulee olla ”ääni” yhteiskunnassa. (Bardy 2000.) Jostain syystä lasten osallisuuden parantamiseen tähtäävissä hankkeissa, kuin lastensuojelun käytännöissäkin, lapsen osallistuminen on suuressa määrin mittarina hänen osallisuudestaan, vaikka osallisuus käsitteenä sisältää enemmän. Toki lapsi osallistuessaan itseään koskevaan päätöksentekoon on samalla osallisena oman elämänsä suunnittelusta. Osallistuessaan lapsi saa mahdollisuuden esittää mielipiteensä ja tulla kuulluksi. Elina Stenvall (2013, s. 75–76) erottaa nämä käsitteet suhteessa aktiivisuuteen: *”Osallistuminen on toimimista ja aktiivista tekemistä; osan ottamista johonkin. Osallisuus puolestaan on kokemuksia, tunteita ja olemista; kuulumista johonkin.”* Osallistumista on myös helpompi mitata ja lapsen osallistumisesta huolehtiminen on konkreettisesti toteutettavissa. Osallistuminen ei kuitenkaan edellytä osallisuutta ja osallisena voi olla ja kokea osallisuutta ilman osallistumista (Stenvall 2013, s. 76).

Toisena osallisuuden ulottuvuutena on lapsen osuus (provision) yhteiskunnasta – oikeus olla osallinen yhteiskunnan resursseista ja mahdollisuuksista. YK:n yleiskokous painotti, että lasten tulee olla osallisia resursseista maksimaalisesti ja heille kuuluu paras. Fyysisten tarpeiden lisäksi heillä täytyy olla pääsy resurssien lähteille: tietoon, koulutukseen, omaan tilaan, luontoon, ystäviin jne. (Unicef 2021.)

Kolmantena osallisuuden ulottuvuutena voidaan käsittää se, mitä muun muassa Elina Stenvall (2021, s. 18) korostaa artikkelissaan, että osallisuus voidaan määritellä myös kokemukseksi joukkoon kuulumisesta. YK:n kolmen P:n käsitteisiin tämä kolmas ulottuvuus – johonkin kuuluminen (belonging) – ei itsestään selvänä sisälly, vaikka se voidaankin nähdä sopimuksen koko sisältöön suhteutettuna lapsen hyvinvoinnin toteutumisen seurauksena ja tavoitteena. Osallisuuden kokemus kuulumisena yhteiskuntaan, perheeseen tai joihinkin tiettyihin ryhmiin, sekä saada olla osallinen lapsuudesta, aikuisuudesta ja koko ihmisyydestä, on merkittävää. Ihmiselle on merkityksellistä kuulua johonkin, jossa hän kokee olevansa osa “meitä”, eikä sen ulkopuolella olevia toisia, “heitä”. Osallisuus laajasti ymmärrettynä on syrjäytymisen vastakohta.

2.7 Lapsen autonomia

Lapsen autonomia eli itsemääräämisoikeus on perustuslaissa määritelty: *“Jokaisella on oikeus elämään, sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen”* (PL 731/1999, 2.luku 7§). Lapsia koskien: *“Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti”* (PL 731/1999, 2. luku 6§). Kun lapsien perusoikeuksia joudutaan rajoittamaan, se tulee tehdä suhteellisuusperiaatteen (lievimmän puuttumisen periaate) mukaisesti. Toimenpiteen tulee olla laissa säädetyn tavoitteen saavuttamiseksi välttämätön. Toimenpiteistä tulee aina valita lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta vähiten rajoittava toimenpide. (EOAK/5741/2018, 3.1.2.) Lapsilla on siis täydet ihmisoikeudet, eikä heidän rajoittamisensa saa olla mielivaltaista.

Lapsen autonomia tarkoittaa käytännössä lapsen mahdollisuuksia toteuttaa omia mielenkiinnon kohteitaan ja potentiaaliaan, samalla kun hän määrittelee omaa minuuttaan tekemällä valintoja ja päätöksiä. Lapsella on tarve autonomiaan ja samanaikaisesti hänellä on tarve toisiin tukeutumiseen. (Rautamies ym. 2018, 54.) Vaikka lapsella ei ole yhteiskunnallisessa merkityksessä autonomista asemaa, puhe lapsen autonomiasta alleviivaa sitä arvoa, että lapsi saa olla osallinen oman elämänsä

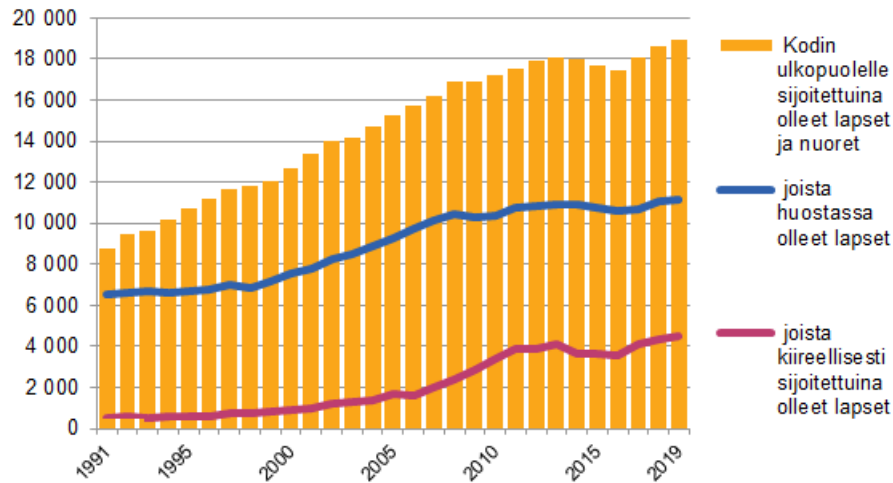
valintoihin, siinä määrin kuin hän on siihen kykenevä (LSL 471/ 2007, 20§ –22§). Lapsen autonomiaa voidaan siten tukea niissä puitteissa, kun se on hänen kehitystasollaan mahdollista ja sen on todettu vaikuttavan positiivisesti lapsen motivaatioon ja kasvuun (Rautamies ym. 2018, 55–56). On ollut aika, jolloin ei ollut mitenkään epätavallista, että vanhemmat päättivät lapsen harrastuksia ja vapaa-ajan leikkejä myöten kaikesta mitä lapsen tulisi milloinkin tehdä – vanhemman ylivertaiseen ymmärrykseen ja tietoon vedoten – ja vieläkin sitä pidetään joissakin kulttuureissa täysin normaalina. Suomessa lastensuojelulaki tukee periaatetta lapsen oikeuteen osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. Lapsi ei kuitenkaan ole juridisesti vastuussa teoistaan – rikosoikeudellisesti vasta 15 vuoden iästä lähtien – ja yhteiskunnassa vastuun katsotaan silloin olevan lapsen kasvattajilla. Kun lapsi tarvitsee ohjausta ja suojelua ja on niihin oikeutettu, voi keskustelu lapsen autonomian tukemisen oikeasta tulkinnasta muodostua ongelmalliseksi. Lapsuus ja autonomia kun ovat yhteiskunnallisesti ja juridisesti monessa kohdin toisilleen vastakkaisia käsitteitä.

Se, että lapsi itse oivaltaa elämän lainalaisuudet omien kokemustensa kautta kokeilemalla ja erehtymällä, on kasvatusteorioita, jota jo Jean-Jacques Rousseau (1762) esitteli kirjassaan *“Emile eli kasvatuksesta”*. Sen mukaan kokemuksen kautta oppiminen on syvintä ja aidointa oppimista. Kuitenkin lapsen tulee pysyä myös elossa, terveenä ja toimintakykyisenä, jotta hän voi ylipäänsä kokea ja oppia mitään. Tämän vuoksi ihmiskunnan historian läpi lapsia on suojeltu heitä rajoittamalla ja opastamalla. Lapsuutta ja nuoruutta hallitaan aikuisten toimesta sitä enemmän mitä nuorempi lapsi on.

2.8 Lastensuojelutarpeen kasvu

Lastensuojelun kustannukset ja resurssit ovat läsnä poliittisessa keskustelussa, kun virkamiesten mahdollisuudet täyttää lastensuojelulain asettamia velvoitteita vaikeutuvat lastensuojelun toimenpiteiden kohteena olevien lasten määrän jatkuvasti kasvaessa. Tämä trendi on ollut tasaisesti jatkuva jo 90-luvun alusta lähtien lastensuojelun asiakasmäärien, huostaanottojen ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrän kaksinkertaistuttua vuosien 1991–2007 välillä (Heino 2009, 52–59).

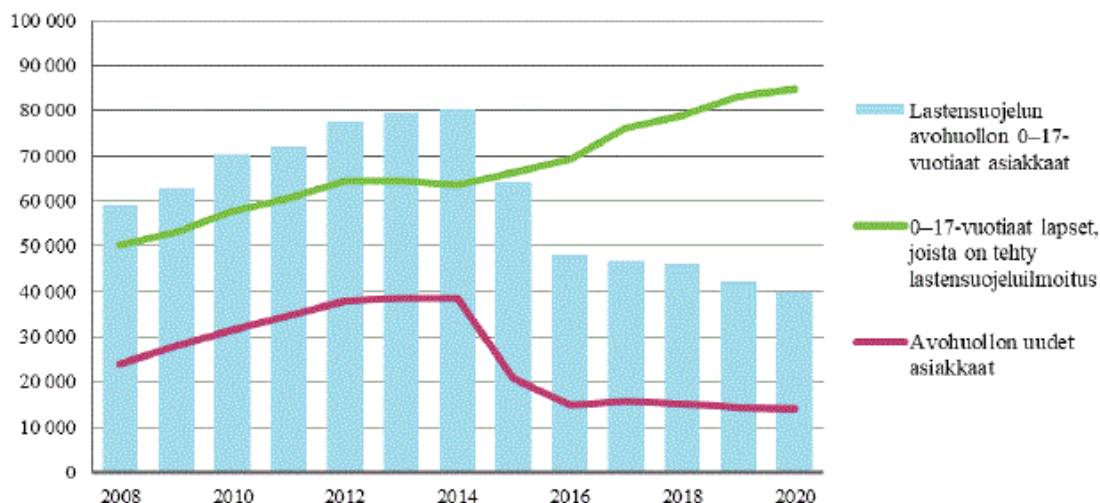
Asiakasmäärien kasvu ei ole ollut sitä seuraavien vuosien jälkeen enää yhtä nopeaa, mutta kasvua on edelleen tapahtunut tasaisesti vuoteen 2019 asti.

Taulukko 1. (THL, 2020)

Koskaan ei siis ole ollut yhtä paljon kiireellisesti sijoitettuja, huostassa olevia tai muuten sijoitettuja lapsia ja nuoria Suomessa kuin 2019. Kiireellisesti sijoitettujen lasten osuus oli 0,4 prosenttia vuonna 2019 väestön 0–17-vuotiaista. Huostassa oli vuoden 2019 aikana 1,1 prosenttia väestön 0–17-vuotiaista. Kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 1,5 prosenttia väestön 0–20-vuotiaista. Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 4,3 prosenttia väestön 0–20-vuotiaista. (THL, 2020)

Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät vähenivät selvästi vuosina 2015 ja 2016, mutta tuolloin asiakasmäärien laskuun vaikutti ensisijaisesti lastensuojelun asiakkuuden alkamisen määritelmä. Lastensuojelun asiakkuus ei enää ala siitä, kun lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdytään selvittämään lastensuojelun tarvetta, vaan siitä kun palvelutarpeen arvion perusteella nähdään tarve lastensuojelulle ja lastensuojelun avohuollon palveluille.

Taulukko 2. (Finlex, 2021)

Miksi lastensuojelun asiakkaiden määrä alati kasvaa? Muutoksia voidaan tarkastella ainakin resurssien, elämäntilanteiden muutosten ja puuttumiskynnysten näkökulmasta. Kuntien vastauksena muutokseen ovat muun muassa työntekijöiden vilkas vaihtuvuus, kuntien organisaatiouudistukset, muuttuneet tilastointiperusteet ja varhaisen puuttumisen lisääntyminen. (Heino 2009, 54, 60.) Lastensuojelun asiakkaiden kasvuolosuhteet poikkeavat koko väestöstä monin tavoin. Kahden vanhemman ydinperheessä asuu vain kolmannes koko väestöön nähden, 45 % asiakasperheistä oli toimeentulotuen piirissä asiakkuuden alkaessa ja 43 % lapsista asui perheissä, jossa ainakaan toisella vanhemmalla ei ollut lainkaan työhistoriaa. Avohuollossa 36 %, sekä huostaanottotilanteissa 60 % lapsista asui vanhemman kanssa, jolla oli mielenterveysongelma. (Heino 2009, 60–65.) Nämä muuttujat korreloivat lastensuojelutoimien kanssa ja selittävät asiakasmäärien kasvua siltä osin kuin köyhyyden, yksinhuoltajuuden, mielenterveyden tai päihteiden käytön voidaan havaita lisääntyneen. Muuttuvat tilastointiperusteet ja ympäristön kasvanut herkkyys lastensuojeluilmoitusten tekemiseen tekevät tilastoista kuitenkin vaikeasti tulkittavia heikon vertailukelpoisuutensa johdosta.

2.9 Lastensuojelututkimus

Lasten kasvatusta ja lastensuojelua – niiden relatiivisesta luonteesta huolimatta – pyritään säätämään varsin perinpohjaisesti. Kuitenkin on vaikeaa tai mahdotonta esittää tiettyjä kasvatuskäytäntöjä ylivertaiseksi toisia kohtaan ja kasvatuksen kontekstisidonnaisuudesta vallitsee melko laaja konsensus. Kasvatuksen instituutiot tarvitsevat kuitenkin rakenteen ja nämä rakenteet syntyvät arvoista ja niiden perusteella valituista periaatteista, normeista ja säännöistä. Lastensuojelun työntekijöiden työ on muuttunut 2020-luvulle saavuttaessa äärimmäisen kontrolloiduksi ja normitetuksi yksityiskohtaisia toimintatapoja myöten. Tätä vasten on mielenkiintoista, että kasvatustieteellinen tutkimus on laajalti kuvailevaa vältellen normatiivisuuden leimaa.

Kokeneet työntekijät ovat usein erilaisia uudistuksia kohtaan muutosvastaisia ja erilaiset lausunnot ja lastensuojelulain muutokset uusine vaatimuksineen ja tavoitteineen aiheuttavat helposti vastustusta. Selitys tälle löytynee ainakin osin siitä, että tekstuaalisesti ilmiötä voi analysoida lähes rajattomasti ja ongelmien ratkaisuvaihtoehtoja on paljon helpompaa kehittää, jos ei ole itse alttiina niistä koituville seurauksille. Tarja Heino (2020, s. 20) kuvaa ilmiötä niin, että työntekijällä tietämisen ja tiedon arviointi tapahtuu havainnoimalla, kuulemalla, arvioimalla ja verraten aikaisempiin kokemuksiin ja seuraukset tuntuvat iholla ja vertaa tätä maastossa kulkemiseen: *“Käytännön työssä pitää tässä maastossa tunnustella ja päättää, mikä on oikea ratkaisu, joka johtaa lapsen edun toteutumiseen. Tutkija pääsee helpommalla: hänen ei tarvitse tehdä näitä päätöksiä, mutta hän voi seurata niihin päätymissä prosesseja ja niiden vaikutuksia.”*

Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. Lastensuojelututkimus edellyttää monipuolista ja monialaista tietoa, jotta lastensuojelun yhteiskuntapoliittisten linjausten perusta olisi tutkimuksessa, eikä vaihtelevissa näkemyksissä, jotka perustuvat mielipiteisiin, tunteisiin ja tapoihin. Lastensuojelututkimuksen vähäisyys on tiedostettu jo 1980-luvulta lähtien. Pekkarinen ym. (2013) toteavat artikkelissaan, että lastensuojelun tutkimusta on tehty lähinnä pro-gradu-tutkielminä ja edelleen vuonna 2011 voitiin puhua valtavista aukoista lastensuojelun tutkimusta koskien. Tarvetta on

myös kriittiselle tiedonintressille, sillä lastensuojeluun sisältyy paljon valtaa. Onkin tarpeen aina välillä kysyä, kuka on vaarassa menettää ja mitä, jos vallitsevia ideologioita ja politiikkaa kritisoidaan. Yksi lastensuojelututkimuksen intressi koskee lastensuojelun kehittämistä instituution, politiikan ja käytännön tasolla. Tarvitaan kehittävää tutkimusotetta ja kokeilevia asetelmia palvelujärjestelmän, käytännön toiminnan ja päätöksenteon kehittämisen tueksi. (Pekkarinen ym. 2013, s. 337–339.)

Ilona Tanskasen väitöskirja *“Ajan henki lain kirjaimessa”* (2019) tarkastelee lastensuojelun ideologioita. Väitöskirja analysoi ideologian käsitettä ja ideologioiden tulkinnallisuutta, joka osuu oman tutkimukseni keskiöön sikäli, kun pyrin ymmärtämään ideologioiden muodostumista ja tulkinnan monimuotoisuutta osana lastensuojelun käytäntöjä. Lastensuojelu ei ole yhtenäistä eri laitoksissa, vaikka uusimman kolmannen lastensuojelulain (314/2007) tarkoitus on ollut enenevästi yhdistää käytäntöjä pyrkien edellisiä lakeja tarkemmin määrittelemään – ei vain periaatteita – vaan myös käytännön toteutusta (Tanskanen, 2019, s. 87–88). Lain tarkoitusta ja sen luonnetta Tanskanen kuvaa seuraavasti:

Lakiteksteillä on yhteiskunnallisen ohjailun ja norminmuodostuksen tehtävä, ja siksi ne ovat luonteeltaan ideologisia. Lainsäädäntö on yksi niistä keinoista, joilla muodostetaan yhteiseksi tarkoitettu tapa nähdä asiat ja toimia. Niinpä kun laki säädetään tai lakia muutetaan kokonaisvaltaisesti, syyt ovat ideologisia: halutaan tuoda esiin uudenlaista käsitystä totuudesta, siitä mikä on hyvää tai huonoa, oikein tai väärin, tavallista tai epätavallista.

(Tanskanen, 2019, s. 11).

Tanskasen kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee kielen merkitystä koskien lastensuojelulain laatimista ja tulkintoja. Ideologiat rakentuvat kielenkäytössä ja kieli rakentuu tietyssä kontekstissa, joka on sidoksissa kulttuuriseen rakenteeseen – tiedostettuun ja myös tiedostamattomaan. Kielitietoisuus ja kielen rajallisuus ilmiöiden kuvaajina, ovat keskeisiä Tanskasen tutkimuksessa. Kielen avulla muokataan yhteiskuntaa, samalla kun yhteiskunta muokkaa kieltä. (Tanskanen 2019, s. 11, 12, 15.) Sanoihin liittyvät ideologiset sisällöt muuttuvat ja käsitteiden uudelleenmäärittelyihin liittyy aina myös kysymys vallalla olevasta ideologiasta. Lastensuojelulain tulkintoihin ja

niistä syntyviin ristiriitoihin vaikuttaa käsitys sanojen merkityksistä – missä määrin puhumme samasta asiasta, kun puhumme suojelusta tai lapsen edun toteutumisesta.

Ideologiat muodostuvat ja heijastuvat kielenkäytössä. Mitä ideologialla tarkoitetaan? Arkikielessä ideologialla tarkoitetaan usein aatteellisia tai poliittisia suuntauksia ja ismejä. Ideologiakriittisen diskurssianalyysin tarkoitus on tuoda esiin puhetapaan liittyviä kysymyksiä ja huomionkohde on suhde valtaan. Yksilön kognitio, johon vaikuttaa yksilön tilanteeseen liittyvät intressit, on myös sidoksissa yhteisöön ja kokemuksiin vuorovaikutuksesta erilaisissa tilanteissa. (Tanskanen 2019, s. 15–16.) Kun kontekstit vaikuttavat kognitioon – siinä kuin elämänhistoriammekin – kannamme mukanaamme tiedostettuja ja tiedostamattomia tulkintoja ideologioista, joiden perusteella käsityksemme oikeasta ja väärästä, suojelusta, lapsen edusta ja monesta muusta muodostuvat.

Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan professori Timo Harrikari on tutkinut ja kirjoittanut artikkeleita lastensuojelusta laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa (mm. Harrikari 2012, 2015). *Tutkiva sosiaalityö - lehden* artikkelissa (2015) Harrikari analysoi yhteisöllistä näkökulmaa lasten suojelukysymykseen. Sosiaalisen disorganisaatioteorian pohjalta hän pohtii miten yhteisön koheesio, kulttuurinen pääoma ja sosiaaliset verkostot selittävät lastensuojelun tilaa Suomessa. Rikollisuuden tasoa selittävät sosioekonominen status, väestön heterogeenisuus ja alueellinen liikkuvuus, sekä avioerojen määrä, sosiaalisten verkostojen määrä ja osallistuminen alueelliseen toimintaan. Yhteydet lastensuojelutarpeen ja kasvuympäristötekijöiden välillä on tiedetty jo pitkään ja artikkelin perusteella näiden disorganisaatioteorian klassisten elementtien on havaittu korreloivan myös lasten kaltoinkohtelun määrän suhteen. (Harrikari, 2015, s. 33–34.)

Johanna Hurtig tutkii väitöskirjassaan lasten paikan rakentumista lastensuojelun perhetyön käytännöissä (2003). Lapsilla tulee olla oikeus saada suojelua. Hurtigin mukaan lasten asemaa lastensuojelun tutkimuskirjallisuudessa on kartoitettu lasten arkea ja kokemuksia tutkimalla huostaanotettujen lasten parissa. Toisaalta myös lapsen asemaa työprosesseissa eli miten lapsen paikka määräytyy häntä koskevassa

päätöksenteossa, kuinka häntä kuunnellaan ja miten hän voi vaikuttaa omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. (Hurtig, 2003, 32–33.) Lapsi- ja lastensuojelukäsitykset ovat muuttuneet ja keskeiseksi on tullut lapsen subjektiivisuus ja lapsen osallisuus ja niiden myötä lapsen oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Hurtig muistuttaa kuitenkin tämän yhteydessä, että jos lapset nähdään palvelujen käyttäjinä, lapsen erityisyys suojelua ja turvaa aikuisilta tarvitsevana on myös uhattuna. On siis monin tavoin merkityksellistä, millaisin käsittein lapsen paikkaa määritellään lastensuojelutyössä. (Hurtig, 2003, 34–36.)

Miten sijaishuollon kentällä työskentelevien ääni tulee kuulluksi? Eikö tieteellisen tutkimuksen olisi merkittävää kattaa myös toteuttavan työn tasolla kertyvän tiedon analysoinnin? Tämä on merkittävä kysymys nimenomaan siksi, että työntekijöiden kokemukset olisivat varsin keskeinen tiedon lähde ja tutkimusmateriaali, siinä kuin asiakkaiden kokemuksetkin. Lastensuojelulain asetuksia muutetaan ja uusia tulkintoja tuotetaan tasaisin väliajoin. Olisi merkittävää kerätä informaatiota siitä, mitkä ovat sijaishuollon työntekijöiden keskeisiä kysymyksiä, ongelmia tai oivalluksia. Käsittelen metodologia-osiossa – hiljaisen tiedon esiin tuottamista analysoivassa kappaleessa – japanilaisten organisaatiotutkijoiden Nonakan & Takeuchin (1995) tunnetuksi tekemää tutkimusta siitä, kuinka koko Japanin talouden valtava kasvu 1970–80 –luvulla perustui merkittävässä määrin heidän erilaiseen organisaatiokulttuuriinsa. Tämä organisaatiokulttuuri poikkesi oleellisesti länsimaisesta siinä, että japanilaisessa organisaatiokulttuurissa pyrittiin keräämään tietoa kaikilta hierarkian tasoilta – toteuttavan tason työntekijöitä myöden – ja tekemään tällainen organisaatiossa oleva hiljainen tieto näkyväksi ja sen myötä osaksi organisaation osaamista ja tietopääomaa.

Kokemustiedon keräämisen vähäisyys on mielestäni merkittävä puuttuva palanen lastensuojelun sijaishuollon kehittämisessä ja sitä koskevassa tutkimuksessa. Tuija Eronen ja Riitta Laakso toteavat artikkelissaan (2017), että sijaishuolto, lastensuojelulaitokset ja sijaishuollossa tehtävä työ, eivät ole aiheita, jotka valitessaan tutkija kulkisi lapsipolitiikan valtavirrassa. Lastensuojelun kehittämisessä pääpaino on vuosikymmenten ajan ollut ehkäisevien palveluiden ja avohuollon palveluiden kehittämisessä, sekä pyrkimyksessä vähentää huostaanottoja. Tämä on johtanut osittain

sijaishuollossa tehtävän työn näkymättömyyteen. Lastensuojelun sijaishuollosta on kyse silloin, kun lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi on päädytty lastensuojelun viimesijaiseen toimenpiteeseen eli huostaanottoon, minkä myötä lapsi sijoitetaan perhehoitoon tai sijaishuoltolaitokseen. (Eronen & Laakso, 2017, s. 141.)

Lastensuojelusta on tuotettu joitakin etnografisia tutkimuksia, kuten Johanna Hurtig (2003), Pösö (2004), ja ne pyrkivät vastaamaan kysymyksiin kuten: mikä on lapsen paikka lastensuojelussa ja millaista on elää nuorena sijaishuoltolaitoksessa? Riitta Laakson väitöskirja ja etnografia lastenkotityöstä *“Arjen rutiinit ja yllätykset”* (2009) pyrkii luomaan kuvaa lastenkotityöntekijöiden työstä, mikä on poikkeus valtavirrasta. Myös Laakso toteaa väitöskirjassaan, että kirjoja, tutkimuksia tai selvityksiä lastenkotityön sisällöstä on vähän, ja että lastenkodeissa tehtävän työn jäsentäminen ja käsitteellistäminen on jäänyt tutkimuskiinnostuksen ulkopuolelle (Laakso 2009, s.10). Riitta Laakson ja Tuija Erosen artikkeli (2017) *“Vaativat tilanteet sijaishuoltotyössä”* nostaa esiin joitakin työntekijöiden arjessa ilmeneviä hankalia tilanteita, mutta otsikostaan huolimatta se käsittelee enemmän sosiaalityöntekijöiden problematiikkaa sijaishuoltolaitoksiin sijoittajina. Sellaista tutkimusta, missä kerättäisiin tietoa ja kokemuksia sijaishuoltolaitosten työntekijöiltä materiaaliksi päätöksentekoa ja lastensuojelun suunnittelua varten, en ole kyennyt löytämään ensimmäistäkään. Sosiaalityöntekijöiltä – joiden näkemyksiä on tutkittu kuitenkin huomattavasti enemmän – välittyy todennäköisesti jonkin verran myös kentällä työskentelevien kohtaamia ongelmia ja kysymyksiä. Jos lastensuojelun sijaishuollon työntekijöiden arjen problematiikka ei tule juuri lainkaan näkyväksi, vaikuttaa se työntekijöiden hyvinvointiin, millä puolestaan on suora vaikutus lasten hyvinvointiin.

3 METODOLOGIA

3.1 Kvalitatiivinen orientaatio, konstruktivistinen prosessi

Tutkimukseni on aineistolähtöinen kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimusaiheeni ja tutkimuskysymykseni ovat syntyneet havainnoituani lastenkotien käytännön ongelmaratkaisukeinojen ja valinnanmahdollisuuksien supistuvan törmätessään moniin sellaisiin periaatteisiin ja ideologioihin, jotka ilmaistaan lastensuojelua koskevissa lakien tulkinnoissa. Aineistoni kerääminen on ollut konstruktivistinen prosessi: olen tehnyt havaintoja lastenkotien arkea, vuorovaikutusta ja tavoitteita koskevista käytännöistä, havainnut muuttuneita rakenteita ja lainsäädännön uutta tulkintaa, sekä hämmästellyt koherenssin puutetta joidenkin lain tulkintojen suhteessa lastensuojelun tarkoitukseen ja tavoitteisiin.

Lastensuojelun todellisuus rakentuu kielellisessä vuorovaikutuksessa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka (2009–2012, s. 46), jossa merkitykset konstruoidaan lakien, sekä niiden syntyä ja tulkintaa ohjaavien ideologioiden seurauksena. Filosofi Juha Varron mukaan (2005) kvalitatiiviselle tutkimukselle on keskeistä laatujen eli merkitysten tutkiminen ja hän määrittelee laadut niiksi merkityksiksi, mitä ihmiset heitä ympäröiville asioille antavat. Merkitykset ilmenevät ihmisen toimina, päämäärien asettamisina, suunnitelmina, hallinnollisina rakenteina, yhteisöjen toimina ja päämäärinä ja muina vastaavina ihmisestä lähtöisin olevina ja ihmiseen päätyvinä tapahtumina. (Varto 2005, 28–29.) Tutkimukseni uskollisuus aineistolle rajaa kuitenkin tutkimukseni teemat niiden merkitysten analysointiin, jotka suoraan tai välillisesti nousevat esiin lastenkotityön havainnoissani. Lastensuojelulaki ja sen lukuisat osittaiset uudistukset, lastensuojelulakia täsmentävät oikeuden ennakkopäätökset, eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnot ja THL:n ohjeistukset lain oikeasta tulkimisesta ovat luonteeltaan hyvin pragmaattisia. Niiden myötä pyritään varsin yksityiskohtaisesti määrittelemään toimintatapoja ja käytäntöjä, joihin lastensuojelulaitosten ja

työntekijöiden tulee sitoutua. Kuitenkin tilanteet lastenkodeissa ovat varsin monenlaisia ja monimutkaisia ja siksi aina tietyssä määrin paikkaan ja tilanteeseen sidoksissa. Juha Varto toteaa, että: *“Ihmisen elämismaailman sidonnaisuus paikkaan ja tilanteeseen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että havainnot olisivat aina ja ainoastaan yksittäisiä ja etteivät ne olisi millään ehdoilla yleistettävissä”* (Varto, 2005, s. 114). Jos ei yleistettävyyteen lainkaan uskottaisi, ei lastensuojelutyön voimakkaassa säätelyssä olisi lainkaan mieltä. Edelleen kuitenkin esiin nousee lukuisia ongelmia ja ristiriitoja, jotka osoittavat itselleni kontekstuaalisuuden todellisuuden, joka on jatkuvasti havaittavissa ja mikä osoittaa kriittisen arvioinnin tarpeen ja merkityksellisyyden.

3.2 Kotietnografia metodina

Kuinka keskeistä on kyetä tarkasti määrittelemään jokin tunnettu viitekehys tai metodi oman tutkimuksensa perustaksi? Holma & Mälkki käsittelevät kirjassaan *“Tutkimusmatkalla”* (2011) kasvatustieteellistä metodologiaa ja teoriaa:

“Opiskelijalle saatetaan korostaa sitä, että tutkimuksessa käytettyjen teorioiden ja menetelmien tulisi olla sopusoinnussa keskenään, mutta samaan aikaan saatetaan rohkaista tekemään uusia ennakkoluulottomia avauksia ja yhdistämään eri näkökulmia tutkittavaan ilmiöön ...ja erityisesti opinnäytetyön tekijöitä tällaiset puhtaat metodikuvaukset vievät harhaan, sillä tutkimuksen todellisuudessa metodeja ei käytetä puhtasoppisissa muodoissaan, ja metodi on teorian tavoin osa tutkimusta itseään, ei siitä erillinen alue.”

(Holma & Mälkki, 2011, s. 7.)

Kysymykset siitä mihin tutkimusperinteeseen tutkimus milloinkin kuuluu tai mitkä attribuutit kuvaavat tutkimusta, joiden avulla tutkimus voidaan sijoittaa tiettyjen tunnettujen viitekehysten sisään, ovat merkityksellisiä lähinnä tutkijan orientoituessa tutkimuksensa. Tutkimusmenetelmät eivät kuitenkaan itsestään poimi tuloksia tutkimuksesta, vaan aineisto, tutkimuskysymys ja tutkija ovat tutkimuksen keskiössä. (Varto 2011, s. 13–14).

Tieteellisessä tutkimuksessa tieto oikeutetaan yleensä sillä, että tutkimuksessa täyttyvät sovitut metodologiset kriteerit. Juha Suorannan (2009, s. 10) mukaan tiedon validiteetti luodaan usein tieteellisessä metodologiassa käyttämällä tunnettuja menetelmiä. Tiede

on kuitenkin järjestelmä ja tutkimus on avoin tapahtuma. Juha Varron mukaan (2011, s.14) tutkimus ei voi nojata koko painollaan tieteeseen, vaan sen tulee olla siinä määrin riippumaton perinteestä, että se voi haastaa tietona ymmärretyt perinteiset käsitykset. Metodologinen pohdinta on kuitenkin luotettavuuden ja uskottavuuden perusta (Varto 2011, s. 19).

Etnografiassa tutkija on osallisena tutkittavien elinympäristössä. Lappalaisen ym. (2007) mukaan etnografiassa "tutkijan asento on tiedonhalu". Tietäminen muodostuu yhdessä tutkimukseen osallisten kanssa. Havainnot ovat aikaan ja paikkaan sidoksissa, sekä kunkin työympäristön käytäntöihin, normeihin, diskursiiveihin, joiden keskellä eletään ja työskennellään. Etnografinen tieto muodostuu ns. "neuvotteluprosessissa", jossa etnografi osallistuu itse toimintaan, sekä analysoi kokemuksiaan. Osallistuminen ja siinä syntyneiden kokemusten ja havaintojen kriittinen analyysi vuorottelevat tässä prosessissa. Etnografia haastaa myös näkemyksen täydellisen yhteisymmärryksen mahdollisuudesta. Ainoan oikean tarinan kertominen sattumanvaraisten kohtaamisten ja moniäänisten viestien keskeltä on mahdottomuus. (Lappalainen ym., 2007, 210–216.)

Kotietnografiassa tutkija on osallinen yhteisössä tai organisaatiossa, jota hän tutkii (Poutanen ym. 2021, s. 30). Tutkiessani lastenkodeissa esiin nousevaa problematiikkaa työntekijänä, olen osallinen kaikista arjen haastavista tilanteista, vailla mahdollisuutta vetäytyä ulkopuoliseksi tarkkailijaksi seuraamaan kuinka mistäkin tilanteesta selvitään. Havainnointi osallisena on merkittävästi erilaista kuin ulkopuolisen tarkkailijan perspektiivistä. Kotietnografia tutkimusmetodologiana mahdollistaa havaintojen tarkastelun suhteessa kokemustietoon tai sisäpiiritietoon, joka ei samalla tavalla aukene organisaation ulkopuolisille. Tällainen tutkimus kohtaa positivistisia etäisyys- ja objektiivisuusvaateita ja tutkija kohtaa myös organisaation mahdolliset sisäiset jännitteet, minkä ei kuitenkaan tulisi estää tutkimasta oman organisaationsa muutoksia hyödyntäen läheisyyden ja osallistuvuuden mahdollisuuksia. (Poutanen ym. 2021, s 29–31.) Tämän kaltaisen tutkimuksen avulla, jossa tutkija on osallisena, voidaan tuottaa uusia näkökulmia ja tietoa, jota on muuten vaikea tavoittaa. Poutanen ym. (2021) määrittelevät organisaation sisältä käsin tehtyä kotietnografista lähestymistapaa siten, että sitä hyödyntävällä tutkijalla on todennäköisesti omasta työyhteisöstään sellaista

tietoa, joka ulkopuolisella tutkijalla jää helposti huomaamatta tai tiedostamatta. Tällainen organisaation sisäisen hiljaisen tiedon käsittely osana tutkimusta mahdollistaa uusien tulkintojen ja uuden tiedon syntymisen. (Poutanen ym. 2021, s. 29–31.)

3.3 Hiljaisesta tiedosta kokemustiedoksi

Minulle on kertynyt paljon kokemusta vuorovaikutuksesta lasten kanssa; havaintoja siitä miten lapset reagoivat erilaisiin tilanteisiin, mikä on keskeistä lasten ja nuorten ryhmien toiminnassa ja miten yksilöiden erityisyys voidaan huomioida sosiaalisessa kanssakäymisessä. Tohdin kutsua sitä kokemustiedoksi. Sillä on arvonsa, mutta kontekstuaalisuutensa vuoksi myös rajoituksensa. Kokemukseni yli 30 vuoden ajalta antaa itselleni yhdenlaisen peilin, jota vasten voin havaintojani reflektoida. Se myös väistämättä vaikuttaa siihen, mitä ylipäätään havaitseen, miten ristiriidat tulevat havainnoista näkyväksi ja miten arvioin havaintojen merkityksellisyyttä.

Lappalaisen ym. (2007) mukaan tietäminen on osittaista, tilanteista, konstruktivista, aikaan, paikkaan ja diskurssiin sidottua. Tietämisen rajallisuus haastaa täydellisen yhteisymmärryksen mahdollisuuden ja kuvitelman absoluuttisen tiedon mahdollisuudesta. (Lappalainen ym. 2007, s. 211–212.) Fallibilismi kieltää mahdollisuuden, että meillä voisi olla ehdottoman varmaa tietoa jostakin. Kaikkiin todellisuutta koskeviin uskomuksiin liittyy mahdollisuus, että ne ovat epätosia. Tieto voidaan kuitenkin oikeuttaa tulkitsemalla se ehdottoman varmuuden sijaan parhaaksi saatavalla olevaksi tiedoksi. (Lammenranta 1993, s. 14–15.) Tiedon kriteerit ovat aina suhteellisia ja oikeutus tietoon on määriteltävissä monin eri perustein, eikä niistä vallitse yksimielisyyttä (Lammenranta 1993, s. 8–9).

Tutkijoille tiedon määritelmät kuvaavat ilmiöiden monimutkaisuutta, mutta kentällä toimivaa työntekijää ei monimutkaisuuden toteaminen auta. Tilanteeseen ja aikaan sidotussa kasvatustapahtumassa on tehtävä jatkuvia arvovalintoja, ja jos kuvittelee ettei sellaisia tee, on sekin valinta. Varmaa tietoa oikeasta ei kasvattajalla ole, vaan hänen on tukeuduttava mielestään parhaaseen mahdolliseen vaihtoehtoon. Jos lapsi ei syö,

kasvattaja voi vaatia lasta syömään, antaa hänen olla syömättä, koettaa palkita syömisestä, keskustella syömisestä, mutta kaikkea tätä hän ei voi tehdä yhtä aikaa. Vaikka tarjolla olisi lukematon määrä näkökulmia tilanteeseen, vain yhden kerrallaan voi valita. Tämä jännite on ideologioiden ja käytännön välillä jatkuvasti läsnä. Vaihtoehtoisia näkemyksiä voi esittää lähes rajattomasti, mutta elämä on karumpi ja vaatii valinnan, jonka joutuu tekemään. Pragmaattisen filosofian kehittäjä Charles Peirce käytti termiä *“hard fact”*, minkä elämässä joutuu kohtaamaan riippumatta siitä, millaisia käsitteiden määrittelyjä tehdäänkään. William Jamesin (2008) mukaan meidän tulisi myös kysyä, että jos oletamme uskomuksen todeksi, niin mitä siitä seuraa – saako se muutosta kenenkään elämään: *“Todet ideat ovat sellaisia, joita voimme vertailla, päteväitä, vahvistaa ja todentaa. Epätodet ideat ovat sellaisia, joille emme voi näin tehdä.”* (James 2008, s. 154–155.)

Michael Polanyi analysoi henkilökohtaista tietoa kirjassaan *“Personal knowledge”* (1958). *“Tacit Dimension”* (1966) kirjastaan lähtien hän kutsui sitä hiljaiseksi tiedoksi. Polanyi arvioi henkilökohtaisen tiedon objektiivista tietoa arvokkaammaksi. Hän toteaa objektiivisuuden vaatimuksen olevan harhakuvitelma ja ideaalina virheellinen. Hän arvioi arvokkaammaksi kokemuksissa muodostuneen henkilökohtaisen tiedon. (Polanyi 1958, 18.) Keskeistä Polanyin tietoteoreettiselle pohdinnalle ja hiljaisen tiedon käsitteen synnylle on oivallus, että me tiedämme enemmän kuin osaamme kertoa. Hän kuvaa tätä esimerkillä: *“Me tunnistamme tutut kasvot, mutta emme osaa yleensä perustella minkä perusteella me ne tunnistamme”* (Polanyi 1966, s. 4). Monessa kohdissa saattaa olla siis, että signaalit ovat heikkoja tai tietomme implisiittistä ainoastaan siksi, että käsittelykykymme niiden suhteen on vielä kehittymätöntä, eikä siksi, että ne olisivat epätosia tai merkityksettömiä.

Organisaatioiden tutkimuksessa on ymmärretty, että hiljaista tietoa on merkityksellistä etsiä. Japanilaiset organisaatiotutkijat Ikujiro Nonaka ja Hirotaka Takeuchi käsittelevät kirjassaan *“The Knowledge-Creating Company”* (1995) japanilaisten organisaatioiden menestystekijöitä 1970 - luvulta 1990 - luvun puoliväliin. He kuvaavat Michael Polanyin tunnetuksi tekemän hiljaisen tiedon käsitteen avulla tiedon kiertokulkua japanilaisissa organisaatioissa, ja sitä miten hiljainen tieto tehdään näkyväksi ja koko organisaatiota

hyödyttäväksi yhteisesti jaettavaksi kokemustiedoksi. Vaikka kokemustiedoksi ei tule kaikki se hiljainen tieto, mitä kussakin yhteisössä on, niin sitä voidaan saada enenevästi näkyviin, kun luodaan turvallinen ja luottamusta tukeva ilmapiiri, jossa työntekijät ovat valmiita jakamaan tietonsa ja kokemuksensa. Kun hiljainen tieto tulee esiin tai sitä tuotetaan näkyväksi, siitä muodostuu osa organisaation pääomaa ja osaamisen resursseja. (Nonaka & Takeuchi 1995, 62–71.)

Hiljaisen tiedon tai kokemustiedon arviointi ei ole kuitenkaan helppoa: miten erottaa toistuvissa kokemuksissa syntynyt hiljainen tieto sattumanvaraisista tuntemuksista ja arkikäsitteistä? Ei ole perusteltua väittää, että kaikki työntekijöiden kokemukset olisivat heille eri vaihtoehdoista valikoitunutta tietoa. On paljon pinttyneitä tapoja ja käytäntöjä, jotka eivät kestä kriittistä tarkastelua. Siten on merkittävää, että kokemuksille ja havainnoille asetetaan kriteereitä, jotta kokemuksissa kertynyt tieto ei sekoitu *“hyviin ideoihin”* joita jokaiselle työntekijälle pompahtaa mieleen. Niiden hyvyys tai heikkous tulee todellisuudessa ilmi vasta ajan myötä ja silloinkin vain, jos vaikutuksia seurataan ja suostutaan kriittisesti arvioimaan. Tutkimuksessani olen asettanut ehdoksi, että analysoin ja käsittelen vain sellaisia ilmiöitä, jotka ovat kenen tahansa havaittavissa, joka osallistuu lastenkodin arkeen. Havaintojeni teemat toistuvat useiden lasten ja työntekijöiden arjessa lastenkotityössä. Havaintoni eivät siten ole vain minun havaintojani, vaan monelta osin jaettuja nousten keskustelujen aiheeksi sekä työntekijöiden kesken että julkisessa keskustelussa. Vaikka tapahtumat ovat sinänsä sen kaltaisia, että ne ovat kenen tahansa havaittavissa, niiden ongelmallisuus suhteessa lastensuojelun tarkoitukseen, lastensuojelulain tavoitteisiin ja sijoituksen perusteen toteutumiseen edellyttää kuitenkin kokemuksista kertynyttä tietoa. Katson, että ilman kokemustietoa tutkimuksessani käsittelemä problematiikka ei olisi tullut itselleni näkyväksi ja merkitykselliseksi, niin kuin sen tässä tutkimuksessa esitän.

3.4 Kokemusasiantuntija havainnoijana ja tutkijana

Jokaisen tutkijan havaintoihin vaikuttaa hänen elämänsä ja maailmankuvansa. Minulla on lähes 25 vuotta työhistoriaa lasten kasvatuksen parissa ja kolme täysi-ikäistä lasta ja olisi mahdotonta ajatella, että niistä kertynyt kokemus ei vaikuttaisi

näkemyksiini. Tutkija on kuitenkin joka tapauksessa aina ja kaikissa tilanteissa sidoksissa omaan elämänhistoriaansa, mikä väistämättä vaikuttaa siihen millaisen tutkimusaiheen, metodit ja tulkinat hän tutkimukseensa valitsee. Suhtaudun kriittisesti näkemyksiini, samalla kun haastan kriittisesti valmiit rakenteet, normit ja ideologiat ja niiden lukuisat tulkinat. Kuvaan tässä luvussa sen työhistoriani, joka minuun havainnoijana vaikuttaa.

Vuosien 1990–97 aikana työskentelin Tampereen kaupungin lastensuojelutyöntekijänä. Pidempään työskennelleet työkaverit kertoivat 80-luvun jälkipuoliskon olleen jatkuvien uudistusten aikaa. Uudistusten kiivas tahti jatkui 90-luvulla. Jälkeenpäin olen ymmärtänyt, että nuo uudistukset ovat olleet ainakin osaltaan seurausta melko perusteellisesti uudistetusta lastensuojelulaista vuodelta 1983.

Vuonna 1990 Tampereen lastensuojelussa perustettiin lastensuojeluyksiköihin ensimmäiset avotyön osastot. Työntekijäresursseista erotettiin 3–5-henkilön ryhmä tekemään työtä laitoksen ulkopuolella niin kutsutun avotyön keinoin. Tämä oli toisen lastensuojelulain palveluideologian mukaista perheitä tukevaa toimintaa (Tanskanen 2019, s. 68, 71). Siirryin avotyöntekijäksi vuonna 1993 ja vuodesta 1994 alkaen asteittain huumeepysäkin osastotyöntekijäksi. Tämä kaikki tapahtui saman sijaishuoltolaitoksen puitteissa 1990–97 niin, että sijoitettujen lasten osastoja vähennettiin portaittain kolmesta yhteen, kunnes koko sijaishuoltoyksikkö muutettiin Tampereen lastensuojelun Huumeepysäkiksi. Työni muuttui sisällöllisesti niin monta kertaa 8 vuoden aikana, että väsyin työskentelemään keskellä loputonta uudistushanketta, jossa työn sisällöt ja toimintatavat, sekä koko organisaatio muuttuivat radikaalisti muutaman vuoden välein. Työ tuntui jäävän aina puolitiehen asiakkaiden kanssa, vaikka pisimmät asiakkuussuhteeni kestivätkin 2–3 vuotta. Uudistusten tavoitteisiin sisältyi pyrkimys vähentää sijoitetun lapsen työntekijäsuhteiden määrää, mutta käytännössä näytti tapahtuvan päinvastoin.

Lastensuojelutyön jälkeen olin 8 vuotta nuorisotyössä. Samaan aikaan yksityinen sektori alkoi kasvaa merkittäväksi lastensuojelupalveluiden tuottajaksi vuoden 1999 lainsäädännön muutoksen tukemana. Perustuslakiin lisätyn säädöksen mukaan: *“Julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain*

nojalla, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia.” (PL 739/1999, §124.) Palasin lastensuojelutyön pariin 2007, mutta tällä kertaa yksityiselle sektorille. Kasvatustieteen opinnot aloitin vuonna 2010 Tampereen yliopistossa ja vuodesta 2014 alkaen olen kerännyt havaintoja lastensuojelun sijaishuoltolaitoksissa pro gradu - tutkimusta varten.

Työskentelin 2010-luvun puolivälissä myös sijaishuoltoyksikössä, jota tarjottiin minulle ostettavaksi, mutta yksikössä ilmeni kuitenkin niin paljon ristiriitaisuuksia sekä kasvatuksessa että suhteissa laitoksen ulkopuolelle, että hanke jäi itselleni 5 kuukauden työskentelyn pituiseksi. Kauppaa harkitessani ja tutkiessani yrityksen taustoja opin kuitenkin monta asiaa, jotka eivät koskaan tulleet vastaan julkisella sektorilla työskennellessä. Muun muassa taloudellinen kannattavuus olisi tuolloin kilpailutuksen määrittelemän n. 250 euron vuorokausihinnalla vaatinut, että 7 lapsen yksikössä olisi pitänyt olla keskimäärin 6 lasta sijoitettuna. Tällainen on omiaan aiheuttamaan painetta pitää lapsia yli tarpeen sijoitettuna tai vaihtoehtoisesti pitäisi kyetä markkinoimaan yksikköä niin erinomaisena, että sinne olisi kaiken aikaa jonoksi asti lapsia tulossa. Yritykset ovatkin sittemmin alkaneet markkinoida itseään enenevästi sijaishuollon erityisyksiköinä, jolloin vuorokausihinnat ovat lähes 1,5-kertaisia.

Sen lisäksi, että nämä 90-luvulta alkaen kokemani ilmiöt lastensuojelussa taustoittavat minua havainnoijana, ne voisivat kertoa jotain oleellista myös tämän päivän tutkijoille ja suunnittelijoille. Eri työntekijäsukupolvilla on tiettyjä jaettuja kokemuksia, jotka ovat heille erityisiä, mutta jotka eivät tule näkyviin välttämättä missään, ellei näitä kokemuksia varta vasten tutkita. Kuitenkin uutta suunnitellessa olisi merkityksellistä tuntea lastensuojelun taustaa niin, että jo tehdystä ja kokeillusta saatua tietoa voitaisiin käyttää hyväksi. Lastensuojelua koskevista – eri paikoissa sijaitsevista – raporteista ja selonteista on lähes mahdoton kerätä sellaista aineistoa, mistä voitaisiin muodostaa kokonaiskuvaa kunkin vuosikymmenen lastensuojelusta. Tämän ovat havainneet monet tutkijat (Pekkarinen ym. 2013, Helavirta ym. 2014) todeten, että lastenkodeista tehty sisällöllinen tutkimus on pirstaleista ja vaikeasti koostettavissa.

Kun kohtaan käsityksiä 90-luvun lastensuojelusta, useimmiten kuulen sen rinnastuvan ensimmäisen lastensuojelulain voimassaoloaikaan – ennen vuotta 1983 – jolloin tutkimusta tehtiin vähän ja lastensuojelukäytännöt muuttuivat hitaasti. Kokemustietoni rajoittuu siihen, mitä tapahtui 90-luvulla Tampereella julkisen sektorin lastensuojelulaitosten parissa. Merkittävänä informaationa toivoisin kuitenkin jostain välittyvän sen, että 90-luvun lastensuojelu esimerkiksi Tampereella oli suurten uudistusten aikaa, eivätkä lastensuojelun uudistukset alkaneet vasta kolmannen lastensuojelulain (2007) myötä, niin kuin minun on toisinaan annettu ymmärtää. Monet lastensuojelun uusina trendeinä esitellyt ilmiöt saattavat olla jo useaan kertaan kierrätettyjä. Tällaisena mainittakoon lapsen osallistuminen itseään koskevaan päätöksentekoon, mikä muodostui käytännöksi jo 90-luvun alkupuolella Tampereen lastensuojelussa.

3.5 Aineiston keruu ja tutkimusetiikka

Aineistoni koostuu vuosien 2014–2021 aikana keräämistäni havainnoista kolmessa eri lastenkodissa, joissa työskentelin yhteensä 18 kuukautta. Lastenkodeissa oli sijoitettuna kouluikäisiä tyttöjä ja poikia ja ne sijaitsivat Etelä-Suomessa. Eettisistä syistä en mainitse lastenkotien nimiä tai niiden sijaintia, enkä työskentelyni tarkkaa ajankohtaa varmistaen näin laitosten ja yksilöiden identiteetin säilymisen tunnistamattomana.

Olen kerännyt aineistoa havainnoiden lastenkotien arkea ja analysoinut arjessa esiin nousutta lastensuojelun problematiikkaa. Havaintoja olen kerännyt tapahtumista, jotka ovat herättäneet keskusteluja työntekijöiden parissa tai herättäneet kysymyksen oikeasta toimintatavasta. Tällaisia kohdatessani olen selvittänyt problematiikkaa usein ensin työntekijöiden kesken keskustellen ja sen jälkeen etsinyt vastausta eri lähteistä – jotka esiintyvät tutkimuksessani – kuten Sosiaali- ja terveysministeriön sivut, THL:n lastensuojelun käsikirja, eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnot, oikeuden ennakkopäätökset ja Tapio Rädyn lastensuojelulakia analysoivat kirjat. Näitä havaintoja ja niihin liittyviä lähteitä kirjasin ylös pyrkiessäni ratkaisemaan esiin tulleita ongelmia – aluksi enimmäkseen työntekoa varten tietämättä vielä täsmälleen, miten niitä käyttäisin tutkimuksessa.

Kuvaan tutkimustani konstruktionistisena näkökulmana (Jokinen, 2022), joka on rakentunut ollessani lastenkodeissa työntekijänä ja havainnoijana. Tutkittuani pitkän ajan kuluessa lastenkotien arjessa esiin nousevia, emergoivia, kysymyksiä ja ongelmia, en ole etukäteen voinut päättää, mitkä havainnoistani erottuvat merkittäväksi tai mistä tilanteista esiin nousevia kysymyksiä aion analysoida. Tutkimukseni konstruktivistinen luonne – prosessi, jonka keskellä lastensuojelun problematiikka on tullut näkyväksi, ja jossa tutkimuskysymykseni ovat syntyneet – on perusta, jolle tutkimukseni on rakentunut. Tällaisessa tutkimusasetelmassa ei olisi ollut mahdollista käsitellä tutkimuseettisiä kysymyksiä lastenkodeissa asuvien nuorten kanssa. He eivät olisi myöskään voineet ymmärtää tällaisen tutkimuksen luonnetta riittävästi voidakseen ottaa siihen kantaa, enkä minä tutkijana olisi voinut edes kysyä mihin heidän tulisi ottaa kantaa (Kallio 2010, s. 163).

Lapset eivät ole kuitenkaan tutkimukseni kohde, niin kuin eivät työntekijät tai lastensuojelulaitoksetkaan. En tutki minkään edellä mainitun erityispiirteitä, eivätkä henkilöt esiinny tutkimuksessani yksilöinä (Kallio 2010, s. 163–164). Jos mainitsen tutkimuksessani, että lapsi voi käyttäytyä tietyllä tavalla, en kuvaa ketään todellisen maailman henkilöä yksilönä. Tutkimukseni lapsi tai työntekijä on havainnoissani esiintyvä yleinen käyttäytymistapa, joka ilmenee lastenkodeissa, ja siihen liittyvä problematiikka on useiden lasten ja työntekijöiden jakama kokemus, joka toistuu lastenkotien arjessa. Vaikka yksilöidyt tilannekuvaukset antaisivat konkreettisemmän kuvan joidenkin tulkintojen seurausten vakavuudesta, en esitä sellaisia, sillä tutkimuseettisestä näkökulmasta alaikäiset nähdään vajaavaltaisina, suojattomampina ja haavoittuvampina kuin täysi-ikäiset ja heitä koskevat tarkemmat tutkimuseettiset periaatteet (Kiili & Moilanen, 2019, s. 35). Analysointiani rajoittaa siten se, että en esitä esimerkkitapauksia sellaisenaan, jonkun tietyn yksilön käyttäytymistä kuvaavana tapahtumana, vaan kuvaan useista havainnoista muodostuneita asetelmia lastenkodeissa tapahtuvina yleisinä ongelmatilanteina.

Olen siis hävittänyt havainnoistani kaikki lasten, työntekijöiden ja laitosten erityispiirteet, eivätkä henkilöt ole tutkimukseni kohde. Toteutustapaani ohjaa tässä

tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistus toteuttaa tutkimus niin, että siitä ei aiheudu tutkittavina oleville ihmisille, yhteisöille tai muille tutkimuskohteille merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja (TENK 2019, s. 7). Henkilöön kohdistuvan tutkimuksen keskeinen eettinen periaate on ”tietoon perustuva suostumus” (TENK 2019, s. 8), jota ei ole mahdollista kerätä ihmisiltä, jotka ovat saavuttamattomissa. Kuitenkin vaikka tavoittaisin kaikki useat kymmenet lapset, vanhemmat ja työntekijät, joiden parissa olen työskennellyt, en voisi kuitenkaan kerätä tietoon perustuvaa suostumusta heiltä, sillä mihin minä pyytäisin heiltä suostumusta? Tutkimustani voi verrata esimerkiksi liikenteen havainnointiin: yksilöt liikkuvat liikenteessä eri tavoin, heidän toimiaan, käyttäytymistään ja virheitään voidaan havainnoida, jonka perusteella voidaan tehdä merkityksellinen analyysi liikennekäyttäytymisestä. Yksilöiden toimia havainnoidaan, mutta tutkimus ei kohdistu yksilöihin, vaan he edustavat jotakin yleistä kategorialla, kuten vanhukset tai BMW-kuskit. Sitä ei ole mahdollista toteuttaa muutoin kuin huolehtimalla siitä, että tutkimus ei loukkaa yksilöiden oikeuksia. Tutkimustani ei voi toteuttaa perustamalla sitä ajatukselle, että jokaiselta voisi kerätä tietoon perustuvan suostumuksen. Tutkimukseni ei kuitenkaan kohdistu tässä muodossaan yhtään sen enempää havainnoitaviin ihmisiin, kuin esittämässäni hypoteettisessa liikennetutkimuksessa, jonka kaltaisia tutkimuksia tehdään jatkuvasti. Kirsi Kallio (2010, s. 183–184) muistuttaa lasten etiikkaa koskevassa artikkelissaan, että vaikka tutkija pyytää tutkimukselleen lupaa eettisiltä toimikunnilta, kasvatustapahtumilta, vanhemmilta tai lapsilta itseltään, ne eivät sellaisenaan vielä takaa tutkimuksen eettisyyttä. Tutkimuksen perimmäiset eettiset kysymykset ratkaisee aina tutkija itse, jonka tulee ymmärtää mitä hän on tekemässä ja miksi, ja mitä seuraamuksia tutkimuksesta voi koitua.

Tutkimukseni havainnot perustuvat kuitenkin todellisiin koettuihin tapahtumiin. Tutkimukseni kohteina ovat lastenkotien kasvatuksen prosessit, kasvatustapahtumat ja niihin liittyvät tavoitteet, sekä lainsäädännön tulkintojen problematiikka. En ole kiinnostunut yksilöiden ominaisuuksista tai heidän reaktioistaan, vaan tutkimukseni fokus on näiden ilmiöiden merkityksessä laajemmassa kontekstissa koskien lastensuojelun toimivuutta ja tavoitteiden toteutumista. Näen todellisiin tapahtumiin sitoutumisen tutkimuseettisesti merkittävänä. Tutkimuksessani sitoudun havaintojen

rehellisyyteen (research integrity) (HTK-ohje 2012, s. 5) ja väitän, että havainnoissani ilmi tuleva problematiikka on näkyvässä työntekijälle, joka työskentelee useamman vuoden eri lastensuojelulaitoksissa.

Positionaalisuuden ja situationaalisuuden ongelmiin olen pyrkinyt vastaamaan itsereflektiolla ja tekemällä näkyväksi taustani ja motiivini (Kallio 2010, s. 168). Tutkimus tehdään aina jostain tietystä positiosta, ja siten ilmiöitä analysoidaan kunkin position rajallisesta kehyksestä käsin. Olen avannut tutkimuksessani työhistoriani lastensuojelija ja kasvatustyön ammattilaisena, kolmen lapsen isänä ja motiivini tuoda lastenkodeissa esiin noussutta problematiikkaa näkyväksi, jotta lastensuojelun tavoitteiden toteutumista uhkaavat ristiriidat ja tulkinnat selkeytyisivät. Työskentelyni sijaisena lastensuojelulaitoksissa – joihin en ole pitkäaikaisesti sitoutunut, enkä siten ole katsellut niitä itselleni tutuiksi tulleiden käytänteiden tai itse vaikuttamieni toimintatapojen keskeltä – on antanut minulle vapauden tarkastella niitä varsin avoimin mielin. Koen, että minulla ei ole ollut lähtökohtaisesti sen enempää tarvetta näitä laitoksia puolustella kuin kritisoidakaan. Olen ollut työntekijänä, sekä etnografin ominaisuudessa havainnoijana.

Tutkija on vastuussa myös tieteestä, jonka keskeisiin arvoihin kuuluu uuden tiedon tuottaminen asioista, joista emme tiedä tarpeeksi. Perustelen aineistoni merkittävyyttä sillä, että osallistuvalla havainnoinnilla voidaan saada tietoa, joka ei ole muuten tavoitettavissa. (Vuori, 2022.) Kyseenalaistaessani havaintojeni valossa sen tukevatko kaikki lakien tulkinnat lapsen etua, koen samalla tuottavani mielekkään kriittisen näkökulman siihen, miten mielikuvien ideaalimaailma hypoteeseineen ei välttämättä vastaa reaali maailmassa tapahtuvia ilmiöitä, ja sen myötä jotkut periaatteet voivat toimia jopa tarkoitustaan vastaan.

3.6 Analyysimenetelmä

Analysoin tutkimustani laadullisen sisällönanalyysin keinoin (Vuori, 2022). Analysoitaviksi teemoiksi olen poiminut tekemistäni havainnoistani sellaiset,

jotka ovat toistuvia ja joihin liittyy tulkinnallista problematiikkaa suhteessa lastensuojelun tavoitteisiin kuten lapsen etuun, lapsen suojeluun tai sijoituksen tarkoituksen toteutumiseen lasta itseään tai muita lastenkodissa asuvia lapsia koskien. Tutkimukseni analyysi toteutuu kriittisessä vuoropuhelussa havaintojeni, lainsäädännöllisten ja kasvatuksellisten ideologioiden tulkintojen, sekä niistä lastenkotien arjessa tehtyjen sovellusten välillä. Vuoropuhelussa tuon esiin lastensuojelun käytännön problematiikkaa ja arjen kysymyksiä, mistä nousee esiin kasvatuksen trendejä, lasten oikeuksien ideaaleja ja niiden monenkirjavia tulkintoja.

Tutkimuskysymykseni ovat: 1) miten lastensuojelua koskevien lakien ja ideologioiden tulkinnat vaikuttavat lapsen edun, suojelun ja lastensuojelulain periaatteiden toteutumiseen, sekä 2) minkälaisia jännitteitä ja ristiriitoja lakien tulkintojen soveltamiseen liittyy lastenkodeissa tehtävässä työssä ja 3) miten lastenkodeissa kyetään vaikuttamaan sijoitusperusteena oleviin ongelmiin; lapsen kehitystä ja kasvua uhkaaviin tekijöihin, jos toimintaa koskevien lakien tulkinnat ovat ristiriitaisia tavoitteiden suhteen?

Kysyn siis ristiriitaisiksi muodostuneiden ongelmatilanteiden kohdalla, miten lakia on tulkittu ja miten nämä tulkinnat ovat mahdollisia toteuttaa, sekä miten ne suhteutuvat lapsen etuun? Keskeisimpiä teemoja, jotka havainnoistani nousivat esiin, käsittelen analyysi-osiossa omien otsikoidensa alla ja merkittäviä, mutta ei oman otsikkonsa kokoisia, käsittelen *“lastenkotien arjen problematiikkaa työntekijän näkökulmasta”*-otsikon alla.

4 ANALYYSI

4.1 Lastenkotien arjen problematiikkaa työntekijän näkökulmasta

Lastenkodeissa tehtävä työ on monella tapaa erityislaatuista moneen muuhun kasvatustehtävään nähden. Lastensuojelutyöntekijät laitoksessa jakavat arjen ja tilan lasten kanssa, laittavat ruokaa, syövät, saunovat, siivoavat ja ovat käytännössä kaiken työaikansa lasten ulottuvilla, alttiina heidän tunteilleen, mieliteoilleen ja vaatimuksilleen. Tämä havainto lastenkodin erityislaatuudesta tulee esille myös Riitta Laakson etnografiassa lastenkotityöstä *“Arjen rutiinit ja yllätykset”* (Laakso 2009, s. 18). Tällainen perheenkaltainen toimintaympäristö voidaan ulkopuolelta katsottuna nähdä paljon idyllisempänä, turvallisempana ja läheisempänä, kuin mitä se on siellä asuvien ja työtätekevien silmin katsottuna. Lastenkotien dynamiikka poikkeaa perheen dynamiikasta monelta osin: lapset ovat saapuneet laitokseen eri aikoina ja työntekijät ovat saattaneet heidän sijoitusaikanaan vaihtua useasti. Lasten välillä keskenään – sen enempiä kuin lasten ja työntekijöiden välillä – ei ole samankaltaista luottamussuhdetta kuin perheessä, eikä vanhempien rakkauteen perustuvaa luontaista huolehtimista ja suojeluviettä. Tämä ei tarkoita sitä, etteivät työntekijät lainkaan välittäisi lapsista, mutta sen taso vaihtelee työntekijä- ja laitospohjaisesti paljonkin. Siihen vaikuttavia tekijöitä ovat ainakin lasten sijoitusten pituus, työntekijöiden sitoutuvuus ja hyvinvointi työyhteisössään, sekä sijoitettavien lasten ongelmien laatu.

Lastensuojelua koskevat oikeuden ennakkotapaukset ja eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnot heille tehdyistä kanteluista tarkentavat lastensuojelulain periaatteita ja yksityiskohtaistavat käytäntöjä. Vaikka nämä selventävät lastensuojelulain tarkoitusta ja tulkintaa, niissä usein käsitellään tilannetta yksilön oikeuksien näkökulmasta irrallaan kontekstista. Lastensuojelulaitoksissa yhden oikeudet tulee kuitenkin sovittaa toisten asukkaiden oikeuksiin; miten yhden oikeudet suhteutuvat muiden oikeuksiin, kuten yksityisyyteen, vapautteen ilmaista mielipiteitä, osallistumiseen tai osallisuuteen.

Lastenkodeissa työntekijät pyrkivät vuorovaikutussuhteeseen asiakkaiden kanssa. Jos sellaista ei synny, on vaihtoehtoja rajatusti. Omaohjaajaksi nimetyn työntekijän vaihtamista voidaan koettaa, jos siihen on resursseja. Joskus asiakkaan ja tietyn työntekijän on lähes mahdotonta luoda hyvää vuorovaikutuksellista asiakassuhdetta. Syytä on usein vaikea selvittää. Havaintojeni perusteella se saattaisi liittyä toisinaan esimerkiksi työntekijän sukupuoleen, ulkonäköön, puhetapaan tai johonkin muuhun sellaiseen seikkaan, joka ei ole muutettavissa. Työntekijältä ei silloin voida vaatia, että hän muuttuu joksikin täysin toiseksi miellyttääkseen asiakasta.

Tämän kaltaisten asioiden äärellä tulee lastenkodeissa ilmi – niin kuin ylipäätään lastensuojelussa, sekä kasvatuksessa – käytännön työn ja tutkimuksen sekä ideologioiden välinen jännite. Kun laadullinen tutkimus ideologioineen välttää kausaalisuuden osoittamisen mahdottomana, joutuvat kasvatusalan työntekijät kuitenkin jatkuvasti etsimään syy- ja seuraussuhteita ilmiöille. Lapset, vanhemmat, sosiaalityöntekijät ja työnantajat vaativat syitä tapahtuneille ja perustetta ennakoiville rajoituksille, joilla pyritään välttämään jonkin tapahtumista. Miksi lapsi karkasi, miksi sijoituksen tavoitteet eivät toteudu? Miksi lapsi ei saa kulkea mopolla, miksi hän ei saa viettää viikonloppua jossain tietyssä paikassa ja mitä hyötyä lapsen sijoituksesta ylipäätään on? Kysymyksiä on paljon ja vastaukseksi vaaditaan selkeän syy -ja seuraussuhteen osoittamista. Työntekijä usein ymmärtää asioiden olevan monien erilaisten syiden yhteisvaikutusta, mutta siitä huolimatta hän joutuu valitsemaan jotain siitä mitä hän on havainnut, ainakin osittaiseksi selitykseksi asioille. Käytännön elämä ei anna mitään mahdollisuutta ohittaa syy- ja seuraussuhteita, sekä niiden käsittelyä. Vaikka kuinka myöntäisimme johtopäätöstemme epätäydellisyyden, joudumme tekemään päätöksiä ja ennakoimaan tilanteita oletettujen syy- ja seuraussuhteiden perusteella. Miksi sitten laadullisen tieteen tutkimuksen pitää saada nauttia sellaisesta ylellisyydestä, että sen parissa ei tarvitse vajavaisia syy- ja seuraussuhteita pyrkiä osoittamaan, ensin esitettyään tiedon epävarmuuteen liittyvän problematiikan? Tiedän tämän eroavaisuuden rakentavan kuilua teoreetikkojen ja käytännön työntekijöiden välille, kun käytännön työntekijät tietävät, että vain he joutuvat laittamaan itsensä alttiiksi esittäessään epätäydellisiä vastauksia hankaliin kysymyksiin.

4.2 Lapsen autonomia eli itsemääräämisoikeus

Havainnoissani toistuvat ristiriitaiset tilanteet liittyivät usein lasten itsemääräämisoikeutta koskeviin kysymyksiin. Tämä tuli esiin arkipäiväisten sääntöjen ja rajoitusten yhteydessä ja erityisesti tehtäessä lastensuojelulakiin perustuvia rajoituspäätöksiä. Nämä tilanteet näyttäytyivät epätavallisen jännittyneiltä ja myöskin työntekijöiden välillä ilmeni paljon jännitteitä, varsinkin sen suhteen, että toimitaanko nyt varmasti lain oikeiden tulkintojen ja ennakkotapausten perusteella tehtyjen linjausten mukaisesti.

Lasten itsemääräämisoikeuden problematiikka tuli havaintoja tehdessäni esiin melko normaaleissa kasvatustilanteissa. Lapset haastoivat ohjaajia kyseenalaistamalla, milloin heidän tulee mennä nukkumaan, kuinka paljon he voivat olla päivän aikana tietokoneella, saako puhelinta (mikä nykyisin on pienikokoinen tietokone) käyttää ruokailujen yhteydessä – sekä rajattomasti päivän aikana, pitääkö ruokailuun osallistua, jos ei halua ja voiko jääkaapista hakea välipalaa lähes välittömästi ruokailun jälkeen, johon ei ole osallistunut. Näiden mainitsemieni lisäksi on päivittäin lukuisia vastaavia tilanteita, missä lasten kanssa käydään keskustelua siitä, saavatko he itse päättää tekemisestään. Ilmiö on varsin arkinen ja läsnä jokaisen lapsiperheen elämässä, siinä kuin lastenkotien arjessa.

Se mikä erottaa lapsiperheen ja lastenkodin arjen on, että lastenkodeissa lapset ovat oppineet, että heitä voidaan rajoittaa varsin rajallisesti. Lastenkotiin ensi kertaa saapuva lapsi omaksuu varsin nopeasti pidempään siellä asuneilta, kuinka ohjaajia voi haastaa lähes kaikissa kysymyksissä ja varsinaisia sanktioita ei sääntöjen vastustamisesta tai rikkomisesta seuraa, tai ne ovat varsin lieviä. Lapsen autonomian eli itsemääräämisoikeuden tukeminen muuttuu siten ongelmalliseksi, kun lastenkotien nykyisessä arjessa se näyttäytyy toimintaa ohjaavana periaatteena siinä mittakaavassa, että lapsi oppii, ettei hänen oikeastaan tarvitse tehdä mitään mikä ei ole mieluista, koska sitä ei voi häneltä vaatia. Lapset osaavat manipuloida aikuisia yllättävän etevästi silloin, kun he huomaavat, että aikuiset ovat epävarmoja siitä, miten heidän tulisi toimia. Lapsen itsemääräämisoikeus on oikeusasiamiehen lausuntojen ja lain

ennakkotapausten perusteella priorisoitu suhteettomaan asemaan työntekijän näkökulmasta. Joudun kysymään, että onko tarkoituksenmukaista palaveroida lapsen kanssa viikoittain hänen oikeudestaan tietokoneen ja puhelimen käytön suhteen? Pitääkö hänellä olla jatkuva oikeus vaatia perusteita ruoka-aikoihin, nukkumaanmenoon, ulkoiluun ja ylipäätään pitääkö hänen ollakseen osallinen itseään koskevasta päätöksenteosta olla oikeutettu jatkuviin perusteluihin eri asioita koskien viikoittain, päivittäin tai jopa tunneittain? Tämä mahdollistaa osalle lapsista epätarkoituksenmukaisen manipulaation mahdollisuuden heidän riitauttaessaan jatkuvasti arjen käytännöt oikeuteensa vedoten. Samalla toisten lasten oikeudet yksityisyyteen ja turvalliseen ilmapiiriin uhanalaistuvat muutamien pyrkiessä hallitsemaan lastenkodin arkea.

Lasten rajoittaminen tulkitaan heidän perustuslaillisiin oikeuksiinsa puuttumisena (PL 1999/731, 2 luku) ja se edellyttää siten aina erillisen rajoituspäätöksen tekemisen. En ole kuullut kotona asuvien lasten tai nuorten vetoavan perustuslakiin tai vanhempien tekävän kirjallista selvitystä, jos lapsi määrätään omaan huoneeseensa rauhoittumaan epäasiallisen ja mahdollisesti muita häiritsevän käytöksen johdosta tai kun vanhempi taluttaa vastustelevan ja kiukuttelevan lapsen kädestä pitäen huoneeseensa. Vanhemmat opettavat näin toimiessaan sosiaalisen käyttäytymisen mallin, jonka mukaan muutkin tulee ottaa huomioon tai osoittavat seuraamusten ja sanktioiden luonnollisuutta, kun lapsi toimii tarkoituksellisesti väärin tai vastoin sovittuja sääntöjä. Kun itsemääräämisoikeuden vaaliminen on varsin yleisesti korostunut lastenkodeissa, pitäisi käydä keskustelua siitä, milloin se kääntyy lapsen edun vastaiseksi, joka on lapsia koskevan lainsäädännön ja sen tulkintojen ensisijainen periaate.

Lapsi ei ole vastuussa omista tekemisistään rikosoikeudellisesti ennen 15 vuoden ikää. Tämä tarkoittaa sitä, että alle 15-vuotias ei rikoslain mukaan ole rikosoikeudellisesti vastuunalainen, koska rikosoikeudellisen vastuun edellytyksenä on, että tekijä on rikoksen tekemisen hetkellä vähintään 15-vuotias. Alle 15-vuotiasta ei pidetä syyntakeisena eli hän on siis syyntakeeton. Se tarkoittaa sitä, että rikosentekijän katsotaan toimineen *"ymmärrystä vailla"* ja on siksi rangaistusvastuusta vapaa. Usein katsotaan, että nuoren tekemä rikos on pikemminkin osoitus tämän

kypsymättömyydestä ja ajattelemattomuudesta, kuin harkitusta päätöksestä rikkoa oikeusjärjestystä ja sen normeja. (Rikoslaki 1889/39. 3.luku 4§.) Lapsia suojellaan myös seksuaaliselta hyväksikäytöltä rikoslaissa. Lakisääteinen suojaikäraja on 16 vuotta, jota nuoremman henkilön ei katsota kykenevän antamaan suostumustaan seksuaaliseen kanssakäymiseen. Seksuaalinen teko tai sukupuoliyhteys, joka kohdistuu alle 16-vuotiaaseen, rinnastetaan ikärajasäännöksen perusteella hänen tahtonsa vastaiseksi riippumatta siitä, onko hän suostunut siihen vai ei, koska hänen suostumustaan ei voida pitää pätevänä perustuen hänen ikäänsä. (Rikoslaki 1889/39. 20.luku. 5§.)

Alle 15-vuotias lapsi katsotaan siis rikosten kohdalla niin nuoreksi, ettei hän ymmärrä tekemäänsä, samoin kuin alle 16-vuotiaan suostumista seksuaaliseen kanssakäymiseen ei voida ottaa huomioon, koska hänen ei katsota olevan riittävän vanha ymmärtääkseen mihin hän suostuu. Nämä lasta suojelevat lait edustavat tarpeellista ja tärkeitä näkökulmaa, joiden perusteella aikuisten tehtävä on suojella ja ohjata lasta. Lastensuojelussa tätä toteuttavat työntekijät vanhempien tukena tai sijasta. Jotta lasta ja hänen oikeuksiaan voidaan suojella, aikuisen on välttämätöntä säädellä ja hallita lapsen autonomiaa eli itsemääräämisoikeutta. Edelliseen suhteuttaen on hämmentävää havainnoida työntekijän roolissa sitä, kuinka ylikorostuneesti lapsen itsemääräämisoikeutta vaalitaan lastenkodeissa. Nykyisessä kasvatusilmastossa on itsestään selvää, että lapsen itsenäistymistä pitää tukea ja hänen mielipiteitään kuunnella. Jos kuitenkin toisaalla laissa sanotaan, että lapsi ei ole vastuullinen, koska hän ei ymmärrä, miten toisaalla hänen katsotaan ymmärtävän niin paljon, ettei siihen juurikaan saa aikuisten toimesta puuttua?

Osalla lapsista sijoitusperusteena on lapsen käyttäytymishäiriöt ja tottelemattomuus, joiden katsotaan aiheuttavan uhan lapsen kehitykselle. Tällaisen sijoituksen tavoitteena on sopeuttaa lapsi rajoihin ja yhteiskunnan normeihin niin, että hänen koulunkäyntinsä, terveytensä ja kasvunsa ylipäättään eivät vaarannu. Nyt jos lastenkodeissa kyetään heikosti vastaamaan lapsen sopeuttamiseen normaaliksi arvioituun lapsuuteen, vaarantuu lapsen sijoituksen peruste. Käytöshäiriöihin liittyvä sijoitus on yleensä myös tarkoitettu lyhytaikaiseksi (alle vuoden) ja nyt havaintojeni perusteella tällaisin

sijoitusperustein huostaanotettujen lasten sijoitukset lastenkodeissa ovat huomattavasti pidentyneet, mikä lisää tarvetta lastenkotien sijoituskapasiteetille.

4.3 Lapsen osallisuus ja osallistuminen

Lapsen oikeus osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon ja olla osallinen yhteiskunnan resursseista niin, että hänellä on pääsy myös resurssien lähteille, ovat keskeisiä periaatteita YK:n lasten oikeuksien julistuksessa ja lastensuojelulaissa (LOS 1989 ja LSL 417/2007, 20§–21§). Lastenkodeissa lapsen oikeutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon vaalitaan nykyisin varsin tarkasti ja hänen mielipiteitään ja toivomuksiaan kuunnellaan ja otetaan huomioon päätöksiä tehdessä. Tämä lasten oikeus on sisäistetty hyvin ja on kaikilla työntekijöillä tiedossa. Edelleen on kuitenkin laitoskohtaisia eroja. Viimeisin kokemukseni laitoksesta, jossa lasten oikeutta vaikuttaa omaan elämäänsä rikottiin on 2010-luvulla, mutta ennen vuotta 2014, josta lähtien olen tutkimustani varten havaintoja tehnyt. Laitoksen arjessa lasten osallisuus toteutui heikosti, mielipiteiden selvittäminen oli näennäistä ja perustelemattomia rajoituksia oli käytössä. Mainitsen tämän osoittaakseni, että lastenkodeissa on edelleen eroja ja tutkimukseni ei ole kuvaus, josta voitaisiin päätellä mitä kaikissa lastenkodeissa tapahtuu. Sittemmin en ole vastaavaan törmännyt ja lasten osallisuus toteutuu laitoksissa havaintojeni perusteella erittäin hyvin: lasten kanssa keskustellaan säännöistä ja heidän mielipiteitään kartoitetaan päivittäin. Lastenkodeissa on yleensä myös viikoittain lastenkokous, jossa he voivat tuoda mielipiteitänsä arjen käytännöistä esiin.

Osallisuuden toinen ulottuvuus – lapsen osuus (provision) yhteiskunnasta – on havaintojeni perusteella myös huomioitu hyvin lastenkodeissa. Lapsille järjestetään edellytykset koulunkäyntiin kykyjensä ja rajoitteidensa mukaisesti ja monet lapset suorittavat koulunsa erityisluokilla tai laitoksen yhteydessä toimivassa koulussa. Lapsilla on myös mahdollisuus harrastaa ja olla osallinen sellaisista resursseista mistä muutkin ikäisensä keskimäärin ovat. Resurssointien rahallisia määriä ei ole kaikilta osin tarkkaan määritetty, mutta lasten vaatteisiin, harrastuksiin tai harrastusvälineisiin käytettyjä rahasummia seurataan ja niistä käydään keskustelua välillä lasten huoltopalaverissa,

joissa on läsnä yleensä lapsen ja sosiaalityöntekijän lisäksi vanhemmat tai toinen heistä. Tältä osin lasten osallisuus resursseista ja yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista toteutuu havaintojeni perusteella hyvin ja yleensä lapsia ja vanhempia tyydyttävä taso saavutetaan lastenkotien toiminnassa.

Osallisuuden kolmas ulottuvuus – kokemus kuulumisesta yhteisöön – on vaikeasti arvioitavissa. Miten lastenkodissa asuva lapsi näkee itsensä osana yhteiskuntaa ja kokee kuuluvansa johonkin viiteryhmään? Siihen voimme kuitenkin vaikuttaa vain rajallisesti. Lapsen elämäkokemukset, luonne, psyykkiset resurssit ja ongelmat, ovat sellaisia, jotka kulkevat lapsen kasvussa mukana. Lastensuojelutyöntekijöiden suhtautumisessa lastensuojelun tehtävään on myös eroja. Toiset näkevät virallisen lastensuojelun enemmän mahdollisuuksien ja resurssien tarjoamisena, joka sisältää osallistumisen (participation) ja osuuden (provision) toteutumisesta huolehtimisen. Osa työntekijöistä pyrkii vaikuttamaan enemmän myös sellaisiin sisäisiin prosesseihin, joiden avulla lapset näkisivät itsensä merkittävänä osana yhteiskuntaa – osallisena ja elämän tarkoituksellisena kokevina. Kysymys siitä miten lastensuojelutyötä tulisi kyetä tekemään, ei ole helppo. Ihmisten auttamiseen liittyvässä työssä on suurena riskinä myös uupuminen, sillä vaikuttamismahdollisuudet toisten elämään ovat varsin rajalliset. Lastenkodeissa ollaan sekä fyysisesti että henkisesti tapahtumien ja ongelmien keskellä, eikä itsensä pitäminen tunteiden ja ongelmien yläpuolella ole yksinkertaista, eikä aina tarkoituksenmukaistakaan. Työntekijöiden resilienssi vaihtelee ja varsinkin työuran alussa on vaikea arvioida omia resurssejaan.

Lastenkodit eroavat perheestä monessa kohdin, mutta myös siinä, että siellä useat eri aikuiset pohtivat lapsen asioita. Työntekijöiden liiallinen ponnistelu voi muodostua ongelmaksi, eikä sitä tulisi nähdä aina yksinomaan lapsen etuna. Lapset myös taakoittuvat liiallisesta tilanteensa ja elämänsä analysoinnista. Hankalien asioiden käsittely on lähes päivittäin läsnä lastenkotilasten elämässä, missä se poikkeaa aika tavalla lasten normaalista elämästä perheessä. Myös lapsen mielipiteen jatkuva kysely ja päivittäinen polemiikki siitä, kuka päättää mistäkin asiasta, saattaa kääntyä osallisuuden agendaan vastaan. Tämä ei koske kaikkia lastenkodin asiakkaita, vaan enemmänkin heitä, joiden tilanne on kriisiytynyt tai jotka ovat luonteensa tai jonkun

muun syyn tähden taipuvaisia hakeutumaan konflikteihin. Tämän vuoksi on aiheellista kysyä: onko lapsi osallinen lapsuudesta, jos hän joutuu kaiken aikaa pohtimaan elämänsä vaikeita kysymyksiä tai jos lapsi osallistutetaan itseään koskevaan päätöksentekoon asioissa, joihin lastensuojelun ulkopuolella olevat muut lapset eivät osallistu – kuten esimerkiksi haluaako hän tavata läheisiään ja milloin? Uhkana on, että lapsen osallisuus lapsuudesta kaventuu.

Lapsuuteen kuuluu yhteinen kokemus siitä, että aikuiset päättävät asioita lapsen parhaaksi, eikä niistä käydä aikuisten kanssa jatkuvaa keskustelua. Tällaisia ovat esimerkiksi yöllä nukkuminen, koulunkäyminen ja rajattu mahdollisuus käyttää aikaansa itsensä viihdyttämiseen. Onko lapsi osallinen lapsuudesta, jos hän joutuu ottamaan osaa päätöksentekoon, jonka on aiemmin katsottu kuuluvan aikuisille ja lasten huoltajille? Lapsuuteen voidaan katsoa kuuluvan myös oikeuden olla osallistumatta päätöksentekoon. Silloin hänellä on mahdollisuus kiukutella, mutta hänen ei tarvitse kantaa vastuuta asioista, vaan aikuiset ottavat vastuun suojellakseen ja turvatakseen lapsen kehitystä. Aikuiset kantavat tällöin heille kuuluvan vastuun ja lapsi saa kokea lapsuutta ilman, että hänen tarvitsee ymmärtää moninaisten kysymysten ongelmallisuutta. Lapsen oikeus lapsuuteen on tällöin paremmin turvattu, kun hänen ei tarvitse ratkaista lyhyen elämäkokemuksensa perusteella itselleen liian vaikeita kysymyksiä. Lapsen oikeus lapsuuteen supistuu lastensuojelussa silloin, kun lapsi osallistutetaan kaikkeen häntä koskevaan päätöksentekoon, mihin kotona perheessään asuvat lapset eivät osallistu. Nämä seikat ovat joidenkin lasten kohdalla osatekijä huonoon lastenkotikokemukseen. Havaintojeni perusteella lapset ilmaisevat usein turhautuneisuutta omista asioistaan keskustelemiseen, sekä itseään koskeviin palaverihin osallistumiseen.

4.4 Rajoitustoimenpiteet

Lapsen oikeutta liikkua vapaasti ja hänen yhteydenpitoaan ei voida rajoittaa, ellei hän välittömästi vaaranna omaa tai muiden terveyttä. Nämä oikeudet ovat kaikkia ihmisiä koskevia perustuslaillisia oikeuksia (PL 731/1999, 7§, 9§, 10§), jotka lapsen oikeuksien julistuksessa alleviivataan myös alaikäisiä lapsia koskevaksi (LOS 1989, artikkelit 16 ja 37).

Havainnoistani tulee esiin lastenkotien tulkintana se, että terveyden vaarantuminen pitäisi jotenkin pystyä osoittamaan – työntekijän intuitio tai kokemus vastaavan kaltaisista tilanteista ei riitä perusteeksi.

Liikkumisvapauden rajoituksen ja yhteydenpitorajoituksen (LSL 2007/417,62§ ,69§) lisäksi lapsen perusoikeuksiin puuttuvia rajoitustoimenpiteitä lastensuojelussa ovat: aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus, omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, eristäminen ja erityinen huolenpito (LSL 2007/417, 65§, 66§, 66a§, 67§, 68§, 70§, 71§).

Rajoitusten käytön yleisistä edellytyksistä lastensuojelulaki säättää, että rajoitus on toteutettava kunnioittaen lapsen ihmisarvoa, huomioitava hänen yksilöllinen tilanteensa ja rajoituksen aikana on huolehdittava lapsen yksilöllisistä tarpeista ja perustarpeista. Rajoitusta ei saa käyttää rangaistuksena, eikä se saa sisältää alistamista kurittamista tai loukkaavaa kohtelua, sekä:

- 1) rajoitus on lapsen edun mukainen sekä oikeassa suhteessa lapsen ikään ja kehitystasoon nähden;
- 2) rajoitus on lapsen hoidon ja huolenpidon tai sijaishuoltoon johtaneen päätöksen tarkoituksen toteuttamisen kannalta perusteltu ja tarkoitukseen sopiva;
- 3) rajoituksen käyttäminen on välttämätöntä lapsen oman taikka muiden henkilöiden terveyden vakavan vaarantumisen vuoksi, ruumiillisen koskemattomuuden turvaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi;
- 4) rajoitus on oikeassa suhteessa suojeltavaan etuun nähden;
- 5) lapsen mielipide rajoituksesta on selvitetty 20 §:n mukaisesti, ellei se ole ilmeisen mahdotonta; ja
- 6) muut, lievemmät keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia.

(LSL 2017/417, 61a§.)

Eduskunnan oikeusasiamiehelle tehdyssä kantelussa rajoitustoimenpiteitä koskien (EOAK/5741/2018) ratkaisun perusteissa tiivistetään rajoitustoimenpiteistä muun muassa seuraavasti:

3.1.2 Yleistä rajoitustoimenpiteistä

Lastensuojelulain mukaisessa rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä on kysymys hallinnollisen pakon käyttämisestä.

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käytön keskeisenä tavoitteena on pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen.

Lapsen perusoikeuksiin puuttuminen edellyttää aina, että kussakin rajoitussäännöksessä mainitun edun turvaaminen sitä välttämättä vaatii.

Suhteellisuusperiaatteen (lievimmän puuttumisen periaate) mukaisesti edellytetään paitsi, että toimenpide on laissa säädetyn tavoitteen saavuttamiseksi välttämätön, myös, että käytettävissä olevista toimenpiteistä aina valitaan lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta kulloinkin vähiten rajoittava toimenpide.

Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain lastensuojelulain tarkoittamissa tilanteissa ja laissa säädettyillä edellytyksillä. Rajoitustoimenpiteitä ei esimerkiksi voida käyttää kaavamaisesti toteutettuna kaikkia sijoitettuja lapsia koskevana kasvatukseen. Rajoitustoimenpiteitä ei saa koskaan käyttää rangaistuksena.

(EOAK/5741/2018)

Lastensuojelun sijaishuoltolaitoksissa olevien lasten elämä poikkeaa kotona asuvien lasten elämästä monella tapaa. Kun lastenkodeissa ollaan tilanteessa, jossa lähes kaikki kodeissa käytetyt sanktiot ovat lapsen perustuslaillisiin oikeuksiin puuttumista, ei niitä siten voi käyttää lastensuojelulaitoksissa lapsen kasvatuksellisia keinoja. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että laitoksissa ei ole varsinaisia sanktioita käytössä juurikaan. Ainoat sen kaltaiset ovat, että lapselle kerrotaan, että hänelle ei tarjota erityisiä kokemuksia tai herkkuja, kun hän on käyttäytynyt huonosti; emme mene pizzalle, viikonlopuksi ei osteta karkkia, emme mene huvipuistoon tai jotain muuta vastaavaa.

Lapsi, joka on ollut edellisen yön luvatta poissa, on edelleen oikeutettu kaikkeen mihin edellisenä päivänäkin, ellei hänelle tehdä liikkumisvapauden rajoittamispäätöstä (LVR).

Tähän sisältyy kaksoisviestinnän uhka: vaikka LVR tehdään lapsen suojelemiseksi ja se sellaisena myös lapselle selitetään, lapsi ymmärtää sen kuitenkin yleensä sanktiona. Lapset ilmaisevat sen usein suoraan rajoituspäätöksen yhteydessä. Rajoituksiin liittyvä kummallisuus on myös, että lastensuojelulaki ei erottele eri-ikäisiä lapsia, vaan kaikki 0–17-vuotiaat ovat lapsia ja heitä koskevat samat säädökset. Jos lapsi käyttäytyy huonosti ja häiritsevästi ja rikkoo kaikkien muiden oikeuksia käytöksellään, häntä ei voida määrätä huoneeseensa. Jos häntä kehoitetaan niin toimimaan, hän saattaa suostua, mutta aikuisten päätös se ei ole, elleivät rajoitustoimien tiukat ehdot eristämiseen täyty. Kiinnipitäminen (joksi tulkitaan myös lapsen estäminen tai kädestä kiinni ottaminen) ja eristäminen vaativat rajoittamispäätöksen, jota ei voida tehdä lain mukaan, ellei lapsen oma tai muiden terveys ole uhattuna. Näin lapsen saattaminen esimerkiksi kädestä kiinni pitäen omaan huoneeseensa rauhoittumaan tai seuraukseksi epäasiallisesta käytöksestä ei ole mahdollista, ellei tilanne kärjisty rajoitustoimien käytön edellyttämälle tasolle. Ristiriitaista tässä on se, että omaan huoneeseen siirtäminen useimmiten tehdään juuri siksi, että tilanne ei enempää kärjistyisi, ja nykytilanteessa vastahankaisen lapsen kanssa tilanteelle ei voi tehdä puhumisen lisäksi oikein mitään ennen kuin se kärjistyy.

Kodissa asuessaan lapsi on aivan erilaisen todellisuuden ympäröimä. Tiedämme, että perheissä sekä lasten liikkumista että yhteydenpitoa on varsin normaalia rajoittaa osana perheen sääntöjä ja sopimuksia muulloinkin, kuin silloin kuin lapsi on vaarantamassa terveyttään. Lapsi voi myös menettää huonon käytöksensä seurauksena käyttörahasa määrääjäksi, mikä ei ole lastensuojelulaitoksissa mahdollista. Kodissa lapsi voidaan määrätietoisesti eristää omaan huoneeseensa rauhoittumaan ja häneltä voidaan evätä oikeus puhelimen tai tietokoneen käyttöön seurauksena ja sanktiona huonosta käytöksestä. Vanhemmat näin toimiessaan näkevät sen koituvan lapsen eduksi osana kasvamisen prosessia. Vanhempien luomien rajojen turva, sekä kokemus niiden normaalien lasten joukkoon kuulumisesta, joita rajoitetaan, ovat myös osallisuutta lapsuudesta.

Lastenkoteihin on sijoitettuna varsin monenlaisia lapsia. Joidenkin kanssa lähes kaikki sujuu neuvottelemalla, toisiin lapsiin ei saada kontaktia oikein mitenkään ja kolmansien

kanssa väännetään päivittäin säännöistä, velvollisuuksista ja niihin liittyvistä kysymyksistä. Kuitenkin kaikkien lasten kanssa joudutaan tavalla tai toisella keskustelemaan heidän velvollisuuksistaan, koulunkäynnistään tai käytöksestään, jotka ovat monen lapsen sijoituksen syy tai ainakin osatekijä sijoitusta tehdessä. Lastenkodeissa on moniongelmaisia lapsia, joilla on keskivertoa enemmän käytösongelmia. Moni lapsi on sijoitettuna sijaishuoltolaitokseen, että hänelle saataisiin normaali päivärytmi, saataisiin hänet osallistumaan koulunkäyntiin ja toimimaan yhteisten sääntöjen ja periaatteiden mukaisella tavalla. Koskaan en ole ennen tutkimukseni ajanjaksoa (2014–2021) havainnut, että lastenkodeissa ei pystyttäisi vaikuttamaan ja saamaan muutosta tällaiseen käytökseen. Monen lastensuojelutyöntekijän suusta olen kuullut kommentin, että lastenkodeissa ei kerta kaikkiaan ole riittävästi työvälineitä lasten kasvun tukemiseen ja ohjaamiseen.

4.4.1 Liikkumisvapauden rajoitus

Jos lapsen liikkumista lastensuojelulaitoksen ulkopuolelle halutaan rajoittaa, on sen mahdollistamiseksi tehtävä liikkumisvapauden rajoituspäätös (LVR). Päätöksen tekee ensisijaisesti yksikön johtaja, mutta sen voi tehdä tarvittaessa myös vakituinen ohjaaja. LVR tehdään korkeintaan 7 päiväksi kerrallaan ja se saa maksimissaan kestää 30 päivää yhtäjaksoisesti. Rajoituksen sisällöstä on tarkemmin määritelty lastensuojelulaissa ja THL:n Lastensuojelun käsikirjassa. Rajoituksen tulee perustua siihen, että se on lapsen huollon kannalta välttämätöntä ja lapsen edun mukaista tai jos lapsi on otettu huostaan sillä perusteella, että hän on vaarantanut vakavasti terveyttään tai kehitystään. LVR:n aikana lapsi voi poistua laitoksen alueelta vain yhdessä työntekijän kanssa. (LSL 2007/417 ja THL, 2021.)

Nyt kun lapsen liikkumisen rajoittaminen vaatii edellä mainitun proseduurin, on sen puitteissa vaikea toimia, kuten kasvatuksessa on yleinen tapa. Kun nuori ilmoittaa haluavansa lähteä illaksi kaupungille ja ohjaaja kokemuksensa ja nuoren aiemman käyttäytymisen perusteella epäilee, että hänen lähtemisensä taustalla on tarkoitus käyttää päihteitä, kokeneen työntekijän arvio nuoren käyttäytymisen perusteella on useimmiten oikea. Keräämissäni havainnoissa tapaukset, joissa olen itse ollut

arvioimassa tällaista tilannetta, näin on tapahtunut poikkeuksetta. Tätä saattaa indikoida nuoren hermostuneisuus ja levottomuus ennen lähtöä, sekä runsas puhelimella soittelu illan järjestelemiseksi. Työntekijällä on tieto aiemmista vastaavanlaisista tilanteista, jotka ovat päättyneet päihteiden käyttöön ja yön luvattomaan poissaoloon. Silloinkaan tällainen perusteltu päättely ei ole riittävä peruste liikkumisvapauden rajoittamispäätökseen ja millään muulla keinolla ei nuoren lähtemistä voida rajoittaa. Nykytilanteessa lastenkotiin sijoitetun nuoren lähteminen ei useimmiten tule estetyksi, vaikka olisi kuinka ilmeistä ja todennäköistä, että lähtemisen seurauksena on nuoren terveyden vaarantava päihteiden käyttö. Kun en tässä tutkimuksessa käytä eettisistä syistä suoria esimerkkejä, en saa tilanteen vakavuutta kuvattua parhaalla mahdollisella tavalla. Kuitenkin näitä tapauksia on niin paljon, että niissä toistuvat seuraavanlaiset seuraamukset: nuori ajautuu seuraan, jossa on päihderiippuvaisia täysi-ikäisiä, nuori viettää yönsä hänelle ennestään tuntemattomien seurassa ja saattaa ajautua seksuaaliseen kanssakäymiseen itseään vanhempien kanssa, jolloin alle 16-vuotiaiden kohdalla se katsotaan hyväksikäytöksi. Kaikin kriteerein nuoren terveys on ollut vakavasti vaarantuneena.

Kun tällainen tilanne tulee kohdalle perheessä asuvalle nuorelle, useimmiten vanhemmat kykenevät estämään lähdön ja suojelemaan häntä päihteiden käytöltä. Suojelu on luonteeltaan aina proaktiivista, ennalta toimimista, jolla pyritään ehkäisemään ei-toivotun tapahtumista. Vanhemmat suojellessaan lapsiaan toimivat proaktiivisesti, mutta lastensuojeluumattilaiset voivat tietyissä tilanteissa tehdä vain reaktiivisia toimia. Reaktiivinen suojelu on käsitteenä itsensä kanssa ristiriitainen ja mahdoton, ja siksi reaktiivisia toimia ei voi kutsua suojeluksi, vaan asioiden korjaamiseksi (jos on jäänyt auton alle, ei sillä erää enää voi suojella auton alle jäämiseltä). Myös kotona asuvat nuoret purnaavat tämänkaltaista rajoittamista, mutta perheiden arki ei kuitenkaan perustu tutkimuskriteerein osoitettuun näyttöön, vaan intuition, kokemukseen ja ennalta opittuihin suojelukeinoihin.

Niissä perheissä, missä lapsen lähteminen ei toistuvasti ole estettävissä, lapsen päihteiden käytön lisääntyessä ollaan usein yhteydessä lastensuojelun tukipalveluihin. Jos tilanne sitten kärjistyy niin, että lapsen asuinpaikka siirtyy lastensuojelulaitokseen,

on keskeinen kysymys, että miten voidaan katsoa lapsen suojelun parantuvan, jos edelleen lastensuojelun ammattilaisten huomassa ei lapsen itselleen haitalliseen käytökseen kyetä puuttumaan ja lähes kaikki indikaattorit osoittavat, että lapsen käyttäytymisessä ei tapahdu mitään merkittävää muutosta. Tällöin sijoituksesta tulee perusteeton.

Kun lastensuojelutyöntekijä on tilanteessa, missä hänen tulee perustella sijoitusta kyseenalaistaville vanhemmille sijoituksen tarpeellisuutta, samalla kun hän ei itse enää usko sen olevan perusteltu, ajaututaan hankaliin ristiriitoihin. Työntekijänä ei voi omia yksityisiä mielipiteitään esittää, jos ne ovat ristiriidassa esimerkiksi sosiaalityöntekijän päätöksen kanssa, jotta perheen kanssa pystytään edelleen toimimaan. Samoin on ongelmallista, jos työntekijältä kysytään perusteluja tehtyihin toimiin tai tekemättä jättämiseen, mistä hän on itse eri mieltä, mutta toimissaan sidottu lastensuojelulain tulkintojen rajoittamiin keinoihin toiminnassa. Tällaisiin ristiriitoihin on työntekijän vaikea sopeutua ja selviytymiskeinoksi usein jääkin itsensä vastuusta ulkoistaminen. Jos vastuuta ei voida kantaa, sen ajatellaan tai toivotaan jäävän jonkun toisen harteille. Mutta jos ainoastaan minulla – läsnä olevana työntekijänä – on mahdollisuus vaikuttaa johonkin tapahtumaan, mitä merkitystä sillä lapsen kannalta on, jos vastuu sitten jälkiselvittelyissä siirrettäänkin minun harteiltani jonkun toisen harteille. Vaikka vastuusta voidaan pyrkiä vapautumaan selityksellä, että mitään ei ollut tehtävissä, eikä kenelläkään ollut mahdollisuutta vaikuttaa siihen mitä tapahtui, moraalinen vastuu ei kuitenkaan katoa työntekijän mielestä, vaan hän yleensä varsin selkeästi tiedostaa, milloin hän olisi voinut vaikuttaa tapahtumien kulkuun.

Esimerkiksi otan lain tulkinnan, jonka mukaan lapsen fyysinen rajoittaminen on mahdollista lastenkodin alueella, mutta ei lastenkodin rajojen ulkopuolella (HE 237/2018 vp, s. 58). Käytännössä on kuitenkin välttämätöntä toimia tarvittaessa toisin. Jos pieni lapsi tai vailla ymmärrystä oleva nuori poistuu lastensuojelulaitoksen alueelta, niin joudutaanhan häntä tosiasiasa kuitenkin rajoittamaan, jopa lastensuojelulaitoksen alueen ulkopuolelle ehdittyään, muutenhan sitä voidaan pitää heitteillejättönä. Olen itse valinnut tällaisessa tilanteessa periaatteen, että en voi jättää ketään vastuullani olevaa heitteille ja priorisoinut sen yli minkään muun lain säädöksen ja toiminut sen

mukaan ja seurauksena joutunut keskustelemaan toimintani ristiriidasta suhteessa lastensuojelulakiin tai sen tulkintaan. Tämä problematiikka liittyy myös lastensuojelulaitosten yksityistämiseen: mainehaittojen vuoksi saatetaan olla huolissaan pykälien täydellisestä noudattamisesta, jopa enemmän kuin lasten hyvinvoinnista.

Miksi lastensuojelulain laatijat tai THL sovellusohjeineen eivät sitten kykene huomioimaan tai tutkimaan työntekijöiden kokemuksia niin, että tämän kaltaiset ristiriitatilanteet vältettäisiin, jossa työntekijä joutuu priorisoimaan eri lakien välillä? Lasten suojelu kyseenalaistuu keinojen puuttuessa. Tästä seuraa se, että käytännössä lastensuojelulaitoksessa ei usein kyetä estämään lapsen luvattonta poistumista silloinkaan, kun hän vakavasti vaarantaa oman tai toisten terveyden. Ongelmaa kuvaa se, että Suomessa olevista lastensuojelulaitoksista ollaan karkureissulla eli ”hatkassa” vuosittain yli 1000 kertaa (Vasantola, 2019). Hallituksen esityksessä lastensuojelulain muuttamisesta (HE luonnos 170/2021) on tosin parannusehdotus karkureissujen ehkäisemiseksi sallimalla kiinnipito lapsen pyrkiessä luvattomasti poistumaan lastensuojelulaitoksesta, mutta se ei ole vielä tullut voimaan:

Lakiesityksessä ehdotetaan uutta säännöstä kiinnipitämisestä lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi. Säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa laitoksen johtajan tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkikököuntaan kuuluvien henkilöiden mahdollisuus estää lasta, jonka liikkumisvapautta on rajoitettu, poistumasta laitoksesta tai sen yhteydessä olevalta piha-alueelta. Kiinnipitäminen edellyttää, että lapsi poistumisellaan saattaisi itsensä tai toisen henkilön alttiiksi välittömästi uhkaavalle ja vakavalle terveyden ja turvallisuuteen kohdistuvalle vaaralle. Lapsen poistumisen estäminen lastensuojelulaitoksen alueelta voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun liikkumisvapauden rajoituspäätöksellä oleva lapsi yrittää karata lastensuojelulaitoksesta.

(HE luonnos 170/2021, s. 103)

4.4.2 Yhteydenpitorajoitus

Lapsen oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä on perus- ja ihmisoikeutena turvattu oikeus. Lapsella on näin ollen myös sijaishuollon aikana oikeus pitää yllä turvallisia ihmissuhteita (THL, 2021). YK:n yleissopimuksessa mainitaan kolmessa eri artiklassa (LOS, artikkelat 9, 10, 37) lapsen oikeudesta pitää yhteyttä vanhempiinsa ja perheenjäseniinsä.

Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta yllä pitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista (LOS, artikla 9). Jokaisella lapsella on oikeus pitää yhteyttä perheeseensä kirjeitse ja vierailukäynnein, paitsi poikkeuksellisissa olosuhteissa (LOS, artikla 10). Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista (LOS, artikla 37).

Perusoikeus pitää yhteyttä perheenjäseniin kuuluu jokaiselle lapselle ja se on kirjattu myös Lastensuojelulakiin (2007, 62§). Samaan lakipykälään on kirjattu myös yleissopimuksen artikloissa mainitut: poikkeuksellinen olosuhde tai lapsen edun vastaisuus, perusteina lapsen yhteydenpito-oikeuden rajoittamiseen. Sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpitoa voidaan rajoittaa silloin kun:

- 1) yhteydenpito vaarantaa lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteuttamisen ja rajoittaminen on lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä,
- 2) yhteydenpidosta on vaaraa lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle,
- 3) rajoittaminen on välttämätöntä vanhempien tai perheen muiden lasten, perhekodin tai laitoksen muiden lasten tai henkilöstön turvallisuuden vuoksi,
- 4) 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa yhteydenpitoa; sama koskee myös 12 vuotta nuorempaa lasta, jos hän on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota.

(LSL 2007, 62§.)

Huomionarvoista on, että kohtien 3) ja 4) perusteet eivät ole lapsen oman etu, vaan kohdassa 3) on kyseessä muiden turvallisuus ja heidän oikeutensa ja kohdassa 4) lapsen oikeus päättää omista asioistaan. Keskustelua olisi syytä käydä kuitenkin muun muassa siitä, onko 12-vuotiaan lapsen kieltäytyminen yhteydenpidosta vanhempiinsa aina hänen etunsa mukaista. Jos lapsi kiukuttelee tai vastustaa yhteydenpitoa vanhempiinsa painostuskeinona oman tahtonsa läpi saamiseksi, toteutuuko silloin lain tarkoitus? Lain tarkoitus on suojella, mutta eihän kodissakaan lapsi voi päättää siitä saako hänelle

kukaan puhua. Käytäntö on jälleen teoriaa monimutkaisempi ja havainnoissani esiin tullut edellisen kaltainen lapsen mahdollisuus manipulaatioon ei ole tarkoituksenmukainen. On vaikea ymmärtää sellaista lakiin kirjoitettua ehtoa, jossa kriisiä ratkaistaessa lapsi voi yksipuolisesti päättää yhteydenpidosta silloinkin kuin ei ole LSL:n (62§ kohta 2) kaltaisia turvaa, terveyttä, ym. koskevaa uhkaa. Lapsen sijoituksen tarkoitus saattaa vaarantua, samoin kuin lapsen etu. Osa sijoituksista liittyy kommunikaatio-ongelmiin kriisiytyneiden tilanteiden – kuten esimerkiksi päihteiden käytön yhteydessä.

Osa niistä keskusteluista, joita lastensuojelulaitoksissa joudutaan käymään lasten puhelimen käytön suhteen, näyttävät lakitekstiin ja yleissopimukseen nähden – joiden tarkoitus on turvata lapsen yhteydenpito-oikeus läheisiinsä – täysin irrelevantteina. Lapsilta ei saa ottaa puhelimia säännönmukaisesti yöksi talteen THL:n (2019) ohjeistuksen mukaan, vaan siitä on aina käytävä yksilökohtaisesti erillinen keskustelu.

Puhelimen käyttö:

Lähtökohtaisesti lapsen tulee voida käyttää omistamaansa puhelinta ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Jos puhelimen käytöstä ei aiheudu haittaa lapselle, ei ole perustetta puuttua sen käyttöön. Kasvatuksellisilla perusteilla puhelimen käyttöön voidaan puuttua silloin, kun sen käytöstä aiheutuu haittaa lapsen kasvulle ja kehitykselle. ... Esimerkiksi jos lapsi ei nuku öisin puhelimen käytön takia, puhelin voidaan ottaa yöajaksi pois unen turvaamiseksi... Erillistä rajoituspäätöstä ei tarvita, ellei lapsi tai vanhempi vastusta toimenpidettä. Kasvatuksellinen toimenpide ei kuitenkaan voi olla tarkoitukseltaan, intensiteetiltään tai kestoaltaan rajoitustoimenpidettä vastaava. Tilanteen jatkuessa on tarpeen keskustella sosiaalityöntekijän kanssa mahdollisesta rajoituspäätöksen tekemisestä.

(THL, 2019)

Ensinnäkin puhelimen määrittely yhteydenpitovälineeksi on ongelmallinen. Puhelin on jo useita vuosia ollut pienikokoinen tietokone ja puhelimen käyttö yhteydenpitovälineenä läheisiin edustaa pientä osaa sen käytöstä. Puhelimen poisottaminen lapsen hallusta, ei tarkoita sitä, että hänen mahdollisuutensa pitää yhteyttä läheisiinsä rajoittuisi. Asia voidaan järjestää helposti niin, että yhteydenpitoon

on mahdollisuus läpi vuorokauden esimerkiksi laitoksen puhelimella ja yksityisessä tilassa lapsen niin halutessa.

Toiseksi, kun puhelimen eli tietokoneen käytöstä aiheutuu haittaa lapsen kasvulle ja kehitykselle, yöunien tai jonkun muun seikan johdosta, sen käyttöön on perusteltua puuttua THL:n tulkin mukaan. Kertomatta jää kuitenkin, miten? Pienten lasten kohdalla tämä onnistunee helpommin neuvottelemalla, mutta jo yli 10-vuotiaat ymmärtävät varsin hyvin, etteivät työntekijät saa heiltä puhelinta pois, jos he eivät suostu sitä antamaan. Havaintojeni perusteella tämä ongelma on läsnä päivittäin lastenkodin arjessa. Ongelma ei jälleen koske kaikkia lapsia – niitä, jotka ovat sopeutuvaisia sääntöihin – mutta ainakin puolet lapsista vastustaa ajoittain puhelimen poisottamista ja osa lapsista joka päivä. Olen kirjannut havaintoihini lukuisia tilanteita, joissa lapsi virnuillen pitää puhelinta itsensä alla tai kädessään todeten, että: *“et sinä tätä voi pois ottaa väkisin.”* Minun on vaikea ymmärtää, kuinka tällainen positio aikuisten yläpuolella olevana ja työntekijöiden surkeata toimivaltaa ilkkuvana voi olla lapsen edun mukaista suhteessa hänen sosiaalistumiseensa, kehitykseensä ja sopeutumiseensa yhteiskunnan normeihin.

Lastenkotien arkea tämä varjostaa siten, että lapsen oikeuden seurauksena vängätään päivittäin siitä, milloin puhelinta saisi käyttää ja milloin ei. Yöunet häiriintyvät sekä puhelimen käytöstä että ilmapiiriä latistavasta jankuttavasta keskustelusta, sen seurauksena, että puhelinta ei saa lapsen tahdonvastaisesti häneltä ottaa. Tällaiset konfliktit ja niiden puiminen jälkikäteen vievät myös valtavasti resursseja muulta toiminnalta ja muilta keskustelun aiheilta. Kasvatusalan ammattilaisena minun on vaikea ymmärtää, mitä tekemistä sosiaalisen median, pelien ja erilaisten sivustojen selaamisen lähes rajattomalla mahdollistamisella on lastensuojelulain takaaman yhteydenpito-oikeuden kanssa. Pieneltä kuulostavasta asiasta on tullut jokaista päivää koskeva ongelman aihe lastenkotien arjessa. Tutkimukseni ajanjaksolla olen havahtunut myös siihen lastenkotien uuteen normaaliin, että lapset ovat lastenkodeissa alati väsyneitä ja nukkuvat usein myös päiväsaikaan.

Oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä ja oikeus käyttää omaa puhelinta ovat jotenkin sotkeutuneet toisiinsa. Oikeus pitää puhelinta liittyy lapsen itsemääräämisoikeuden kysymykseen, eikä niinkään oikeuteen pitää yhteyttä läheisiinsä, joka voidaan järjestää ja varmistaa monella tapaa. Taysin nuorisopsykiatrian ylilääkäri Riittakerttu Kaltiala (2022) nimeää sosiaalisen median yhdeksi syyksi nuorten kasvaneeseen pahoinvointiin. Sosiaalinen media tuottaa kilpailua, vertailemista, sekä mittapuita, jotka saattavat aiheuttaa sen, että nuori näkee vain toisten huippuhetket somesta ja luulee, että kaikilla muilla menee aina hyvin. Hän myös toteaa: *”Somea emme saa pois, mutta Suomessa ajatellaan naurettavuuteen asti, että kännykkä saa kasvaa nuoren käteen. Kännykkä on olevinaan jokin ihmisoikeuskysymys. Miten niin emme muka voi sopia, että se pannaan koulupäivän tai oppituntien ajaksi ja yöksi kaappiin?”* (Kaltiala, Aamulehti 9.1.2022.)

4.5 Yksityistäminen

Perustuslain 124 § mahdollistaa lasten sijoittamisen yksityiseen lastenhuoltolaitokseen:

”Julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan kuitenkin antaa vain viranomaiselle”

(Suomen perustuslaki 1999/731)

Lastensuojelun yksityistämisen syitä on lukuisia, mutta ilmapiiri kuntien palvelujen tuottamisen suhteen muuttui 1990-luvulla. Laman jälkeisessä Suomessa alettiin etsiä keinoja julkisten kustannusten kasvun hillitsemiseen ja New Public management (NMP) rantautui Suomen julkishallintoon tällöin, jonka puitteissa markkinaohjautuvan palvelun tuottamisen uskotaan olevan tehokkaampaa ja kustannuksia säästävää verrattuna poliittisesti ohjautuvaan julkishallintoon nähden. NMP:n pyrkimys tehokkuuteen ja tuottavuuteen on kyseenalaistettu julkisten palveluiden tuottamiseen epäsovivana sen tuodessa yksityisen sektorin johtamismalleja tulostavoitteineen sellaisten palveluiden pariin, joiden tuottavuutta on ylipäätään vaikea mitata. (Luoto 2015, 7.)

Lastensuojelun yksityistämisen trendi perusteltiin siis toimena, joka hillitsi lastensuojelun kustannusten nousua ja vähentäisi sijoitustarvetta. Tämä voimakas trendi missä kuntien ylläpitämiä lastensuojelulaitoksia lakkautettiin ja palvelut alettiin ostamaan yksityisiltä palveluntarjoajilta, osuu ajallisesti lähes täsmälleen yksiin kaikkein voimakkaimman lastensuojelupalvelujen kasvun ajankohtaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrässä, joka kasvoi 1994–2007 n. 10 000:sta 17 000:een, jonka jälkeen kasvuvauhti on rauhoittunut niin, että 2019 sijoitettuja oli hieman yli 18 000 (THL, 2020). Eihän määrällinen kasvu tosin sinänsä ole selitettävissä huonoksi tai hyväksi, vaan arvioitavissa sen perusteella, mitkä ovat kasvuun johtaneet syyt. Matalamman puuttumiskynnyksen ollessa kyseessä, voisi olla niinkin, että useammat ovat saaneet mahdollisuuden oikea-aikaiseen tukeen. Tavoite on kuitenkin ollut vähentää sijoitustarvetta kodin ulkopuolelle resursoimalla erilaisia tukipalveluita, avotyötä ja ennaltaehkäiseviä projekteja. Myös lastensuojelun kokonaiskustannukset ovat kohonneet merkittävästi, mikä on jatkunut edelleen suurimman määrällisen kasvun jälkeenkin. Kodin ulkopuolelle sijoittamisen kustannukset ovat kaksinkertaistuneet vuodesta 2006, jolloin ne olivat 430 miljoonaa euroa (Lastensuojelun keskusliitto/LSK, 2012, s. 7). Vuonna 2010 laitos- ja perhehoidon käyttökustannukset olivat lähes 620 miljoonaa euroa, vuonna 2016 / 750 miljoonaa euroa ja vuonna 2018 jo 881 miljoonaa euroa. (STM 2020, s. 12.) Sijoitusmäärien kasvu lisää kokonaiskustannuksia, siinä kuin yhden sijoitetun lapsen kustannustason jatkuva nousukin. Yksityistämistä perusteltiin kuitenkin tehokkuudella, kun katsottiin, että poliittisesti ohjautuva julkishallinto ei ole yhtä tehokasta kuin markkinaohjautuva (Luoto 2015, s. 11). Kustannussäästöt eivät tässä yksityistämisprosessissa toteutuneet, vaan kustannustason kasvu on ollut huimaa. Julkisessa keskustelussa löytyy runsaasti muun muassa poliittisten toimijoiden kritiikkiä lastensuojelun yksityistämisprosessia kohtaan, mutta systemaattista tutkimusta lastensuojelun kustannuksien nousun ja vaikuttavuuden välisestä korrelaatioista ei löydy.

Kasvatusinstituutioiden diskurssi muodostuu kasvatusideologioiden seurauksena tutkimuksissa, artikkeleissa, sekä muissa julkilausumissa. Lastensuojelupalveluita tuottavat yksityiset palveluntarjoajat pyrkivät omaksumaan tämän diskurssin pärjätäkseen kilpailussa. Lastensuojelulaitoksiin on syntynyt myös toinen puhetapa,

jonka keskiössä ei ole lapsen etu, suojeleminen, kasvatustai muut lastensuojelun keskeiset elementit, vaan huoli. Hankalia kasvatustilanteita ja rajoituksia tehtäessä toistuu huoli siitä, että toimittiinko oikein, ovatko rajoituspäätökset kirjattu välittömästi ja huolellisesti. Keskustelusta puuttuu ajoittain kokonaan näkemykset siitä, miten lapsi on toimien myötä tullut autetuksi ja se korvautuu edellä mainitun lisäksi myös mahdolliseksi huoleksi siitä, kykeneekö laitos selviytymään lapsen kanssa niin, että hän voi olla edelleen sijoitettuna. Tämä huoli on seurausta kilpailutuksesta ja käytännössä jokainen lastenkoti joutuu alati pohtimaan, onko laitokseen sijoitettuna nyt ja tulevaisuudessa riittävästi lapsia, jotta yksikkö selviytyy taloudellisesti. Tämä luo tietynlaista kulttuuria ja puhetapaa yksiköihin ja huolta myös siitä, että työntekijät noudattavat oikeaa puhetapaa ollessaan yhteydessä lasten perheisiin, kouluun tai sosiaalityöntekijöihin.

Kaikissa tutkimustani koskevissa lastensuojelulaitoksissa ilmeni varsin voimakas pyrkimys huolehtia yksikön ulkopoliitikasta niin, että laitoksen kasvatustilanteista piirtyisi mahdollisimman yhtenäinen kuva ja ettei mahdollista sijoittajatahoa häiritsevää informaatiota pääsisi laitoksesta ulos. Tämä on ymmärrettävää yrittäjyyden näkökulmasta, mutta soveltuu varsin huonosti lastensuojelun moniongelmaiseen työkenttään. Lastensuojelussa kohdataan valtavasti hätää, toivottomuutta ja voimattomuutta ja se vaatii työntekijöiltä epävarmuuden sietämistä, asiakkaiden tunnekuohujen vastaanottamista ja alati vaihtelevia työtilanteita. Näiden keskeltä pitäisi välittyä rauhallisen analyttisesti kaikkia parhaita kasvatuskäytäntöjä virheettömästi toteuttavia työntekijöitä, jotka täydellisen konsensuksen ilmapiirissä pystyvät valitsemaan ristiriitaisissa konflikteissa aukottomasti perusteltavissa olevat parhaat toimintatavat ja kykenevät kirjaamaan, sekä ilmaisemaan toimensa vallitsevan diskurssin mukaisesti. Tämä ei ole omiaan vapauttamaan työntekijöiden voimavaroja luovien ratkaisujen löytämiseksi.

Ylimääräisen huolen lisäksi yksityistäminen jarruttaa vaihtoehtoisten toimintatapojen ja kasvatustilanteiden toteuttamista ja kokeilua, kun markkina-asemaa joudutaan varmistelemaan. Kuntien kilpailutuksissa asettamien ehtojen ja lainsäädännön puitteissa, hyvän toiminnan kriteerit perustuvat lähinnä omistajien ja laitoksen

johtavien työntekijöiden mielikuviin ja intuitioon siitä, mitkä ovat oikeita kasvatustapoja ja -menetelmiä edustaen samalla mahdollisimman hyvin markkinoitavaa palvelukokonaisuutta. Yhtäältä yksikköön pyritään saamaan ainutlaatuisuutta ja erinomaisuutta, osoittaen, että yksikkö on kaikkien uusienkin trendien suhteen vireä, ajankohtainen ja muutoskykyinen ja toisaalta halutaan välittää vakaan ammatillisuuden ja stabiilien rakenteiden luoma turvallinen kuva. Ei tämä pitkään alalla toimineiden lastenhuoltolaitosten arkea leimaa yhtä lailla – minkä tiedän pitkän työkokemukseni tähden – kuin nuorempia laitoksia, jotka pyrkivät varmistamaan olemassaoloaan todistamalla pätevyyttään erilaisin keinoin. Jälkimmäisen kaltaiseksi luokittelen kaikki ne laitokset, joiden parissa tutkimustani koskevat havaintoni olen tehnyt.

Kysymys mitä tulisi tutkia on, että kuinka yksityistäminen palvelee näin laajassa mittakaavassa toteutettuna lastensuojelun asiakkaiden etua. Kilpailu ei välttämättä tue parhaiden käytäntöjen rohkeata etsimistä, vaan ajaa yrityksiä markkinapuheiden ja julkisivujen puhdistelun maailmaan. Monet pienet lastensuojelulaitokset ovat lopettaneet toimintansa viimeisen 10 vuoden aikana ja suuret toimijat kuten Familiar, Arjessa ja Sospro, ovat usean yrityksen yhdistymisen seurauksena kasvaneet. Kasvu jatkuu edelleen heidän ostaessaan pieniä yrityksiä, sekä perustaessaan kokonaan uusia. (THL) Tätä kehitystä kritisoidaan usein yritysten tekemän voiton vuoksi, mutta itse näen kuitenkin lasten oikeuksien toteutumisen ja valvonnan parantuvan, kun siirrytään suurempiin yksiköihin. Omavalvontaa on pakko tehostaa ja epäkohtiin joudutaan reagoimaan yrityksen maineen ja kannattavuuden vuoksi. Suurimmat epäoikeudenmukaisuudet ovat mahdollisia pienissä ja syrjäisissä lastensuojelulaitoksissa, joihin sijoitetaan vähävaraisista kunnista lapsia ja joiden sosiaalityöntekijöiden työkuorma on kohtuuton ja sen myötä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus kiivasta.

5 POHDINTAA

5.1 Yleistä lastensuojelusta

Lastensuojeluperheiden ongelmat ovat paljolti samoja kuin ennenkin, mutta niiden ilmenemismuodot ovat osin muuttuneet. Samalla tietynlainen kyvyttömyys vastata lapsia ja nuoria koskevaan problematiikkaan on noussut puheenaiheeksi. Ratkaisuksi ehdotetaan lisää resursseja. Resurssivajetta on ollut jo pitkään sosiaalityöntekijöiden määrässä ja kuntakohtaisesti vaihdellen heidän käytössään olevissa budjeteissa. (HE-luonnos 170/2021, s 106–113.) Resurssien lisääminen tuskin voi kuitenkaan olla ratkaisu kovin pitkään taloudellisten realiteettien puristuksessa, sillä esimerkiksi lastensuojelun laitos- ja perhehoidon nettokäyttökustannukset ovat yli kaksinkertaistuneet vuodesta 2006 (372 milj.) vuoteen 2020 (855 milj.) (Sotkanet.fi/THL, 2022).

Vaikka tutkimukseni lähtökohtana ovat havainnot yksittäisissä lastenkodeissa, ne johtavat varsin syväälle lastensuojelun juuriin. Lastensuojelulaki, oikeuden ennakkopäätökset, ohjeistukset ja yksikön kasvatusihanteet velvoittavat työntekijää, mutta vaikka työntekijä kuinka pyrki omaksumaan hänelle osoitetut periaatteet, edelleen työtä tehdessään hän toimii samalla intuitiivisesti parhaan ymmärryksensä mukaan suhteessa siihen, minkä hän käsittää oikeaksi. Vaihtoehtoinen pyrkimys tulee ilmi usein toistetussa kommentissa: “olen vain töissä täällä.” Se on selkeä defensi ja pyrkimys ulkoistaa itsensä mahdollisista sisällöllisistä ristiriidoista tai liian suurista vaatimuksista. Toiminnassa tämä näkyy usein siten, että työntekijä pyrkii toimimaan mahdollisia konflikteja vältellen niin, että hänen ratkaisunsa yleisesti hyväksyttäisiin laitoksen johdon ja asiakkaiden toimesta. Sijoitettujen lasten kanssa toimimiseen liittyy paljon eri käsityksiä – kirjoitettuja ja kirjoittamattomia – siitä miten tulisi toimia ja mikä on hyvää kasvatusta (Eronen & Laakso 2017, s. 155). Jostain syystä – viimeisen kahdeksan vuoden aikana – olen havainnut työntekijöiden olevan huomattavasti aikaisempaa hämmentyneempiä sen suhteen, miten heidän tulisi toimia. Tämä näkyy

rohkeuden puutteena ratkaisuisa. Työntekijät ottavat jatkuvasti yhteyttä esihenkilöihin, jopa rutiininomaisten tilanteiden ratkaisuisa. Tämä on varsin uusi ilmiö, kun suhteutan sitä kokemuksiini viimeisen 30 vuoden ajalta. Tämä johtune ainakin osin siitä, että halutaan välttää ristiriitoja ja työntekijän ammattitaitoon kohdistuvaa kritiikkiä.

Mitä työntekijältä voidaan vaatia? Voidaanko häneltä vaatia, että hän välittää asiakkaistaan ja osoittaa heitä kohtaan positiivisia emootioita? Toisaalta voimmeko uskoa, että lastensuojelu on tuloksellista, jos työntekijät noudattavat täsmällisesti jokaista ohjeistusta, mutta eivät osoita minkäänlaista välittämistä lapsia kohtaan? Välittämiseen ei toki työntekijää voi velvoittaa työsopimuksen puitteissa. Lastensuojelu on ideologista ja Suomessa se perustuu kristillis-humanistiseen ihmiskuvaan, jonka perustalle myös koko YK:n ihmisoikeuksien julistus perustuu: jokainen ihminen on arvokas sinänsä ja siksi jokaiselle ihmiselle kuuluu tietyt oikeudet (Suomen YK-liitto 1948/2022, artikkelit 2 ja 3). Voisi se olla toisinkin, sillä eiväthän ihmisoikeudet edelleenkään toteudu kaikkialla maailmassa edes välttävästi – huolimatta siitä kuinka moni maa on virallisesti allekirjoittanut nipun sopimuksia.

Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen esittää Yle:n artikkelissa (8.2.2022) lastensuojelulain kokonaisuudistusta. Hän toteaa, että: *“Lähes 30 kertaa muutetun ja repaleisen lastensuojelulain noudattamien ja ymmärtämisen on jo asiantuntijoillekin vaikeaa.”* Pekkarinen luovuttaa eduskunnalle kertomuksen lasten asemasta ja oikeuksien toteutumisesta vuosina 2018–2021. Lapsiasiavaltuutettu Pekkarinen katsoo, että lapsen edun ensisijaisuus tulee sisällyttää perustuslain perusoikeussäännöksiin. Lapsiasiavaltuutetun toimiston lakimiehen Merike Helanderin mukaan Suomen lainsäädännössä lapsen etua säännellään hyvin sirpaleisesti. Lastensuojelulain kokonaisuudistuksen tavoitteet eivät selviä artikkelista. Miten lasten oikeudet ja asema voisivat olla enemmän huomioon otetut, kuin nykyisessä lastensuojelulaissa? Lakiudistukset vievät kuitenkin aina myös resursseja. Lastenkodeissa tehtävää työtä normittavat lakien ja YK:n yleissopimuksen lisäksi THL:n ohjeistukset, omavalvontasuunnitelmat, asiakkaiden huoltosuunnitelmat ja kaikesta toiminnasta kirjataan päivittäin yksityiskohtaisia raportteja. Kun työntekijänä toimin lastenkotiin

sijoitettujen lasten kanssa, ymmärrän kuitenkin, että se millaisin eväin minä työpäivääni teen ja suoritan arkea heidän kanssaan, määrittää merkittävästi sitä, onko kodin ulkopuolelle sijoittamisesta yksittäiselle lapselle hyötyä. Mitä yksityiskohtaisempia lait, säädökset ja ohjeet ovat, sitä kapeammaksi muuttuvat vaihtoehdot toiminnalle eli sille miten työntekijä voi toimia ammattilaisena lapsen edun mukaisesti. Kysymys on lapsen edusta. Miten voimme arvioida lapsen etua kokonaisvaltaisesti ja erottaa monien eri muuttujien seasta sen, mikä on lapsen edun suhteen merkityksellisintä?

Positiivisen koherenssin vaatimus on mahdoton myös lakien laatijoille: kaikkia näkökulmia lain mahdollisista vaikutuksista ei ole saatavilla. Negatiivista koherenssia tulee kuitenkin tarkkailla ja käyttää hyväkseen ristiriidoista esille tulevaa informaatiota. Näin tietenkäin tehdäänkin, jos kerran vuoden 2007 lastensuojelulakia on jo lähes 30 kertaa uudistettu (Yle/Pekkarinen, 2022). Tutkimukseni havaintojen valossa lastensuojelun sijaishuoltolaitoksissa työskentelevien näkemykset ristiriidoista ja arjen problematiikasta eivät kuitenkaan välity riittävästi päättäjille ja lain valmistelijoille. Kotietnografista tutkimusotetta analysoivan sitaatin koen selittävän näkemystäni:

Kotietnografista lähestymistapaa hyödyntävällä tutkijalla on todennäköisesti omasta työyhteisöstään sellaista tietoa, joka ulkopuolisella tutkijalla jää helposti huomaamatta tai tiedostamatta. Tähän kuuluvat esimerkiksi organisaation arki, rakentuvat ja muuttuvat identiteetit, hiljainen tieto (sisältäen salassa pidettävän ja luottamuksellisen tiedon tai tiedon, jota on vaikea artikuloida.

(Poutanen ym., 2021 s. 30)

5.2 *Lapsen etu*

Lapsen etu oikeutena sinänsä, menettelysääntönä ja tulkintaperiaatteena on ylevä. Päätöksiä tekeväille sosiaalityöntekijöille tulkintaperiaate tarkoittaa sitä, että kunnan budjetti ja henkilöstöresurssit ovat toissijaisia suhteessa lapsen etuun. Mitä sosiaalityöntekijän oletetaan tekevän, jos kunnalla ei ole budjetoitu rahaa tai ei ole työntekijöitä toimiin, mitä hän arvioi lapsen edun vaativan? Lain tulkinnasta tulee politiikkaa, jolla kuntia painostetaan varaamaan riittäviä resursseja lastensuojeluun. Näin politiikkaa tehtäessä sosiaalityöntekijöille tulee eteen mahdottomia tilanteita, sillä eivät he voi toimia ilman työntekijöitä tai rahaa huolimatta siitä, kuinka perusteellisesti

ovat sitoutuneet priorisoimaan lapsen edun ensisijaiseksi. Seuraukset työntekijöiden uupuessa tuskin ovat lastensuojelun etu ja sen myötä myöskään lasten etu.

Lapsen osallistuminen omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon on merkittävä uudistus, jota on viimeisen 30 vuoden ajan pyritty systemaattisesti kasvattamaan. Yleinen käsitys on muuttunut. Aikuisen näkemys suhteessa lapseen on aiemmin nähty yliverlaisena ja lapsen ääni on saattanut hukkuu kokonaan vanhemman näkemyksen alle. Lainsäädännön avulla lapsien oikeuksia on lisätty ja lasten asemaa parannettu. Kuitenkin kun vanhempi tai hänen sijassaan toimiva kasvattaja on lain perusteella vastuussa lapsen edun toteutumisesta ja suojelusta, pitää hänellä olla tähän riittävä päätösvalta. Lapsi tarvitsee edelleen ohjausta ja suojelua, vaikka hänen näkemyksensä kuullaan ja otetaan huomioon. Taysin nuorisopsykiatrian ylilääkäri Riittakerttu Kaltialan mukaan lapsilla on liian paljon vastuuta liian varhain yhteiskunnan lisättyä nuorten itsemääräämisoikeutta ja itsenäisyyttä. Nuori joutuu päättämään liian isoista asioista liian aikaisin: *”Nuorten itsesäätely, tunnesäätely, pitkäjänteisyys ja toiminnanohjaus eivät vielä riitä itsenäiseen työskentelyyn.”* (Kaltiala, Aamulehti 9.1.2022.)

Lastensuojeluammattilaiset joutuvat jatkuvasti pohtimaan kysymystä lasten näkemysten ja edun välillä. Lapsen etu määritellään käytännön työssä kuitenkin varsin subjektiivisissa arvioissa yhden tai muutaman työntekijän toimesta, jonka laatuun vaikuttavat työntekijän ikä, kokemus, sukupuoli, luonnetyyppi, maailmankatsomus ja oma elämänsä historia. Työntekijällä on usein vaativa tehtävä yrittää selvittää – esimerkiksi lapsen lähtiessä karkuretkelle – miten hän voi toimia lain puitteissa lapsen suojelemiseksi. Kuka vain voi kyseenalaistaa työntekijän tekemän määrittelyn jälkeensä. Joudumme usein huomaamattamme keskelle vallan kysymyksiä. Kuka saa määritellä nämä lukuisat varsin suhteelliset käsitteet kuten: lapsen etu, lapsen kehitystaso, osallisuus, autonomia, ja mitä kriteereitä näihin määrittelyihin vaaditaan? *”Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten diskursseissa ja etenkin niiden risteymissä muodostuvien ideologioiden analyysi perustuu sellaiseen näkemykseen ideologiasta, että ideologia muodostuu enemmän tai vähemmän kyseenalaistamattomissa ja usein implisiittisissä taustaoletuksissa, joiden varaan tietoiset ideologiset julkilausumat pohjautuvat”* (Tanskanen 2019, s. 130).

Onko lapsen etu se, mikä saa hänet hyvälle tuulelle vai se että hän saa valmiuksia elämää varten selviytyäkseen myös itsenäisenä aikuisena? Lapsen mielialan positiivisena pitäminen aiheuttaa helposti seurauksenaan sen, että ne prosessit, jotka valmistavat elämään kohti aikuisuutta, jäävät helposti alakynteen. Lapsuus itsessään arvokkaana on yhä edelleen myös kasvuprosessi kohti aikuisuutta (Bardy, 2009, s. 18). Tämä problematiikka tulee esiin puhelimen käytön, viihdelaitteiden, ruokailujen ja monen muun arkisen asian parissa, jossa lapsen paha tai hyvä mieli ratkaisee useimmiten toimintatavan. Miten tämä on mahdollista? Lastensuojelu on jatkuvaa ongelmien kanssa painimista ja ilmapiiri on usein jännitteinen. Kun huomioi tämän työympäristön raskaan perusvireen, on helpompi ymmärtää miksi työntekijät helposti valitsevat mieluummin leppoisan ilmapiirin, jos vain mahdollista. Se on myös välttämätöntä, sillä osa lastensuojeluasiakkaiden huonoista kokemuksista sijaishuollosta johtuu osin siitä jännitteisestä ilmapiiristä, mikä on niin usein läsnä lastensuojelussa.

Itsemääräämisoikeuden suhteellistamisperiaate (lievimmän puuttumisen periaate) kohtaa haasteen, kun jokaisen lapsen kanssa täytyy yksilökohtaisesti pohtia, miten hänen toivotaan toimivan. Se lisää valtavasti konflikteille alttiita tilanteita. Esimerkiksi kun vielä 2015 puhelimet kerättiin lapsilta yöksi toimistoon, oli silloinkin tuojilla nyrpeitä ilmeitä ja puhelin saatettiin heittää pöydälle, mutta silloin ei käyty joka ilta usean lapsen kanssa samaa uuvuttavaa keskustelua siitä, kuinka puhelin pitäisi jo sulkea. Onko lapsen edun mukaista käydä tai joutua kuulemaan tällaista keskustelua läpi vuoden lähes joka päivä? Hyvin laadituilla yhteisillä säännöillä selvittää murto-osalla näitä väittelyitä. Lapset haastavat aikuisia ja kyseenalaistavat sääntöjä, mutta olisi tärkeää, että rakenteet sääntöineen tai niiden puuttuminen, eivät olisi jatkuvasti provosoimassa konflikteja ja vuorovaikutussuhde aikuisen kanssa olisi muutakin kuin kiistelyä ja valtataistelua. Lasten yksilölliset erot – luonteenpiirteet, ympäristössä kehittynyt rooli ja ongelmien laatu – vaikuttavat siihen mitkä muodostuvat keskeisiksi kysymyksiksi lapsen edun, osallisuuden tai itsemääräämisoikeuden suhteen. Kaikkien lasten kanssa ei kamppailla yhteisten toimintatapojen noudattamisesta tai velvollisuuksien noudattamisesta, vaan keskeinen problematiikka on jossain aivan toisessa kohtaa.

Huostaanotetuilla lapsilla on vakavia ongelmia joko kehityksessä, mielenterveydessä, käytöksessä tai kaikissa niissä. Kun meillä ei voi olla varmaa tietoa siitä, mikä parhaiten auttaisi lasta hänen ongelmissaan, olisi merkityksellistä, että sen pohtimiseen ja vuorovaikutussuhteen rakentamiseen voitaisiin käyttää enemmän resursseja. Havainnoissani tulee toistuvasti esiin se, että osan lapsista kanssa suuri osa työntekijän ja lapsen välisestä ajasta kuluu merkitykseltään vähäisten asioiden suhteen. Lapsen edun mukaista olisi kuitenkin kyetä keskittymään niihin asioihin, joiden avulla lapsi voisi joko osin tai kokonaan selvittää hänen elämäänsä järjestyttävien ongelmien kanssa.

Lasten edun toteutumisen suhteen sijaishuollon valvonta on keskeisessä roolissa. Havaintojeni valossa lakien toteutumista lastensuojelulaitoksissa on valvottu kirjausten ja tietyn protokollan toteutumisen suhteen varsin riittävästi, mutta ei juurikaan toiminnan sisällön suhteen, vaikka tähän onkin kiinnitetty enenevästi huomiota viimeisten vuosien aikana. Ensisijainen vastuu lainmukaisesta toiminnasta on palvelunjärjestäjällä. Luvanvaraisten yksiköiden eli lastensuojelulaitosten ja ammatillisten perhekotien valvonnasta huolehtivat aluehallintovirasto, Valvira, yksikön sijaintikunta, sekä yksikköön lapsia sijoittaneet kunnat. (Valvira 2022.) Perustettaessa uutta lastensuojeluyksikköä aluehallintovirasto vaatii varsin kattavan toimintasuunnitelman, tiloille on tarkat vähimmäisvaatimukset ja luvan saanti ei ole itsestäänselvyys. Kun toiminta alkaa, käytännössä valvova taho on sijoituskunta eli sijoituksen tehnyt sosiaalityöntekijä. Olen keskustellut usean sosiaalityöntekijän kanssa ja enimmillään heillä on ollut jopa 60 lasta vastuullaan. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu säännönmukainen yhteydenpito lastensuojelun asiakasperheeseen kanssa, mutta usein heillä ei ole resursseja juurikaan muuhun kuin hoitoneuvotteluihin osallistumiseen (Eronen & Laakso, 2017 s. 148).

Hallituksen esitysluonnoksessa eduskunnalle lastensuojelulain muuttamisesta, sisältyy ehdotus, että sosiaalityöntekijällä voisi olla vain 35 lasta asiakkaana vuodesta 2022 ja 30 lasta vuodesta 2023 alkaen: *“Lastensuojelun sosiaalityö edellyttää paljon laaja-alaista ja aikaa vievää verkostotyötä sekä juridista ja vastuullista päätöksentekoa. Asiakasmäärää rajaamalla mahdollistetaan, että sosiaalityöntekijällä on tosiasiasa aikaa luottamuksen rakentumiselle lapsen ja ammattilaisen välille, aikaa paneutua*

lasten ja perheiden tuen tarpeisiin sekä toteuttaa sijaishuollon valvontaa.” (HE-luonnos 170/2021, s. 92.) Päätös enimmäisasiakasmäärästä astui voimaan 1.1.2022 (Valtioneuvos 23.12.2021). Edelleen sosiaalityöntekijän tärkeä yhteistyökumppani on palveluntarjoaja eli lastensuojelulaitos, johon hän voi parhaassa tapauksessa luottaa. Toivottavasti lakimuutos konkretisoituu, sillä sijoituskunnista on tehty tarkastuskäyntejä lastensuojelulaitoksiin viimeisen 10 vuoden aikana parhaimmillaankin kerran vuodessa. Ne ovat yleensä ennalta sovittuja ja niissä keskitytään lähinnä puitteiden, kirjausten, dokumenttien säilyttämisten ja toimintaympäristön tarkasteluun ja rehellisyyden nimissä, mitäpä muuta he oikeastaan voisivatkaan tehdä yhden sovitun tarkastuskäynnin puitteissa. En ole lainkaan hämmästellyt uutisotsikoita, joissa kerrotaan koetun epäasiallista kohtelua tai lastensuojelutoimista ei ole koettu saatavan mitään hyötyä. Joidenkin asiakasperheiden kokemuksissa ilmenee puutteita, kiirettä, jatkuvia työntekijävaihdoksia tai välinpitämättömyyttä lasten ongelmia kohtaan: *“Järjestelmän tarkoitus on totta kai hyvä, mutta toteutus ontuu pahasti. Näissä paikoissa on töissä paljon hyviä ihmisiä, joilla ei ole työkaluja onnistua työssään. Lapsia hypyytetään paikasta toiseen milloin mistäkin syystä. Työntekijöiden vaihtuvuus on järkyttävän suurta, lapsille ei ehdi muodostua minkäänlaista suhdetta hoitajiinsa... Jos joskus kuulen jonkun harkitsevan lapsensa lähettämistä tämän järjestelmän hampaisiin, teen varmasti kaikkeni kääntääkseni hänen päänsä. En suosittelen tätä kenellekään.”* (Etelä-Suomen Sanomat, 15.12.2020.)

5.3 Rajoitukset taakkana, mahdollistajana ja välittämisenä

Rajoitukset koetaan ikävinä. Harvoin lapsi tai nuori ilahtuu, kun häntä rajoitetaan. Rajoittaminen voidaan tulkita “kovaksi” kasvatustekniikaksi, jossa se vertautuu ankaraan ryhmäkuriin, joka mahdollistaa tehokasta toimintaa. Tietysti rajoituksilla ja säännöillä on myös ryhmien toiminnallisuutta edistävä tehtävä. Kun on sovittu yhteinen ruoka-aika, sen myötä kenenkään ei tarvitse olla keittiössä tauotta valmiina tarjoamaan aterioita ihmisten näläntunteen säätämiseksi ja työntekijän vapaaksi jäävä aika mahdollistaa muidenkin asioiden tekemisen. Tällaisia näkökulmia ei lasten tarvitse oivaltaa, vaan se on aikuisten osa. Lapselle voidaan toki selittää nämä perusteet, mutta harvoin ne riittävät siihen, että lapset ilman riitelyä niitä suostuvat noudattamaan.

Ihmisten ryhmässä toimiminen tarvitsee säännöt, rajoitukset ja niistä syntyvän rakenteen ympärilleen ja siksi sellaiset aina pyritään luomaan.

Rajoittaminen aiheuttaa konflikteja ja rasittaa siksi myös työntekijöitä, ei ainoastaan lapsia. Vanhemmat uupuvat kiistellessään lasten kanssa päivittäin samoista aiheista ja samoin uupuvat työntekijät. Rajoitukset ovat sellaisia, joista lapset ja nuoret tietävät voitavan neuvotella, tuntevat manipulaation mahdollisuuden ja käyttävät jankkaamista väsytystrategiana. Rajoittamisen taustalla on yleensä uskomus siitä, että jokin tapa toimia on jotain toista parempi. Jokin periaate saa aikaan hyvien asioiden toteutumista paremmin kuin jokin toinen. Elämme arvojen ja normien maailmassa, hyväksymme sitä tai emme. Rajoitusten oikeana tarkoituksena voidaan ymmärtää hyvän tuottaminen. Rajoitusten vääristymät vallan hegemonioina puolestaan osoittavat hyvän syyn karttaa rajoituksia. Jos kasvattaja suostuu rajoittamisen rasittavaan prosessiin, kysymys mikä hänen tulisi esittää itselleen on: tuottaako tämä rajoittaminen hyvää ja mitä se hyvä on? Jos siihen kykenee vastaamaan, toimii se jaksamista edistävänä motivaattorina. Jos kysymys ei kiinnosta, silloin ollaan vaarassa ajautua rajoitusten vääristymiä kohti, jolloin sääntöjä noudatetaan vain ulkoisista syistä ja säännöt voivat muodostua mielivaltaisiksi.

Sellaisella kasvatuksella, joka pyrkii toimimaan yksilöiden hyväksi, on aina hintansa. Kuinka työntekijä jaksaa välittää lapsesta, jonka kanssa hän työskentelee? Työntekijän voi olla vaikea motivoitua tällaiseen prosessiin, ja jos hän ei näe itse hyötyvänsä vaivannäöstään, tarvitsee hän jonkun toisen päämäärän. Jos hänen päämääräkseen kelpaa lapsen hyöty hänen vaivannäöstään, se riittää motivaatioksi ainakin osalle. Työntekijä ei kuitenkaan usein pääse näkemään miten hänen työnsä hyöty realisoituu. Välittämisen problematiikka on sellainen, mistä ei ammattikasvattajien keskuudessa paljonkaan puhuta, koska sitä ei oikein voi vaatia palkkatyöntekijältä ja se on myös nähty ammatillisuuden vastakohtana.

Vanhempien oletetaan rakastavan lapsiaan ja toimivan sen tähden heidän parhaakseen. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että he tietäisivät parhaat toimintatavat. Heillä on kuitenkin motivaatio toimia sinnikkäästi lapsen puolesta. Lastenkotien työntekijät myös useimmiten pyrkivät osoittamaan sen, että he välittävät siitä mitä lapselle tapahtuu ja

miten hän voi. Jos työnkuva on pirstaleinen, rakenne täynnä ristiriitaisuuksia tai työmäärä liiallinen, tämä keskeinen elementti helposti hukkuu niiden alle. Meidän ideologiamme Suomessa lasten suhteen on se, että sillä on väliä mitä lapsille tapahtuu. Tämä tulee ilmi lainsäädännöstämme. Lastensuojelun perusideologia pohjautuu sille, että sillä on merkitystä mitä lapselleni tai lapsillemme tapahtuu. Vasta sen jälkeen tulevat taloudelliset näkökulmat rikosten ehkäisynä, työvoiman tuottamisena ja erilaisina yhteiskunnallisina hyötyinä ajateltuna.

Jos rajoittaminen nähdään ensisijaisesti välittämisenä – vaikka sillä näitä muitakin funktioita on – suhtautuminen rajoituksia, sääntöjä ja niistä muodostuvaa rakennetta kohtaan voi hieman muuttua. Jos näemme välittämisen perspektiivistä rajoittamisen lapsen edun toteutumisen keskeisenä tekijänä, kysymys on mielestäni enemmänkin se, että onko meistä niin vaativaan ja kuluttavaan tehtävään, kuin se, että korostuneen yksilönvapauden trendin mukaisesti koemme rajoittamisen vastenmielisenä tehtävänä. Monelle mieluisampi tehtävä on puhua lapsen autonomian tärkeydestä, lapsen luovuuden ja innovatiivisuuden edellytysten puolesta, kuin olla ilonpilaaja, joka puhuu lasten rajoittamisen, rakenteen ja vastuun puolesta.

5.4 Konsensus ideologioita koskien

Julkinen kasvatust keskustelu on varsin polarisoitunutta pyrkien lokeroimaan toisin ajattelevat. Avoimilla foorumeilla lastensuojelun ja kasvatuksen käsityksiä haastetaan, keskustelua leimaa voimakas väittely, mutta näkemykset jäävät hajanaisina kuitenkin taustahälyn asemaan. Lokerointi on yleinen ja voimakas vallankäyttöväline. Sitä ilmenee myös lastensuojelun kenttätöissä, varsinkin eri ikäryhmien välillä. Olet konservatiivi, jos haluat selkeämpiä rajauksia ja struktuuria, liberaali jos arvostat yksilöllisyyttä ja moniarvoisuutta, aivan niin kuin olisi tasan kaksi vaihtoehtoista tapaa ajatella. Lokeroinnin piilossa olevana tarkoituksena on kuitenkin usein konsensuksen aikaansaaminen, niin että eri tavoin ajattelevat eivät tulisi näkyviin, eivätkä kuuluisi. Ollessasi eri mieltä joistain yksittäisistä ilmiöistä, joudut rikkomaan lastensuojelun varsin voimakasta konsensuspyrkimystä, jonka agenda on, että työntekijät jakavat varsin laajasti samat arvot, sekä saman ihmis- ja maailmankuvan. Jos et tätä konsensus

pyrkimystä edistä, niin moniarvoisuudelle ei välttämättä olekaan tilaa, vaan pätevyytesi ja ammattitaitosi saattavat tulla kyseenalaistetuksi.

Näkemykseni perustuu yllättäviin kokemuksiin ja konkreettisiin havaintoihin lastensuojelulaitoksissa. Ongelman ydin on Ilona Tanskasen (2019) väitöskirjassa esiin nostettu ideologioiden luonnollistaminen. Ideologialle ominaista on, että se pyritään esittämään itsestään selvyutenä (Tanskanen 2019, s. 17.) Ideologioita ei välttämättä kyseenalaisteta, koska ne syntyvät pitkän ajan saatossa ja rakentuvat yleensä rivien väleissä, ei suoraan tekstissä. Kuitenkin luonnollistumisprosessi kohdistuu tekstin sisältöihin: tekstit luonnollistavat eli esittävät itsestään selvinä ideologioita; sitä miten yleensä toimitaan, tai mikä on luonnollisesti lapsen etu, tai minkälainen arvomaailma on hyvällä työntekijällä. Ne jättävät kuitenkin perustelematta sen, mistä ja miten puhutaan, kuin myös sen, kuka saa määritellä aiheen ja puhutavan tai kuka saa ylipäätään puhua tai kirjoittaa. Kysymys ei ole kuitenkaan yksittäisen ihmisen mielipiteistä, vaan yhteisöjen ja instituutioiden ideologioista. (Tanskanen 2019, s. 16–20.) Havaintoni lastensuojelulaitosten työntekijäilmapiiristä tukevat varsin vahvasti näkemystä ideologioiden luonnollistamisesta. Ideologioiden vaikutus ja niihin sisältyvä ”hiljainen valta” määritellä oikea puhetapa, on merkittävä. Työskentelet sitten lastensuojelutyön kentällä tai kasvatustieteellisen tiedekunnan sisällä, tietynlaisen ideologian ja puhutavan useimmat oppivat ymmärtämään – joko tiedostaen tai tiedostamattaan – itselleen edulliseksi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lastensuojelun ydin on nimensä mukaisesti ensisijaisesti suojelussa. Lapsia tulee meidän yhteiskuntamme moraalikäsitteiden mukaan suojella niin, ettei heidän terveytensä ja kasvunsa vaarannu niitä uhkaavien olosuhteiden johdosta. Tämä lakeihin kirjattu suojeleminen mahdollistaa puuttumisen perheen elämään aina siihen asti, että lapsi voidaan ottaa perheestä yhteiskunnan huostaan ja sijoittaa asumaan sijaishuoltoon, jossa toteutuvat lapsen kasvuun ja terveydelle asetettujen lakien edellyttämät kasvuolosuhteet. Nykyisin kun lastensuojelun sijaishuoltolaitosten toiminta on tarkasti normitettua ja lastensuojelulain uudistusten myötä sääntely on muuttunut koko ajan yksityiskohtaisemmaksi (Tanskanen 2009, s. 160), on keskeistä, että näitä kasvavia vaatimuksia peilataan lastensuojelun ydintehtävään ja tarkoitukseen vasten. Tutkimukseni holistisella otteella pyrin siihen, että kokonaisuus ei hukkuisi yksityiskohtien alle. Lastensuojelun perustana on, että lapsia suojellaan pahalta ja haitalliselta ja heille kuuluu turvallinen ja hyvä lapsuus, joka on kasvualustana hyvään elämään. Lastensuojelu on voimakkaasti ideologista ja normatiivista, eikä sitä tule unohtaa yksityiskohtia puitaessa. Etenen tutkimuksessani tietoisesti tästä yleisestä perustasta kohti yksityiskohtia palaten aina tähän perustaan, mikä on lastensuojelun ydin, ja jota vasten kaikkia lakeja, tulkintoja ja toimia lastensuojelussa tulisi peilata. Ytimen säilymistä pidetään helposti itsestään selvyytenä, vaikka tosiasiansa sitä tulee vaalia, sillä väitän kokemuksen kasvaessa näkyvän, kuinka pienten asioiden paljoudella on taipumus peittää alleen keskeinen.

Elina Pekkarisen mukaan lastensuojelu on ollut yhtämittaisessa kriisissä jo 90-luvulta lähtien ja hän viittaa professori Heikki Hiilamon näkemukseen, että lastensuojelutarpeen jatkuva kasvu on lasten pahoinvoinnin indikaattorina vertaansa vailla (Pekkarinen/Yle 8.2.2022). Lastensuojelun tarve syntyy ongelmista ja ehkä juuri siksi on odotettavissakin, että lastensuojelu on jatkuvasti ongelmakeskeisten teemojen ympäröimä. Kysymyksiä

kasvavia ongelmia kohden esitetään ja vastauksia kaivataan poliittisten päätösten tueksi. Tutkimus lastensuojelusta on joidenkin tutkijoiden mielestä hajanaista ja riittämätöntä (mm. Pekkarinen ym. 2013, s. 337–338) ja meillä ei ole THL:n määrällisten tilastojen lisäksi paljoakaan tutkimusta lastensuojelun kehityksestä sisällöllisesti tai lastenkotityöstä ja sen sisällön suhteesta lastensuojelun keskeisiin ideologioihin ja periaatteisiin (Laakso 2009, s. 15).

Jos lastensuojelu on ollut kriisissä 90-luvulta lähtien, kuten Pekkarinen toteaa, niin se on samoin kriteerein ollut kriisissä myös ennen 90-lukua. Aloittaessani työni lastensuojelussa 1990 kertoivat talossa jo yli kymmenen vuotta työskennelleet, kuinka heitä oli 1970-luvulla yksi työntekijä työvuorossa 22-paikkaisessa lastenkodissa. Alalle soveltuva koulutus alettiin vaatia vasta 80-luvulla, jolloin laitokset myös osastoitiin ja lapset jaettiin pienempiin toimintayksiköihin. Vuodesta 1984 alkaen laki edellytti 5 työntekijää 8 henkilön osastoa kohden (THL) ja vuonna 1990 Tampereella oli 6 työntekijää 6-lapsen osastoa kohden. Tätä edeltävältä ajalta tutkimusta on niukasti ja tieto perustuu paljolti ihmisten kertomuksiin kokemuksistaan, niin kuin 2017 Marjo Laitalan ja Vesa Puurosen kirjassa *“Yhteiskunnan tahra”* (2016), joka valittiin vuoden tiedekirjaksi 2017. Kirja käsittelee muistitietoon perustuvan aineistonsa kautta koulukodissa asuneiden kokemuksia vuosilta 1940–80. Nämä kokemukset ovat monelta osin karuja ja ovat olleet monen siellä asuneen elämän kannalta tuhoavia. Nykykriteerein arvioituna lastensuojelu on ollut melko organisoimatonta ja epätasalaatuista ennen 80-lukua.

Lastensuojelulain muutosehdotuksessa (HE luonnos 170/2021), joka on tarkoitus toteuttaa vaiheittain vuoden 2022 alusta, on esillä pitkälti samoja teemoja, joita on pyritty toteuttamaan viimeisen 30 vuoden aikana. Täysi-ikäisten nuorten jälkihuolto merkittävänä ongelmien syntymistä ehkäisevänä ja arjen selviytymistaitoja tukevana, on tärkeää lastenkodeista kotiutuvien nuorten elämän kannalta. Jälkihuolto on ollut käytäntönä jo yli 30 vuotta, mutta varsin vaihtelevien tuloksin. Edelleen jälkihuolto tavoittaa vain pienen osan lastensuojeluasiakkaista hyvin ja pahiten oireilevat kieltäytyvät hetken kuluttua vastaanottamasta tukea. (HE luonnos 170/2021, s. 89–90, 105.) Varhaista puuttumista halutaan tehostaa lastensuojelun kustannusten

hillitsemiseksi, sekä syrjäytymisen ehkäisemiseksi (HE luonnos 170/2021, s. 91). Varhainen puuttuminen oli avotyön aloittamisen keskeinen peruste 90-luvulla. Ongelmana on, että jos perheen asioihin puututaan silloin, kun lapsen oirehtiminen on vähäistä, vanhemmat usein kokevat väliintulon tarpeettomana ja ihmisoikeuksiensa uhkana. Tällaisessa asiakassuhteessa asiakasperhe ei ole tukea vastaanottavassa tilassa.

Samat teemat näyttävät nousevan jokaisella vuosikymmenellä ratkaisuehdotukseksi lastensuojelun kasvaviin tarpeisiin ja ongelmiin. Ovatko lakeja ja niiden tulkintoja tuottavat tahot liian etäällä työtä toteuttavista työntekijöistä? 32 vuoden ajanjaksolta kertyneen kokemukseni perusteella riittävää yhteyttä ja vuoropuhelua ei ole lastensuojelun työntekijöiden ja lakeja valmistelevien tahojen välillä. Sen tähden lausunnoissa ilmaistut ideologiset kiteytykset kuten: *“Lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon tarkoituksena on lapsen vastuullisuuden ja itsenäistymisen tukeminen sekä lapsen itsetunnon tukeminen”* (HE luonnos 170/2021, s. 93) kaikuvat onttoina työntekijöiden korvissa. Kysymys on, että miten ideologioiden sisällöt realisoituvat? Reaalimaailmassa työntekijä kohtaa tavoitteiden ja keinojen rajallisuuden; sen että kaikista pyrkimyksistä huolimatta tavoitteita ei aina saavuteta. Suomessa tulee aina olemaan lapsia, jotka kokevat itsensä kaltoin kohdelluksi, joiden itsetunto on surkea ja jotka ajautuvat rikosten, päihteiden ja mielenterveysongelmien pariin. Jos kuuloyhteys saataisiin eri tahojen välillä paremmaksi, voisimme saada ehkä jonkin verran enemmän aikaiseksi.

Lasten elämään vaikuttavia merkittäviä muuttujia yhteiskunnassa viimeisen 30 vuoden aikana on paljon. Lasten elämään käytettävät rahasummat, sekä lasten itse käyttämät rahasummat, ovat moninkertaiset vuonna 2022 verrattaessa vaikkapa 90-lukuun. Tietotekniikan rooli lasten elämässä on muodostunut yhdeksi keskeisimmäksi lasten elämää ohjaavaksi tekijäksi. Tämän myötä lasten vapaa-ajan viettäminen on muuttunut. Lasten maailmankuva muotoutuu perheen, kavereiden ja kouluympäristön lisäksi sosiaalisen median, pelien ja globaalin uutistulvan myötä hyvin eri tavalla kuin aikaisemmin. Näiden lukuisten ilmiöiden vaikutusta kasvavaan lastensuojelutarpeeseen on vaikea arvioida, mutta ainakin lasten elämä ja ympäristö on muuttunut ennennäkemättömällä vauhdilla. Tutkimuksessani olen keskittynyt ilmiöihin

ammattillisen lastensuojelutyön sisältä käsin. Mitä ongelmia ja ratkaisukeinoja tai niiden puutetta lasten sijaishuoltotyöstä nousee esiin, joihin vaikuttamalla voitaisiin muuttaa tai korjata joitain niistä asioista mitä lastensuojelussa pyritään korjaamaan – tehokkaammin ja tuloksellisemmin.

Lastensuojelun sisällöllistä kysymyksistä – lastenkodeissa tehtävän työn suhteen – ongelmallisimpia ovat itsemääräämisoikeutta, osallisuutta, liikkumavapauden rajoittamista ja yhteydenpitoa koskevat lait, joiden tulkinnat ristiriitaisimmillaan uhkaavat lapsen edun ja suojelun toteutumista, samalla kuin ne ongelmallistavat lastenkotien arjen sujuvuutta, vuorovaikutusta ja ilmapiiriä. Sanktioiden puuttuminen osana luonnollista arkea on myös ongelmallista ja tukee helposti lapsen minäkuvan muodostumista vääristyneen itsekeskeiseksi. Rangaistusten sijasta asioilla on seuraamuksia ja vallitsevan ideologisen diskurssin mukaisesti seuraamusten selitetään olevan aina myös lapsen parhaaksi. Lasten elämää ei saisi rajoittaa oikein millään muulla tavalla, kuin kieltäytymällä tarjoamasta herkkuja tai kokemuksia. Yhteiskuntamme normeihin kuuluu, että kansalaisia voidaan rangaista muun muassa ylinopeudesta, varastamisesta, valehtelusta, toisen omaisuuden rikkomisesta tai väkivallasta, jonka lisäksi henkilö on korvausvelvollinen aiheuttamastaan vahingosta. On täysin absurdia, että lastensuojelussa vallitsee puhetapa, jossa ei tunneta käsitettä rangaistus. Kun tekemisistä vain seuraa asioita ja kaikki seuraamukset sisältävät *“lapsen parhaaksi - aspektin”*, se on epäaitoudessaan kaksoisviestintää, joka samalla häiritsee oikean ja väärän käsitteiden kehittymistä normiemme mukaisesti.

Lastenkotien tavoitteeksi on asetettu pyrkimys kodinomaisuuteen, mutta lapset aistivat varsin herkästi sen, jos työntekijät eivät voi toimia kuten suurin osa aikuisista yleensä. Nyt työntekijöiden täytyy pyytää lupaa lapsilta lähes kaikkeen heidän sukkiensa pesustaan alkaen. Sitten kun lapsen elämään puututaan hänen tahtonsa vastaisesti, siitä pitää tehdä kirjallinen selvitys, jonka lapsi allekirjoittaa ennen sen arkistointia. Millähän muulla keinolla voisi lisätä lastenkotien laitosmaisuuksia enemmän, kun huomioi, että edellisen lisäksi työntekijät kaiken päivää kirjaavat omia tai lasten tekemisiä tietokoneen äärellä? Laitokset kulkeutuvat – ehkä tiedostamattaan – sitä kauemmaksi kodinomaisuudesta, mitä tarkemmin he noudattavat kaikkea ohjeistusta ja välttelevät

luonnollisia reaktioita, sekä arjen yleistä puhetapaa. Lapset aistivat sen ja sillä on väistämättä merkitystä sijoituksen vaikuttavuuteen lapsen kohdalla. Osa lapsista sijoitetaan lastensuojelulaitoksiin siksi, että heidän käytöksensä normalisoituisi, mutta vaativan sijaishuollon erityislastenkotien ja erityishuolenpidon laitospaikkojen tarve kasvaa ripeällä vauhdilla nostaen lastensuojelun kustannuksia, kun lasten kanssa ei kyetä toimimaan tavallisen sijaishuoltolaitoksen resursseilla. Kattavia tilastoja vaativan- ja erityishuollon laitosten osuudesta ei ole saatavilla edes Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksella lastensuojelulain muutosehdotuksen laskelmien perustaksi (HE luonnos 170/2021, s. 108–110), mutta niiden osuus kaikista lastenkodeista kasvaa jatkuvasti.

Lapsen osallisuuden kasvattaminen on ollut kolmannen lastensuojelulain (LSL 2007/417) keskeinen tavoite. Lapsen osallisuutta on pyritty lisäämään ja turvaamaan, sekä valvomaan hänen oikeuttaan itseään koskevassa päätöksenteossa. Tämä on ollut merkittävä lapsen asemaa yhteiskunnassa vahvistava trendi. Osallisuus käsitteenä on sisältänyt lapsen oikeuksien julistuksen (LOS 1989) sisällön kolmeen ydinkohtaan kiteytetystä periaatteesta (provision, protection, participation) sekä osallistumisen (participation), että osuuden (provision). Osallisuuden tutkiminen on painottunut lapsen osallistumisen toteutumisen tarkasteluun, mutta lapselle kuuluu myös osuus yhteiskunnan resursseista. Tämäkin aspekti on toteutunut melko hyvin jo pitkään Suomessa: lapsille on resursoitu erinomaiset koulunkäyntimahdollisuudet erityisopetuksineen ja lasten mahdollisuus osallistua erilaisiin toimintoihin ja harrastuksiin on ollut pääosin kunnossa niissä lastenkodeissa, missä itse olen työskennellyt viimeisen 30 vuoden aikana. Suomen kielessä osallisuus ymmärretään kuitenkin myös johonkin kuulumisena (belonging) eli syrjäytymisen vastakohtana. Huomion keskittäminen siihen, miten voitaisiin lisätä lasten yhteiskuntaan, omaan ikäryhmään ja kulttuuriin kuulumisen kokemusta, on osallisuuteen liittyvään lapsistrategiaan kirjattu merkittävä teema (Stenvall, 2020).

Lastensuojelun asiakasmäärän kasvu ja kustannustason nousu ovat merkittäviä kysymyksiä resurssien rajallisuuden tähden. Jos merkittäviä kasvuun vaikuttavia tekijöitä ei löydetä, niin riittämättömät taloudelliset- ja työntekijäresurssit uhkaavat lasten

tasavertaisuutta rajoittamalla sekä hoitoon, että suojeluun pääsyä. Jos lastensuojelun keinot ovat niin rajalliset, että tarvitaan merkittävästi lisää hoitohenkilökuntaa lasta kohden, kuten hallituksen esitykseen on kirjattu (HE luonnos 170/2021, s. 108–109) tai jos lastenkotien yksityistämisen prosessi osoittautuu yli 20 vuoden ajalta tehottomaksi, nämä ilmiöt kaipaavat lisää tutkimista. Esitän havaintojeni keskeltä esiin nousevia näkökulmia tutkijana kokemusasiantuntijan positiosta, josta on mahdollista nähdä joitakin sellaisia tekijöitä, jotka perustellusti selittävät vaikuttavuuteen liittyviä kysymyksiä, joita koetetaan ratkaista jatkuvien lakiuudistuksien ja resurssien lisäämisen puolesta esitetyillä kannanotoilla. Havaintoni ovat osa hajanaista tietoa vaikuttavuuteen liittyen, mutta lastensuojelu tarvitsisi systemaattista kattavaa tutkimusta vaikuttavuudestaan. Aulikki Kananoja ja Kristiina Ruuskanen toteavat ehdotuksessaan lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi (2019, s. 61–62), että: *“Suomessa ei ole käytettävissä tieteellisiä tutkimuksia lastensuojelutoiminnan vaikuttavuudesta kansallisella eikä alueellisella tasolla. Sosiaalityön akateemisen tutkimuksen piirissä ei ole ollut kovin vahvaa kiinnostusta vaikuttavuuden tutkimukseen, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta ja lastensuojelun vaikuttavuus on nähty vaativana tutkimusalueena.”*

Kasvatus lienee yksi ihmisen vaikeimmista tehtävistä. Tarkoitan kasvatuksella kasvattajan ja kasvatettavan välistä vuorovaikutussuhdetta. Siihen liittyy oleellisesti välittäminen. Samankaltaisia toimenpiteitä, kuten rajoituksia, kannusteita ja ohjausta voidaan tehdä myös muista näkökulmista lähtien. Yhteiskunnalliset ideologiat, uskonnot, talous ja jatkuva kehitys edellyttävät edellä mainittuja toimenpiteitä. Kasvatus vuorovaikutussuhteena – jossa kasvattajalle on merkityksellistä, mitä hänen tekemisestään seuraa kasvatettavalle – on niin monimutkainen, että en usko menetelmiin ja ideoihin, joiden voitaisiin sanoa toimivan aina ja kaikissa olosuhteissa. Uskon, että kaikkein tärkeintä on, että jokainen ihminen olisi jollekin arvokas sinänsä. Monet virheet unohtuvat, jos ihminen niin kokee. Tästä näkökulmasta olisi merkityksellistä, että lastensuojelun työntekijät jollain tavoin kykenisivät ja jaksaisivat välittää heistä, joiden kanssa he työskentelevät. Toimintatapoja on monia, mutta lastensuojelulaitosten työskentelyolosuhteiden, sekä ohjaajien aseman tulisi olla sellaisia, että työntekijät sitoutuisivat yksikköön pitkäaikaisesti. Nyt lastenkotien

työntekijöiden vaihtuvuus on useissa lastenkodeissa niin nopeaa, ettei se mahdollista luottamuksellisten vuorovaikutussuhteiden kehittymistä niin, että lastensuojelu toimisi parhaimmillaan. Kilpailutukset mahdollistavat huonosti pitkäjänteisen työn kehittämistä. Valtataistelut näkemysten vuoksi hukkaavat alleen helposti ytimen. Lapset eivät tarvitse maksimaalisia oikeuksia itselleen, vaan kokemuksen siitä, että heistä välitetään ja että heillä on tässä elämässä jokin paikka ja tehtävä, että heillä on jokin arvo, jonka vuoksi ei ole samantekevää mitä he elämässään tekevät.

Lastensuojelu on kuin alati haarautuva puu, jossa eri oksia pitkin edetessään päätyy varsin eri paikkoihin. Tämä on syy, miksi lastensuojelun uudistaminen vaatii tietoa kentältä, laitoksista, asiakkailta ja vanhemmilta, siinä kuin sosiaalityöntekijöiltä. Peirceen mukaan ihmisen uskomukset kehittyvät aina kiinteässä yhteydessä toimintaan. Tämä vuorovaikutus joko lisää koherenssia ja vahvistaa uskomusta tai se yllättää johtaessaan ei-toivottuun tulokseen, jolloin se johtaa ihmisen epäilyn kautta tutkimaan ja korjaamaan uskomustaan. (Niiniluoto 1989, s.45–46: Peirce.) Tutkimuksista ja selvityksistä tehtäviin johtopäätöksiin tarvitaan holistista näkemystä. Tutkimalla yksittäisiä seikkoja, uudistamalla lakia, lisäämällä kuntien velvoitteita, kilpailuttamalla laitoksia ja esittämällä työntekijöille mahdottomia tavoitteita, ei ratkaista lastensuojelun vaikuttavuuden kysymyksiä. Täytyy myös palata juurille pohtimaan mikä on ydin, miksi lastensuojelu on olemassa ja mikä on keskeistä. Olen pitänyt tutkimuksessani kiinni siitä periaatteesta, että lastensuojelua on välttämätöntä tutkia myös laajempänä kokonaisuutena, eikä kaventaa tutkimuskohdetta ja johtopäätöksiä muutamaan valittuun relaatioon. Kukaan ei toki voi ratkaista kaikkia elämään liittyviä kysymyksiä ja siksi myös lastensuojelun ongelmia ei voida koskaan ratkaista lopullisesti. Holistiseen kuvaan lastensuojelusta sisältyy myös kokemuksista karttunut tieto siitä, että emme pysty auttamaan kaikkia, vaikka se kuinka paksulla musteella kirjattaisiin lakeihin ja suunnitelmiin. Lastensuojelun eri työntekijäryhmien näkemystä lainsäädännön valmistelun tueksi tulisi tutkimuksen keinoin lisätä ja erityisesti kentällä työskentelevien ääni tulisi saada kuuluviin kartoitettaessa lastensuojelun toimivuutta ja ongelmia.

LÄHTEET

- Bardy, M. (2009). Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa M. Bardy. (toim.), *Lapsuuden ytimissä*. 3.painos. (s. 16–38). Unigrafia Oy
- Bardy, M. (2000). The three P's of Children's Rights: Provision, Protection and Participation. *The international child and youth care network*. Issue 16 May 2000 / Back <https://cyc-net.org/cyc-online/cycol-0500-threepees.html> viitattu 3.3.2022
- EOAK/5741/2018 (3.1.2 Yleistä rajoitustoimenpiteistä) <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5741/2018> viitattu 20.2022
- EOAK/5741/2018 (3.1.4 Lapsen puhelimen haltuunotto) <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5741/2018> viitattu 20.2.2022
- Eronen, T., & Laakso, R. (2017). Vaativat tilanteet sijaishuoltotyössä. *Mielekäs tutkimus: Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin*. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/102925> viitattu. 19.11.2021
- Etelä-Suomen Sanomat 15.12.2020. *Pääkirjoitus-mielipide*. <https://www.ess.fi/paakirjoitus-mielipide/3192561> viitattu 21.2.2022
- Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (2006). Kohti lapsisensitiivistä yhteiskuntaa. Teoksessa H. Forsberg, A. Ritala-Koskinen & M. Törrönen. (toim.), *Lapset ja sosiaalityö*. (s. 5–20). Bookwell Oy
- Hakala, K. & Hynninen, P. (2007). Etnografisesta tietämisestä. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen. (toim.). *Etnografia metodologiana*. Vastapaino
- Hallintolaki (434/2003)
- Harrikari, T. (2015). Yhteisöt ja lastensuojelun paikalliset rakenteet. Julkaisussa *Tutkiva sosiaalityö* (s. 33–38). Talentia ry/Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen

seura. <http://www.talentia.isintexas.com/mag/tutkivasosiaalityo2015.php>

viitattu 28.11.2021

Harrikari, T. (2012). Lapsuuden ongelmallistuminen, lasten suojelullistaminen ja lastensuojelullistaminen. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.), *Lasten erityishuolto ja-opetus Suomessa*. (s. 57–92). Vastapaino.

Heino, T. (2020). *Lastensuojelututkimuksen kansallinen kehitysmatka*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <https://thl.fi> viitattu 15.11.2021

Heino, T. (2009). Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. (3. painos). Teoksessa M. Bardy (toim.), *Lastensuojelun ytimissä*. (s. 52–75). Unigrafia Oy

Helavirta, S., Laakso, R. & Pösö, T. (2017). Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Julkaisussa *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti vol 22, nro 3* (s. 288– 298)

<https://journal.fi/janus/article/view/51216/15674> viitattu 21.1.2022

HE 237/2018 vp, *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta* (s. 58).

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_237+2018.pdf viitattu 3.6.2022

HE 170/2021 *Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi*. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/lastensuojelulain-muutosehdotukset-lausunnolla> viitattu 22.2.2022

Holma, K. & Mälkki, K. (2011). Tutkimusmatkalle. Teoksessa K. Holma & K. Mälkki. *Tutkimusmatkalla*. Gaudeamus. (s. 7–12)

Hotari, K-E., Oranen, M & Pösö, T. (2009). Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa M. Bardy. (toim.), *Lapsuuden ytimissä*. 3.painos. (s.117–132). Unigrafia Oy

HTK-ohje (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa* https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf viitattu 10.5.2022

Hurtig, J. (2003). *Lasta suojelemassa: Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111131012> viitattu 15.11.2021

- Jahnukainen, M., Pösö, T., Kivirauma, J. & Heinonen, H. (2012). Erityisopetuksen ja lastensuojelun kehitys ja nykytila. (3. painos.). Teoksessa M. Jahnukainen (toim.). *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. (s. 15–56). Vastapaino
- James, W. (2008). *Pragmatismi*. Suom. Immonen, Antti. Eurooppalaisen filosofian seura ry: Tampere.
- Jokinen, A. (2022). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> Viitattu 1.5.2022
- Kallio, K. (2010). Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa H. Laaksonen, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti. *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* (s. 163–187). Helsinki: yliopistopaino.
https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_web.pdf viitattu 7.3.2022
- Kalliola S. (2019). Tutkimuksen lähestymistavat työelämän tutkimuskeskuksessa. Teoksessa T. Heiskanen, S. Syvänen & T. Rissanen (toim.) *Mihin työelämä on menossa? – tutkimuksen näkökulmia* (s.49 –81) Tampere University Press
https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118404/tutkimuksen_lahestymistavat_tyoelaman_tutkimuskeskuksissa.pdf?sequence=2&isAllowed=y viitattu 5.5.2022
- Kaltiala, R. (9.1.2022). *Syitä nuorten ahdistukselle*. Aamulehti.
<https://www.aamulehti.fi/pirkanmaa/art-2000008382863.html> viitattu 13.1.2022
- Kananoja, A. & Ruuskanen, K. (2019). Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. *Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti*
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379/Selvityshenkilön_edellytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y viitattu 5.5.2022
- Kiili, J., & Moilanen, J. (2019). Lapset kansainvälisissä lastensuojelututkimuksissa: tutkimuseettinen näkökulma. Teoksessa N. Rutanen, & K. Vehkalahti (Eds.), *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen: Lasten ja nuorten*

- tutkimuksen etiikka II* (s. 35–57). Nuorisotutkimusverkosto;
Nuorisotutkimusseura ry. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja, 218.
https://scholar.google.co/scholar?q=related:3Y2M4YomARYJ:scholar.google.com/&scioq=lastensuojelututkimuksia&hl=fi&as_sdt=0,5 (pdf) jyu.fi viitattu 8.2.2022
- Laakso, R. (2009). *Arjen rutiinit ja yllätykset - etnografia lastenkotityöstä*. Acta Universitatis Tamperensis.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66529/978-951-44-7808-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> viitattu 10.5.2021
- Laitala, M. & Puuronen, V. (2016). *Yhteiskunnan tahra*. Vastapaino.
- Lammenranta, M. (1993). *Tietoteoria*. Gaudeamus.
- Lastenhuoltolaki 8.2.2019/190. Finlex.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> viitattu 7.4.2021
- Lastensuojelun keskusliitto/LSK. (2012). *Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät*.
https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Miten_lastensuojelun_kustannukset_kertyvat.pdf viitattu 23.3.2022
- Lastensuojelun keskusliitto/LSK. (2022). *Lastensuojelu.info/Lastensuojelun perusta*.
<https://www.lastensuojelu.info/lastensuojelun-perusta/lapsen-etu-on-tarkein/> viitattu 19.3.2022
- Lastensuojelulaki. 13.4. 417/2007. Finlex.
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#P62> viitattu 22.4.2021
- Luoto, K. M. (2015). *Perustuslain 124 § merkitys yksityisissä lastensuojelulaitoksissa*. (Pro gradu-tutkielma). <https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/2889> viitattu 21.1.2022
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge Creating Company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. New York: Oxford University Press
- Niiniluoto, I. (1989). Pragmatismi. Teoksessa I. Niiniluoto, E. Saarinen, (toim.). *Vuosisatamme filosofia*. Wsoy
- Pekkarinen, E., Heino, T. & Pösö, T. (2013). Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. *Yhteiskuntapolitiikka-YP / 2013, Vol.78(3)*, (s. 337–342)
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110559/pekkarinen.pdf?sequence=1>

- Pekkarinen, E. (8.2.2022). Yle. Lapsiasiavaltuutettu: Repaleinen lastensuojelulaki pitäisi uudistaa kokonaan. <https://yle.fi/uutiset/3-12306020> viitattu 8.2.2022
- Perustuslaki 1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P6> viitattu 10.2.2022
- Polanyi, M. (1958). *Personal knowledge*. Chicago. The University of Chicago Press
- Polanyi, M. (1961). *Tacit Dimension*. New York. Garden City: Doubleday
- Poutanen, M., Tervasmäki, T. & Harju, A. (2021). Katse sisäänpäin: Yliopisto-reformin organisatoriset jännitteet kotietnografian silmin. *Tiede & Edistys nro 1–2* (s. 28–46) <https://tiedejaedistys.journal.fi/article/view/109599/64404> viitattu 4.2.2022
- Rautamies, E., Koivula, M. & Vähäsantanen, K. (2018). Lastentarhanopettaja lasten autonomian tukijana varhaiskasvatuksessa. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti Journal of Early Childhood Education Research Volume 7, Issue 1 2018* (s. 53–75) <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/58981/rautamieskoivulavahasantenenlastentarhaopettajalastenautonomian.pdf?sequence=1&isAllowed=y> viitattu 19.1.2022
- Rikoslaki 1889/39. 3.luku 4§ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L3> viitattu 22.2.2022
- Rikoslaki 1889/39. 20.luku. 5§ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20> viitattu 22.2.2022
- Rousseau, Jean-Jacques: (1933). *Émile eli kasvatuksesta*. (Émile ou de l'éducation, 1762.) Suomentanut Jalmari Hahl (1905). WSOY. https://play.google.com/store/books/details?id=l747EAAAQBAJ&rdid=book-l747EAAAQBAJ&rdot=1&source=gbs_atb&pcampaignid=books_booksearch_atb viitattu 28.10.2021
- Räty, T. (2012). *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. 2.painos. Edita
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> viitattu 28.11.2020
- Satka, M., Alanen, L., Harrikari, T. ja Pekkarinen, E. (2011). *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Vastapaino

- Siren, T. & Pekkarinen, O. (2017). *Tieteenfilosofis-metodologisia perusteita pro gradu-tutkielman laadintaan*. Julkaisusarja 3: Työpapereita nro 3.
Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/134431/Sarja%203_Ty%C3%B6papereita_3_2017_Siren_Pekkarinen%20-verkkoversio.pdf?sequence=2 viitattu 28.11.2020
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> viitattu 3.11.2021
- Sotkanet.fi/THL. 2022
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbMTQMA&region=s07MBA&year=sy5ztM7W0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228> viitattu 6.2.2022
- Suomen YK-liitto/ YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948/2022.
<https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ioj-kirjanen.pdf> viitattu 25.2.2022
- STM. (2020). Lastensuojelu 2020. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu> viitattu 23.3.2022
- STM. (2021). *Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelun vaativaa sijaishuoltoa koskevaksi lainsäädännöksi*
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162414/STM_2020_28_rap.pdf viitattu 25.2.2022
- STM. (2021). *Lastensuojelu*. <https://stm.fi/lastensuojelu> viitattu 19.11.2021
- STM. (2020). *Lastensuojelulain muutokset 1.1.2.2020* <https://stm.fi/lastensuojelulain-muutokset> viitattu 30.10.2021
- Stenvall, E. (2013). Osallistu, osallista, ole osallinen—mistä oikein on kyse? *Alue ja ympäristö*, 42(1), 75-76.
<https://aluejaymparisto.journal.fi/article/download/64770/26001> viitattu 3.3.2022
- Stenvall, E. (2020). STM. Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa strategiassa
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162410/STM_2020_27_r.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 13.3.2022

- Stenvall, E. (2021). Tutkimusta tarvitaan lasten ja nuorten osallisuudesta päätöksentekoon. *Kasvun tuki 1/2021* (s. 18–20) <https://kasvuntuki.fi/wp-content/uploads/2021/05/kasvun-tuki-01-2021-stenvall-1.pdf> viitattu 13.3.2022
- Suomen YK-liitto. *YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948/2022*, artikkelat 2 ja 3. <https://www.ykliitto.fi/julkaisut/ihmisoikeuksien-yleismaailmallinen-julistus> viitattu 8.3.2022
- Suoranta, J. (2008). *Haarautuvien metodologioiden puutarhassa. Kasvatus- ja yhteiskuntatieteiden metodologisia kysymyksiä*. Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos
- Tampereen kaupunki. *Tiedotteet 2.12.2019*. https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2019/12/02122019_3.html viitattu 7.4.2021
- Tanskanen, I. (2019). *Ajan henki lain kirjaimessa*. Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologiat. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/63465/978-951-39-7731-3_vaitos04052019.pdf?sequence=1&isAllowed=y viitattu 18.1.2022
- TENK Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf viitattu 10.5.2022
- THL (2021). *Lastensuojelun käsikirja*. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja> viitattu 8.11.2021
- THL. (2019). *Lastensuojelun käsikirja*. Yhteydenpidon rajoittaminen <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitukset-sijaishuollossa/yhteydenpidon-rajoittaminen> viitattu 15.1.2022
- THL. (2020). *Lastensuojelu 2019 tilastoraportti*. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu> viitattu 15.3.2021
- THL. (2021). *Lastensuojelun käsikirja*. Liikkumisvapauden rajoittaminen <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitukset-sijaishuollossa/liikkumisvapauden-rajoittaminen> viitattu 20.4.2021
- UNICEF. (2021). *Child rights and why they matter*. <https://www.unicef.org/child-rights-convention/child-rights-why-they-matter> viitattu 20.4.2021

- UNICEF. (1989). *Yleissopimus lapsen oikeuksista*. (LOS) <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> viitattu 20.4.2021
- UNICEF. (2022). *Lapsen oikeudet*. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/> viitattu 10.4.2022
- Valtioneuvosto 23.12.2021. Kuntainfo: *Lastensuojelun sosiaalityön henkilöstömitoitus 1.1.2022 alkaen*. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/kuntainfo-lastensuojelun-sosiaalityon-henkilostomitoitus-1.1.2022-alkaen> viitattu 22.2.2022
- Valvira. (2022). *Lastensuojelun valvonta*. <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/lastensuojelu/lastensuojelun-valvonta> viitattu 3.3.2022
- Varto, J. (2005). *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Elan vital. http://arted.uiah.fi/synnyt/kirj/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf viitattu 28.11.2020
- Varto, J. (2011). Miksi miettiä metodologioita. Teoksessa K. Holma & K. Mälkki. *Tutkimusmatkalla*. Gaudeamus. (s. 13–24)
- Vasantola, S. (8.9.2019). *Omillaan*. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006230388.html> viitattu 22.4.2021
- Vuori, J. (2022). Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/> viitattu 7.3.2022

